

СІВЕРСЬКИЙ ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД «ВІДРОДЖЕННЯ»

**АНАЛІЗ
впливу асоціації
з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор
Чернігівського та Миколаївського
регіонів**

Чернігів – 2014

УДК 33.021 : 005.521(4) : 338.436 (477)
ББК У32
А 64

Видання здійснено за фінансової підтримки
Міжнародного фонду «Відродження»

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, протокол №2 від 22 травня 2014 року

А-64 Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом на агропромисловий сектор Чернігівського та Миколаївського регіонів / В.М. Бойко, Д.М. Дибченко, Р.М. Олексенко, М.М. Селінний, Г.І. Сич / Сіверський інститут регіональних досліджень. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. – 116 с.

ISBN 978-617-7062-13-3

В дослідженні висвітлено основні питання сільського господарства та розвитку сільських територій в контексті існуючої ситуації та очікуваного впливу від Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Розкрито можливості та загрози, очікувані вигоди, які отримають українські аграрії після введення в дію положень зазначеної Угоди. Звернуто увагу і на торгівлю сільськогосподарськими товарами в рамках зони вільної торгівлі.

Видання призначене для фахівців у сфері агропромислового розвитку, виробників та переробників продукції агропромислового сектору, громадських активістів, викладачів, аспірантів, студентів, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, всіх, хто цікавиться питаннями впливу європейської інтеграції України на перспективи розвитку її сільського господарства.

УДК 33.021 : 005.521(4) : 338.436 (477)
ББК У32

ISBN 978-617-7062-13-3

© Сіверський інститут регіональних досліджень, 2014

ЗМІСТ

	Стор.
ПЕРЕДМОВА	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	7
Розділ 1. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ ТА ПОСИЛЕНУ ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ОБГРУНТУВАННЯ, ВИТОКИ, ЗМІСТ	8
Розділ 2. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	21
2.1. ПОЛІТИКА ЯКОСТІ.....	23
А) Державна політика у сфері управління якістю в Україні.....	23
Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо політики якості)	29
В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію.....	33
2.2. ОРГАНІЧНЕ ФЕРМЕРСТВО.....	36
А) Органічне землеробство в Україні.....	36
Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо органічного фермерства).....	42
В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію.....	46
2.3. ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ.....	47
А) Законодавство України у сфері генетично-інженерної діяльності та поводження з ГМО.....	47
Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо генетично- модифікованої продукції).....	49
В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію.....	51
2.4. СТАНДАРТИ ТОРГІВЛІ РОСЛИНАМИ, НАСІННЯМ РОСЛИН, ПРОДУКТАМИ, ОТРИМАНИМИ З РОСЛИН, ФРУКТАМИ ТА ОВОЧАМИ.....	52
А) Законодавство України щодо регулювання питання торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами отриманими з рослин, фруктами та овочами.....	52
Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами).....	57
В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію.....	60
2.5. СТАНДАРТИ ТОРГІВЛІ ЖИВИМИ ТВАРИНАМИ ТА ПРОДУКТАМИ ТВАРИННИЦТВА.....	61
А) Законодавство України щодо регулювання стандартів торгівлі	

живими тваринами та продуктами тваринництва.....	61
Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва).....	65
В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію.....	70
Розділ 3. ТОРГІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ В РАМКАХ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ.....	72
3.1. НАЦІОНАЛЬНИЙ РЕЖИМ ТА ДОСТУП ТОВАРІВ НА РИНКИ... Оцінка можливих наслідків.....	75 78
3.2. ПОЗАТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ..... Оцінка можливих наслідків.....	79 83
3.3. ЗАХИСНІ ЗАХОДИ..... Оцінка можливих наслідків.....	84 85
3.4. САНІТАРНІ ТА ФІТОСАНІТАРНІ ЗАХОДИ..... Оцінка можливих наслідків.....	87 94
ВИСНОВКИ.....	97
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	100
ДОДАТКИ.....	104
АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ.....	115

ПЕРЕДМОВА

Аграрний сектор відіграє важливу роль у розвитку української економіки, зокрема, його складова – сільське господарство, як одна з основних галузей матеріального виробництва, забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. На її частку припадає близько 16% вартості всієї продукції матеріального виробництва. Вироблена сільськогосподарська продукція є сировиною для переробних підприємств, що виробляють продовольчі товари й реалізують їх внутрішньому споживачу та експортують за межі України.

Водночас агропромисловий сектор економіки є одним з найбільш залежних від зміни цінової політики та може зазнати найбільше змін внаслідок введення в дію положень Угоди про асоціацію та посилену зону вільної торгівлі з Європейським Союзом. Адже значна частина тексту Угоди, розробленої за принципом «модульного» підходу, так чи інакше стосується функціонування і розвитку сільського господарства. Положення щодо економічного та секторального співробітництва, а також створення зони вільної торгівлі складають понад 95% всієї Угоди про асоціацію.

Таким чином, у дослідженні здійснено спробу аналізу можливих впливів Угоди про асоціацію та посилену зону вільної торгівлі з Європейським Союзом на агропромисловий сектор Чернігівської та Миколаївської областей (включаючи виробників, переробників та споживачів продукції).

Зазначені області, що репрезентують Північ та Південь України, є яскравими прикладами регіонів, що мають сільськогосподарське спрямування. Тому тенденції та проблеми, виявлені в цих регіонах, матимуть репрезентативне значення для всіх сільськогосподарських територій України.

При здійсненні аналізу та підготовці посібника автори використовували як безпосередньо текст Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та нормативно-правові акти Європейського Союзу, України, так і користувалися літературою зарубіжних та вітчизняних авторів, статистичними даними, залучаючи при цьому ресурси мережі Інтернет.

В дослідженні висвітлено основні питання сільського господарства та розвитку сільських територій в контексті існуючої ситуації та очікуваного впливу від реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Представлено аналіз таких сфер як управління якістю, органічне фермерство, генетично модифікована продукція, стандарти торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами, стандарти торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва. Звернено увагу і на торгівлю сільськогосподарськими товарами в рамках створення зони вільної торгівлі. Окремі параграфи присвячено національному режиму та доступу товарів на ринки, позатарифному регулюванню, захисним, а також санітарним та фіто санітарним заходам. Для створення цілісного уявлення про сутність Угоди про асоціацію та посилену зону вільної торгівлі з Європейським Союзом розроблено розділ, що містить її загальну характеристику. На думку авторів, це допоможе краще зрозуміти зміст зазначеної Угоди, механізми та шляхи її реалізації.

Суб'єктами дослідження виступають представники бізнесу (сільськогосподарські та переробні підприємства), домогосподарства та сільські території.

Апробація результатів дослідження відбулася під час публічних дискусій, «круглих столів», проведених протягом лютого – червня 2014 року у шістнадцяти районах Чернігівської та Миколаївської областей в рамках проекту «Аналіз впливу Угоди про асоціацію з ЄС на агропромисловий сектор Чернігівського та Миколаївського регіону» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Відтак, посібник має як аналітичний так і інформаційний компоненти. Це має допомогти потенційним читачам книги не лише отримати готові висновки та прогнози, але й ознайомитись з існуючою ситуацією в агропромисловому секторі України та вимогами, які висуває Європейський Союз, зробити, за необхідності, власний порівняльний аналіз та накреслити оптимальні шляхи використання наданих Угодою можливостей.

За своєю *структурою* дослідження складається з трьох розділів: 1. «Угода про асоціацію та посилену зону вільної торгівлі між Україною та ЄС: обґрунтування, витоки, зміст»; 2. «Сільське господарство та розвиток сільських територій»; 3. «Торгівля сільськогосподарськими товарами в рамках створення зони вільної торгівлі», що, в свою чергу складаються з підрозділів, параграфів та підтем.

Кожен з параграфів другого й третього розділів містить аналіз ситуації в Україні, в Європейському Союзі та можливі наслідки впливу Угоди про асоціацію на бізнес, домогосподарства та сільські території України. Як окремі підрозділи кожного параграфу представлені регіональні аспекти ситуації у визначеній сфері.

При цьому автори дослідження зазначають, що вплив на домогосподарства та бізнес не у всіх сферах є на сьогоднішній день чітко прогнозованим, оскільки не завжди можна визначити, який вплив матиме приведення регуляторного середовища функціонування аграрного сектору України у відповідність до законодавства ЄС.

Також видання містить *переліки умовних скорочень, рекомендованої літератури та додатки*, які мають допомогти читачу краще зрозуміти матеріал та, за необхідності, доповнити й розширити свої знання з питань права Європейського Союзу, аграрної політики тощо.

Сподіваємось, що такого роду посібник стане в нагоді не лише фахівцям у сфері агропромислового розвитку, але й всім тим, хто цікавиться зазначеними питаннями під час своєї наукової, навчальної або професійної діяльності.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АПТР	– Автономний преференційний торговельний режим.
ВВП	– Валовий внутрішній продукт.
ВТС	– Військово-технічне співробітництво.
ГМО	– Генетично модифікований організм.
ГСП	– Генеральна система преференцій.
ДСТУ	– Державні стандарти України.
ЄС	– Європейський Союз.
ЗГП	– Захищене географічне позначення (Protected Geographic Indication – PGI).
ЗНП	– Захищене найменування походження (Protected Designation of Origin – PDO).
ЗВТ	– Зона вільної торгівлі.
ГАТТ	– Генеральна угода про тарифи та торгівлю.
МСФЗ	– Міжнародні стандарти для фітосанітарних заходів.
МТ	– Митний союз.
РФ	– Російська Федерація.
ООН	– Організація Об'єднаних Націй.
САП	– Спільна аграрна політика.
СНД	– Співдружність Незалежних Держав.
СОР	– Спільна організація сільськогосподарських ринків.
СОТ	– Світова організація торгівлі.
СПБО	– Спільна політика безпеки та оборони.
СФЗ (SPS)	– Санітарні та фітосанітарні заходи.
Угода / Угода про асоціацію	– Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони (Sociation agreement Between the european union And the european atomic energy community And their member states, of the one part, And ukraine, of the other part).
УКТЗЕД	– Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності.
ФАО (FAO)	– Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization).
ФАТФ	– Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму (Financial Action Task Force on Money Laundering).
ISO 9001:2000	– «Системи управління якістю. Вимоги».
НАССР	– Hazard Analysis and Critical Control Points (система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок).
TSG	– Традиційна гарантована особливість (Traditional Speciality Guaranteed).

Розділ 1.

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ ТА ПОСИЛЕНУ ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ОБҐРУНТУВАННЯ, ВИТОКИ, ЗМІСТ^a

Європейська інтеграція України – законодавчо закріплена норма, виконання якої обов'язкове для всіх органів влади та самоврядування, а також посадовців без виключень. Серед різноманіття чинних нормативно-правових актів у цій сфері ключовими є два.

Відповідно до Закону України від 19 червня 2003 року «Про основи національної безпеки України» (зі змінами, внесеними 2010 року) одним із напрямів державної політики у цій сфері є «забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у ЄС при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з РФ, іншими країнами СНД, а також з іншими державами світу».

Відповідно до Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» однією з засад зовнішньої політики є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі».

В обох випадках про набуття членства України в ЄС йдеться як про мету. Тобто – про певну перспективу, а не доведений факт. Другий Закон уточнює яким шляхом (методом, способом) досягнення поставленої мети відбуватиметься – за допомогою інтеграції України в спільний з ЄС політичний, економічний, правовий простір. Таким чином були визначені основні напрями (складові) європейської інтеграції та наголошено, що з набуттям членства в ЄС вони пов'язані як мета та засіб.

Таке розуміння відповідає наявності *трьох ключових елементів* європейської інтеграції, а саме:

- політичного (рішення про вступ);
- технічного (проведення внутрішніх реформ, адаптація національного законодавства до європейського права);
- соціального (прийняття європейської ідентичності, цінностей).

У випадку Угоди про асоціацію перший елемент європейської інтеграції взагалі не розглядався (хіба що в якості принципової можливості для будь-якої європейської країни), адже процедури вступу та асоціації – різні. Іншими словами, підписавши Угоду Україна навіть не стає кандидатом на вступ до ЄС. Текст Угоди стосується виключно другої та третьої складової європейської інтеграції. Але саме тут, а не в наявності чи відсутності політичного рішення про вступ до ЄС, концентрується її зміст.

^a Під час підготовки цього розділу, крім зазначених у тексті, використані матеріали, надані Ігорем Любашенком, Тарасом Качкою, Іриною Солоненко.

Угода про асоціацію йде на зміну Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) Україна – ЄС, що була підписана в червні 1994 року Президентом України Леонідом Кравчуком та ратифікована вже за президентства Леоніда Кучми 1998 року. Остання мала б діяти десять років, але через відсутність нового документу й надалі зберігала чинність. Водночас не справдилися сподівання на пришвидшення політичного рішення про вступ України до ЄС. Певною мірою символічним став саміт Україна – ЄС в Гельсінкі у жовтні 2006 року. Тоді голова Європейської комісії Жозе М. Баррозу звертаючись до Президента України Віктора Ющенка зазначив: «Пане президенте! Давайте будемо чесними. Сьогодні ні ви не готові вести розмову про членство України в ЄС, ні ми».

5 лютого 2007 року Віктор Ющенко підписав Указ Президента України № 76 «Про делегацію України для участі у переговорах з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом». Таким чином, вперше в українському нормативно-правовому документі з'явився термін «угода про асоціацію». Для ведення переговорів були визначні три групи та відповідальні органи влади, а саме:

- політичний діалог (Міністерство закордонних справ),
- юстиція, свобода та безпека (Міністерство юстиції),
- секторальна (галузева) співпраця та питання ЗВТ (Міністерство економіки).

У березні 2007 року відбувся перший раунд переговорів. Щоправда, наступний рік офіційно вони велися лише за першим та другим (умовно – політичними) напрямками, а за третім – лише в неофіційному режимі. Останній охоплював переважно соціально-економічні питання, стосувався перспектив зони вільної торгівлі та її змісту й, зрештою, виявився найскладнішим – якщо всі принципові питання за першою та другою групами були узгоджені до кінця 2008 року, то за третьою переговори тривали майже до кінця 2011 року.

Таке неузгодження в часі виникло через те, що без вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) офіційні переговори щодо зони вільної торгівлі з ЄС були неможливі. В свою чергу до чого б не домовилися за першим та другим напрямком, в підсумку без третього Угода, в принципі, не могла бути підписана. Хіба що як декларація.

В рамках Угоди Україна мала б адаптувати своє законодавство до законодавства ЄС та надалі застосовувати його на практиці, виявляти повагу до цінностей, на яких ґрунтується Союз. ЄС зобов'язувався допомагати Україні в наблизненні до цього. Щоправда, жодних негативних стимулів чи, тим більше, можливостей тиску в будь-якій формі не передбачається – Угода оперує виключно позитивними заохоченнями.

Ще одна особливість – хоча на початку переговорів сторони й розуміли, що нова Угода (на відміну від попередньої) буде юридично обов’язковою, але обсяг питань, яких вона мала б стосуватися, напрацьовувався безпосередньо під час переговорів. Зрештою, на Паризькому саміті Україна – ЄС (вересень 2008 року) сторони погодилися, що головними принципами Угоди стануть політична асоціація та економічна інтеграція. Але без обіцянки майбутнього членства України в ЄС.

За визначенням «Української енциклопедії» *політична асоціація* – «це союз, вільне об’єднання окремих соціальних груп, партій або громадських рухів, створені для досягнення певних, наперед сформульованих єдиних політичних цілей на основі спільних дій, взаєморозуміння і співробітництва. Однією з визначальних ознак А.п. (політичної асоціації) є більш чи менш тривале, організаційно оформлене існування на відміну від випадкових, короткочасних союзів та угод».

У випадку політичної асоціації України з ЄС це б означало, що сторони в рамках Угоди мають взаємно підтримувати одна одну з усіх питань порядку денного політичного діалогу. Вочевидь, сам порядок денний в такому випадку узгоджуватиметься між учасниками Угоди, а рішення ухвалюватимуться без голосування шляхом обговорення та загальної згоди в процесі переговорів, тобто консенсусом. Такий спосіб дозволяє максимально враховувати інтереси всіх задіяних сторін.

Принципи політичної асоціації та економічної інтеграції лежать в основі політики ЄС Східне партнерство, що започаткована у травні 2008 року за ініціативою Швеції та Польщі. Вона є продовженням Політики сусідства, розпочатої 2004 року до країн, що не належали до очікуваного кола ближчого розширення ЄС. Її головне завданням – модернізація країн-партнерів шляхом проведення внутрішніх реформ власними силами, але на засадах, притаманних країнам – ЄС та за їхньої допомоги. У підсумку вони б мали стати подібними до

За визначенням, що міститься в «Економічній енциклопедії», *економічна інтеграція* – процес зближення, об’єднання господарського життя, економік ряду країн. Основа Е.і. (економічної інтеграції) – міжнародний поділ праці, мета – досягнення ефективної структури національних господарств, створення спільного ринку товарів, послуг, капіталу, робочої сили, а також зближення економічної політики інтегрованих держав».

У випадку Угоди кінцева мета – інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС шляхом регуляторної конвергенції. Остання – різновид адаптації українського законодавства до європейського права (*Acquis communautaire* – доробок спільнот – сукупність спільних прав і зобов’язань, обов’язкових до виконання в усіх країнах – членах

До речі, зона вільної торгівлі з СНД має інший характер – вона спрямована, насамперед, на запровадження на просторах СНД правил, притаманних СОТ, та чотирьох економічних свобод – безвідносно членства країн-учасниць в СОТ

ЄС). Адаптація законодавства означає його схвалення, імплементацію, наявність адміністративної структури, правозастосування. Але якщо якщо остання відбувається лише на рівні базового законодавства (власне закони), то регуляторна конвергенція охоплює всі підзаконні нормативно-правові акти – укази, постанови, розпорядження, накази, а також адміністративну практику. Тобто звичайні адміністративні рішення та їхнє виконання також. До того ж не лише на центральному, але й на місцевому рівні – всі рішення місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування також, зрештою, мають проходити цю процедуру.

За першим переговорним напрямом («Політичний діалог») обговорювалися такі питання:

- цілі політичного діалогу та співпраці;
- визначення форумів для здійснення політичного діалогу, а саме: саміт Україна – ЄС, Рада асоціації, Комітет із питань асоціації з підкомітетами, Парламентський комітет асоціації;
- налагодження діалогу та співпраця щодо внутрішніх реформ;
- зовнішня та безпекова політика (у т.ч. СПБО);
- функціонування Міжнародного Кримінального суду;
- регіональної стабільності;
- запобігання конфліктам, кризовий менеджмент, ВТС;
- нерозповсюдження зброї масового знищення;
- контроль за зброєю та роззброєння.

З огляду на те, що з моменту узгодження питань першого та другого переговорного напрямів пройшло кілька років, деякі з узгоджених позицій були імplementовані до українського законодавства ще до підписання Угоди. Так, ухвалені Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року 2297-VI, «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб» від 15 січня 2008 року № 116-VI (116-17), «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, засвідчують особу або її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року № 5492-VI, «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI та деякі інші.

За другим переговорним напрямом («Юстиція, свобода та безпека») обговорювалися такі питання:

- верховенство права, прав людини та основних свобод;
- захист персональних даних;
- співпраця щодо міграції, притулку та управління кордонами;
- поведіння з працівниками та їхня мобільність (на паритетних засадах);
- рух осіб (реадмісія та лібералізація візового режиму);
- боротьба з відмиванням грошей та фінансування тероризму (в т.ч. імплементація стандартів ФАТФ);
- боротьба з незаконним обігом наркотиків;

- боротьба з організованою злочинністю та корупцією;
- співробітництво у боротьбі з тероризмом;
- правове співробітництво (в т.ч. з питань правової допомоги в цивільних та кримінальних справах).

За третім переговорним напрямом («Секторальна співпраця»)
обговорювалися такі питання:

- макроекономічна співпраця;
- управління державними фінансами;
- бюджетна політика, внутрішній та зовнішній аудит;
- оподаткування;
- статистика;
- транспорт;
- промислова політика та розвиток підприємництва;
- права товариств, корпоративне управління;
- бухгалтерський облік та аудит;
- фінансові послуги;
- інформаційне суспільство;
- туризм;
- сільське господарство та розвиток села;
- рибальство та морська політика;
- співпраця щодо Дунаю;
- видобування корисних копалин та металургія;
- довкілля;
- співпраця з питань науки і техніки;
- космос;
- захист прав споживачів;
- співпраця з питань зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей;
- громадське здоров'я,
- освіта та навчання, молодь;
- культура;
- спорт та фізична активність;
- аудіовізуальна політика;
- співпраця з питань громадянського суспільства;
- транскордонна та регіональна співпраця;
- участь у програмах та агентствах ЄС;
- правовий статус працівників;
- фінансова співпраця, у т. ч. положення по боротьбі з шахрайством.

Тобто жодна життєво важлива для соціально-економічного розвитку галузь не залишилася поза увагою переговорного процесу. Наведений перелік питань та наявний обсяг проблем із ними значною мірою визначили довготривалість переговорного процесу щодо секторальної (галузевої) співпраці – він тривав понад три роки.

Як стверджується в роз'яснювальних документах, підготовлених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством закордонних справ України спільно з Представництвом Європейської Комісії в Україні головне у секторальній співпраці – знайти прийнятний для обох сторін баланс торгівельних концесій на товари та послуги та створити механізм подальшої інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, забезпечуючи доступ на ринок на підставах поступового наближення українського законодавства до законодавства ЄС, і, де доцільно, до міжнародних стандартів і норм (в останньому випадку йдеться, переважно, про норми СОТ та ГАТТ – саме вони домінують у тексті Угоди).

Всього в Угоді міститься положення стосовно цілей і форм співпраці України та ЄС у 28 сферах. Щодо майже кожної визначено перелік, відповідні етапи та терміни імплементації національних нормативно-правових актів до актів законодавства ЄС. Всього йдеться про понад 300 регламентів та директив ЄС, а також інших нормативно-правових документів європейського права (з понад 20 тис. їхньої наявної чисельності). В результаті законодавство України наближатиметься до законодавства ЄС. Це сприятиме усуненню нетарифних торговельних бар'єрів, що допоможе виконанню положень Угоди стосовно посиленої зони вільної торгівлі, отже й інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Структура англomовного тексту Угоди виглядає так:

Преамбула (стор. 2 – 9).

1. Загальні цілі та принципи (стор. 10).
2. Політичне співробітництво і зовнішня політика та політика безпеки (стор. 11 – 16).
3. Юстиція, свобода та безпека (стор. 17 – 22).
4. Торгівля та суміжні питання (стор. 23 – 194).
5. Економічна та галузева співпраця (стор. 195 – 243).
6. Фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством (стор. 244 – 246).
7. Інституційні, загальні та прикінцеві положення (стор. 247 – 257).

Додатки (всього – 43) та протоколи (три) до ч. 4 – 7 (стор. 259 – 906).

Питання першого та другого переговорних напрямів (умовно – політична складова) відображені у преамбулі, першому, другому, третьому та, частково, у сьомому розділах документу. Їхній обсяг у тексті Угоди співвідноситься до її секторальної (галузевої) складової та ЗВТ майже як 1 до 9.

Тобто, Угода має переважно соціально-економічний характер, але при цьому ґрунтується на певних ідеолого-правових засадах. Вирішальною мірою її характер визначають додатки – без них Угода про асоціацію нагадувала б декларацію. У детально розроблених додатках виписано хто, що, коли і в якому обсязі має зробити – численні таблиці, які нагадують плани заходів. До речі, саме тут, а не в основному тексті Угоди містяться найбільш цікаві для виробників пункти, що стосуються дії ЗВТ – скасування мит на ті чи інші товари (всього на понад 10 тис. позицій).

Загальні принципи (розділ 1. Угоди)

- *Ст. 2. Повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод ..., а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів їхньої доставки також є основними елементами цієї Угоди.*
- *Ст.3. Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становитимуть основу для їхніх відносин. Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності (мультикультуралізму) є головними принципами для посилення відносин між Сторонами.*

«Угода, – як зазначено в її тексті, – не перешкоджає збереженню або встановленню митних союзів, зон вільної торгівлі або домовленостям про прикордонну торгівлю за тим винятком, коли вони вступають у конфлікт із торговельними домовленостями, передбаченими цією Угодою». З огляду на зовнішньополітичні обставини підписання Угоди (розташування України між ЄС та Митним союзом Росії, Біларусі, Казахстану) спробуємо з'ясувати чи існує тут згадана суперечка.

ЗВТ – лише перший з можливих чотирьох *рівнів економічної інтеграції*. Їхні характерні риси такі.

1. Зона вільної торгівлі – характеризується поступовим усуненням бар'єрів в торгівлі (насамперед, мито) промисловими (але не сільськогосподарськими і не послугами!) товарами між державами-сторонами-учасниками. Договори мають двосторонній характер і підписуються на кожний товар окремо. Держави при цьому самостійно контролюють власну митну територію й залишають власне мито на товари з країн, що не належать до ЗВТ. Тому країна може бути одночасно учасницею кількох ЗВТ.

2. Митний союз (МТ) – характеризується поступовим усуненням бар'єрів в торгівлі на промислові і сільськогосподарські товари між державами-учасницями. При цьому договори мають багатосторонній характер і підписуються на кожну групу товарів. Члени МТ разом визначають мито на товари з країн, що до нього не належать. Для цього утворюються наднаціональні органи, що перебирають на себе частину суверенних прав держав-учасниць МТ. Тому країна може брати участь лише в одному Митному союзі, вступивши в нього вона не зможе заключати угоди про зони вільної торгівлі інакше, як у його складі.

3. Спільний ринок – це митний союз разом із впровадженням чотирьох свобод: вільного руху робочої сили, товарів, послуг та капіталу.

4. Економічний і Валютний Союз – це спільний ринок, на території якого вдалося ввести спільну валюту.

Під час чергового самміту Росія – ЄС, що проходив 28 січня 2014 року у Брюсселі за участю Президента Росії В.Путіна, голови Європейської Ради Германа ван Ромпея та голови Європейської комісії Жозе Мануеля Баррозу, російський лідер запропонував у майбутньому створити панєвропейську зону вільної торгівлі, об'єднавши таким чином ЄС та Митний союз. Причому Україна розглядалася ним як така, що належатиме до останнього. Тобто для України, в принципі, не існувало альтернативи бути чи не бути ЗВТ з ЄС. Ділема полягала в іншому: чи вона підписує Угоду тепер на власноруч розроблених умовах чи це потім, але вже в складі пострадянського об'єднання та на його умовах.

Отже, існують принципові відмінності між ЗВТ та МТ. Спільний ринок та валютний союз можливі виключно в разі попереднього існування Митного союзу країн-учасниць, на його базі. ЄС в своїй основі – митний союз. Таким чином, Україна знаходиться між двома митними союзами. В принципі, вона може заключити одночасно дві угоди стосовно зони вільної торгівлі з ними, але не може одночасно належати до обох. Український політичний та державний діяч А.Кінах на засіданні профільного комітету Верховної Ради України 2012 року, а згодом (наступного року) інформаційне агентство «ЛІГА Бізнесінформ» наводили такі порівняльні дані щодо них:

Таблиця 1.

	ЄС	Митний союз
Територія (млн. кв. км)	4	20
Населення (млн. чол.)	507,9	169,3
Обсяг ВВП (трильйонів євро)	15	2,5
ВВП на душу населення (в млн. \$)	35116	12310
Доля в зовнішній торгівлі України - %	30	40
Доля серед інвестицій в Україну - %	78,9	7
Середня тривалість життя (чол/жін)	75/80	63/75
Коефіцієнт народжуваності (на 1 тис. населення)	10,7	13,9
Кількість автомобілів (на 1 тис. населення)	410	257
Доступ до Інтернету - %	75	48
Ув'язнених (на 100 тис. чол.)	97	569

Щоправда, у випадку Угоди мовиться про посилену, поглиблену зону вільної торгівлі, що відрізняється від звичайного, класичного варіанту. Тому наша Угода має модельний характер – вона несхожа на своїх попередників, її некоректно порівнювати з домовленостями про зони вільної торгівлі ЄС, наприклад, з Чілі чи Південною Кореєю. Якщо звичайна ЗВТ лібералізує лише торговельні відносини (і то – виключно промислової групи), то поглиблена (ЗВТ+) – весь комплекс економічних відносин. Вона, зокрема, передбачає:

- поступове скасування тарифів для всіх видів товарів (в тому числі сільськогосподарських);
- з певними перехідними періодами – вільний рух послуг, капіталу, робочої сили (за виключенням низки секторів);
- регулювання таких сфер як конкурентна політика, корпоративне управління та ін.

Тобто, ЗВТ+ стосується в тому числі питань, що розглядаються вже в межах МТ. Отже ЗВТ+ – щось середнє між звичайною зоною вільної торгівлі та митним союзом. Вступ у цьому випадку означав би для України вступ до ЄС, але так питання зараз не стоїть. ЄС запропонував Україні максимум, на що він згоден станом на сьогодні.

В цілому, ЗВТ+ стосується таких питань:

- торгівля товарами, в .т.ч. технічні бар'єри в торгівлі;
- інструменти торговельного захисту;
- санітарні та фітосанітарні заходи;
- сприяння торгівлі та співробітництво в митній сфері;
- адміністративне співробітництво в митній сфері;
- правила походження товарів;
- торговельні відносини в енергетичній сфері (в т. ч. – ядерній);
- послуги, заснування компаній та інвестиції;
- визнання кваліфікації;
- рух капіталів та платежів;
- конкурентна політика (антимонопольні заходи та державна допомога);
- права інтелектуальної власності, в т.ч. географічні зазначення;
- державні закупівлі;
- торгівля та сталий розвиток;
- транспарентність (відкритість);
- врегулювання суперечок.

Надалі наведемо зміст кількох сфер ЗВТ+ (вибірково) докладніше:

В ЄС під час прийняття рішення діє принцип «найнижчого спільного знаменника», згідно якого щодо низки принципів питань (насамперед – розширення Союзу) всі країни-учасники мають погодитися з прийнятним для всіх рішенням. Таким «найнижчим спільним знаменником» виявилася згода на підписання нової, посиленої Угоди з Україною, а саме – про Асоціацію.

Таблиця 2.

Сфера послуг	Законодавче зближення у сфері фінансових, телекомунікаційних, поштових, кур'єрських послуг та міжнародного судноплавства
Технічні бар'єри	Поступове досягнення Україною відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, запровадження зводу європейських стандартів (EN) як національних – замість ГОСТу (<i>вже тепер в Україні діють 43 регламенти ЄС, затверджені постановами Кабінету Міністрів України</i>)

Державні закупівлі	Україна адаптує своє законодавство з державних закупівель до відповідного законодавства ЄС. В результаті, за винятком закупівель для армії, постачальники та надавачі послуг ЄС та України матимуть повний доступ до ринків державних закупівель один одного
Інтелектуальна власність	Застосовуватимуться права інтелектуальної власності, що базуються на внутрішніх правилах ЄС

В результаті виконання всього запланованого Україна торгуватиме з ЄС на тих же самих умовах, що існують між країнами-членами ЄС, а інвестори матимуть у зазначених секторах те саме законодавче поле в Україні та ЄС.

Угода – безстрокова, але її запровадження розраховано на десять років. В підсумку передбачається, що Україна скасує 97% імпорتنих мит, а ЄС – 96,4%. Тобто ми майже повністю відкриємо свої ринки один перед одним. Відразу після запровадження Угоди скасовуватиметься така кількість імпорتنих мит:

Таблиця 3.

	ЄС	Україна
Пром. товари	91,8%	82,6%
Сільгосп. товари	83,1%	35,2%

В залежності від найменування товару таке скасування передбачається через 0 (відразу), 3, 5, 7 років після початку дії Угоди (точка відліку – початок застосування режиму тимчасового застосування) – відповідно до таблиць-додатків до Угоди.

Для решти товарів, що залишаються за межами зазначених у таблиці відсотків, встановлюються перехідні періоди, або передбачена часткова лібералізація, або застосування спеціальних захисних механізмів, або безмитних тарифних квот.

Як видно з наведених даних, найбільше преференцій на перехідний

Також варто пам'ятати, що крім чисельності мит існують їхні розміри. На жаль, під час підготовки вступу до СОТ Україна значно більше відкрила свій ринок, ніж країни-партнери. В більшості випадків стосовно товарів із країн ЄС ввізні мита в Україні були вдвічі меншими, ніж в ЄС стосовно українських товарів. Угода усуває цю диспропорцію, вирівнюючи тим самим умови конкуренції товарів.

період отримає сільське господарство України – відразу наша держава має скасувати лише трохи більше третини своїх мит для аграрної продукції з ЄС. Таким чином, український сільгоспвиробник отримає більше часу для модернізації свого господарства.

Крім того, з моменту набуття Угодою чинності у двосторонній торгівлі нові експортні мита не запроваджуватимуться, а діючі в Україні нині поступово скасовуватимуться впродовж 10 років.

За окремими товарами (насіння соняшнику, шкірсировина, брухт металу) запроваджуватиметься спеціальний захисний

механізм, що діятиме 15 років.

З 15 травня 2014 року ЄС односторонньо скасував більшість мит на українські товари (до листопада 2014 року). Однак йдеться лише про продукцію

товаровиробників, які пройшли всі необхідні процедури сертифікації, а таких поки що небагато. Щодо держави, то вона досі не ухвалила проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпечності харчових продуктів» № 3102 від 20 серпня 2013 року, який полегшить вихід на європейський ринок підприємств сільгосппереробки. В свою чергу, він містить ризики для дрібних домогосподарств, чим, ймовірно, й пояснюється затримка з ухваленням рішення.

Очікувана вигода для України (точніше – її товаровиробників) від скасування мит становитиме 487 млн. євро на рік, в т.ч. для сільгосппродукції (сировини) – 330 млн та 53 млн. – в її переробці. Решта стосується промислових товарів.

В цілому, *Угода щодо посиленої ЗВТ визначає:*

- основні принципи на яких базується співпраця, що, як правило, запозичені з міжнародно-визнаних стандартів шляхом посилання на них чи цитування (СОТ та ін.);
- порядок денний та метод адміністративної співпраці органів влади сторін;
- умови адаптації законодавства.

Як зазначається в п. 3 ст. 463 Угоди «...Рада асоціації може актуалізувати або вносити поправки до Додатків до цієї Угоди, враховуючи розвиток права ЄС і стандартів, що застосовуються, які визначені у міжнародних документах та, на думку Сторін, мають безпосереднє відношення до цього, без шкоди для будь-яких конкретних положень, відповідно до Розділу IV (Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею) цієї Угоди». Таким чином, незважаючи на неможливість внесення змін до основного тексту Угоди, в документі міститься механізм корекції його додатків, що становлять дві третини загального тексту.

Можливості корекції Угоди – її новація. Механізм такий:

1. загальні зобов'язання щодо адаптації, визначені в окремій статті відповідної глави, змінювати не можна (наприклад, Україна адаптує своє законодавство до *acquis*, як визначено в Додатку); лише через п'ять років після початку дії Угоди до її тексту, за необхідності, можна буде повернутися;
2. додатки, що містять назви актів *acquis*, часові межі їх імплементації та, у разі потреби, додаткові пояснення та винятки – змінювати можна (за рішенням Ради чи Комітету Асоціації).

Схематично, шлях пройдений Україною та ЄС до Угоди про асоціацію виглядає так:

- 19 грудня 2011 року на XV саміті Україна – ЄС сторони заявили про досягнення порозуміння щодо тексту Угоди;
- 30 березня 2012 року – парафровано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (її політичну частину);

- 19 липня 2012 року – парафровано текст Угоди про посилену зону вільної торгівлі;
- 15 травня 2013 року – Європейська Комісія схвалила проект рішення Ради ЄС про підписання Угоди (за умови створення Києвом необхідних політичних передумов);
- 21 березня 2014 року – підписання політичної (умовно) частини Угоди;
- 27 червня 2014 року – другий етап підписання Угоди (умовно – економічної частини).

Надалі Угода передається для ратифікації, що відбувається на двох рівнях, а саме:

- союзний – рішення має одногосно ухвалити Рада ЄС за умови попередньої згоди Європейського парламенту;
- національний рівень – голосування у всіх парламентах країн-членів ЄС та у Верховній Раді України.

Після підписання сторони мають «утримуватись від дій, які б позбавили договір його об'єкта та мети». Нагадаємо, що мета – політична асоціація та економічна інтеграція, яка передбачає інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС. Вочевидь, бути частиною внутрішнього ринку іншого інтеграційного об'єднання вона в такому разі не зможе.

Після ратифікації на союзному рівні та парламентом України й до ратифікації на національному рівні діятимуть положення про тимчасове застосування окремих частин Угоди: вони набуватимуть чинності першого числа наступного місяця після обміну дипломатичними нотами між ЄС та Україною. Відтак, жодна стаття Угоди, навіть вже підписаної, не може вступити в силу без згоди України. Початком дії Угоди вважатиметься початок її запровадження в режимі тимчасового застосування. Прогнозна дата – 1 листопада 2014 року.

Таким чином, Угода про асоціацію – безпрецедентний документ в історії та дипломатичній практиці України. Більш комплексного та системного міжнародного договору, який би охоплював фактично всі ключові сфери діяльності, наша держава ще ніколи не розробляла. Він також є принципово новим для ЄС, суттєво відрізняючись від всіх раніше укладених Угод про асоціацію. Для України, по суті, йдеться про програму її модернізації, отже конкурентоздатності та ствердження як самостійного суб'єкта світової політики та економіки, на основі базових європейських принципів: поваги до прав людини та опори на вільну ринкову економіку.

Відповідно до рішення комітету постійних представників ЄС від 23 вересня 2013 року обсяг тимчасового застосування Угоди може становити близько 90% (питання, що належать до виключної компетенції союзних органів).

Навіщо потрібна Угода про асоціацію?

ІНТЕРЕС УКРАЇНИ	ІНТЕРЕС ЄС
<ul style="list-style-type: none"> • Доступ до найбільшого у світі внутрішнього ринку; • Можливість поширення в Україні зрозумілих, прозорих, чесних правових відносин, діючих в ЄС; • Доступ до інноваційних технологій; • Стимул для зовнішніх інвестицій; • Стимул для економічного зростання, в т.ч. – за рахунок внутрішніх реформ; • Більше якісних товарів на внутрішньому ринку; • Перспективи модернізації енергосистеми України та її транспортної інфраструктури; • Поширення в Україні екологічної політики ЄС; • Модернізація системи освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток України як передбачуваного та економічно розвинутого партнера; • ЄС розглядає Україну як географічно близький, кваліфікований та, одночасно, відносно дешевий ринок робочої сили й значний споживчий ринок; • Україна – потенційний ринок інвестицій та інновацій, спільних підприємств; • Україна – привабливий ринок землі та сільськогоспвиробництва; • Можливості участі у розробці родовищ енергоносіїв та корисних копалин; • Можливості транспортних комунікацій України, в тому числі – енергетичних.

Водночас, на думку Президента Європейської Ради Герман Ван Ромпейя та Президента Європейської Комісії Жозе Мануел Баррозу (лютий 2013 року.): «Тип відносин, який ЄС прагне встановити зі своїми східноєвропейськими сусідами, не може ґрунтуватися винятково на інтересах. Його глибокі корені закликають до **спільних цінностей**, що закріплені у нашій концепції демократії, та стосуються, зокрема, розвитку і захисту прав людини і засадничих свобод».

Розділ 2. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Питання, що стосуються функціонування і розвитку аграрного сектору в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами розглядаються в розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» (глава 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій»). Насамперед, в даній главі зазначено, що Сторони домовилися співпрацювати задля сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства.

Співробітництво між Сторонами стосується наступних *сфер*:

- сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;
- заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, із урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища та тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, серед іншого шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;
- обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;
- покращення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;
- поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;
- сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;
- посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;
- обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.
- В Угоді приділено увагу співробітництву в *галузі туризму*, яке побудоване на таких принципах:
- повага самотності та інтересів місцевих громад, особливо у сільській місцевості;
- важливість культурної спадщини;
- чітка взаємодія між туризмом та захистом навколишнього середовища.

Співробітництво зосереджуватиметься на розвитку і сприянні туризму на базі місцевих громад та забезпечуватиме належне функціонування і розвиток сільських територій.

З метою співробітництва з питань сільського господарства та розвитку сільських територій Сторони Угоди підтримуватимуть поступове наближення та гармонізацію з відповідним правом та регуляторними стандартами ЄС, зокрема з тими, що визначені у Додатку XXXVII до цієї Угоди. Це стосується питань щодо якості продукції, органічного землеробства, генетично модифікованих зернових, стандартів торгівлі продукцією рослинництва та тваринництва.

Таким чином, у другому розділі дослідження розглянуто регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі та очікуваний вплив положень Угоди про асоціацію на бізнес, домогосподарства та сільські території України.

2.1. ПОЛІТИКА ЯКОСТІ

А) Державна політика у сфері управління якістю в Україні

Законодавчо визначено, що в Україні державна політика у сфері управління якістю повинна ґрунтуватися на поєднанні інтересів держави та товаровиробників щодо випуску якісної та конкурентоспроможної продукції агропромислового комплексу. Основними завданнями державної політики у сфері управління якістю є створення необхідних умов для виробництва якісної продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Проте, стан розвитку сфери якості в Україні значно відстає від країн Європейського Союзу де розроблені і впроваджені національні програми якості та безпеки продукції за суттєвої державної підтримки із застосуванням сучасних методів поліпшення якості, рівня ділової досконалості та управління довкіллям.

Це пояснюється недоліками економічної політики в Україні, зокрема відсутністю важелів впливу у сфері управління якістю. До того ж, акти законодавства, що регулюють відносини у цій сфері, не завжди узгоджені між собою і не спрямовані на забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції. Діюча система державного регулювання не сприяє поліпшенню якості, підтримки інновацій, відсутнє її інформаційне забезпечення. Майже не проводяться наукові дослідження у сфері управління якістю та довкіллям. Більшість вітчизняних підприємств не застосовує сучасних методів поліпшення якості та підвищення рівня ділової досконалості, які базуються на загальноновизнаних принципах всеохоплюючого управління якістю.

Національне законодавство у сфері управління якістю

На даний час в Україні триває процес гармонізації національного законодавства та стандартів до сучасних міжнародних вимог. На сьогодні для підвищення конкурентоспроможності української продукції держава намагається перебудувати політику у сфері управління якістю продукції і спрямувати її на підтримку зусиль підприємств та організацій у впровадженні методів управління якістю що відповідають міжнародним вимогам.

Діє низка законів, які повинні забезпечувати якість і безпеку продовольчої сировини та харчових продуктів, зокрема:

- Закон України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів» із змінами та доповненнями;
- Закон України У від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ «Про ветеринарну медицину» із змінами та доповненнями;
- Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного епідеміологічного благополуччя населення» із змінами та доповненнями;
- Закон України від 5 червня 2014 року № 1314-VII «Про метрологію та метрологічну діяльність» набрання чинності відбудеться 1 січня 2016 року, Закон України від 9 квітня 2014 року № 1193-VII «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру»;

- Закон України від 24 червня 2004 року № 1870-IV «Про молоко і молочні продукти» із змінами та доповненнями;
- Закон України від 2 березня 1995 року № 86/95-ВР «Про пестициди і агрохімікати» із змінами та доповненнями;
- Закон України від 30 червня 1993 року № 3348-XII «Про карантин рослин» із змінами та доповненнями та інші.

Основним законодавчим актом, що регулює відносини у сфері політики якості агропромислової продукції є Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів». Крім того, в Україні діють Державні санітарні норми та правила «Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини» затверджені наказом МОЗ від 29 грудня 2012 року № 1140. Ці державні санітарні норми та правила поширюються на відносини, що виникають у сфері безпеки та якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають у обігу, імпортуються та є обов'язковими для підприємств усіх форм власності та громадян.

Також, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 червня 2013 року №492-р затверджено «План заходів щодо розроблення, впровадження і функціонування систем управління якістю, екологічного управління та інших систем управління».

Відповідно до Закону України від 5 червня 2014 року № 1315-VII «Про стандартизацію» (набуває чинності через 6 місяців після опублікування) утворюється національний орган стандартизації, що не є органом державної влади. До його повноважень входить прийняття та скасування національних стандартів з огляду на те, що відповідно до Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ стандарти визначаються як добровільні. Також, запроваджуються два рівня стандартизації залежно від суб'єкта стандартизації, який приймає стандарти – це національні стандарти, прийняті національним органом стандартизації та стандарти і технічні умови, прийняті підприємствами, а також відміняється галузева стандартизація.

Закон забороняє погодження проектів національних стандартів з державними органами, скасовує державну реєстрацію технічних умов та забороняє встановлення будь-яких правил, пов'язаних із розробленням стандартів та технічних умов підприємств. Також скасовується обов'язковість застосування національних стандартів. Національні стандарти застосовуються на добровільній основі, за винятком випадків, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами. У той же час в Європейському союзі стандарт є обов'язковим у випадках, коли на нього є пряме посилення у тексті директиви ЄС. На базі директив ЄС в Україні розробляються технічні регламенти, які є нормативно-правовими актами (затверджуються постановою Кабінету міністрів України). У разі прямого посилення на національні стандарти в інших нормативно-правових актах (зокрема у наказах державних органів влади, зареєстрованих у Мін'юсті) відповідні стандарти стають обов'язковими) [29].

З метою гармонізації національного законодавства та стандартів до вимог Євросоюзу у травні 2014 року були внесені на розгляд Верховної ради три законопроекти євроінтеграційного пакету. Зокрема, «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин», «Про побічні продукти тваринного походження, що не призначені для споживання людиною».

За предметом правового регулювання проекти законів належать до пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Законом «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин» передбачається гармонізація законодавства України з Регламентами ЄС №854/2004, №882/2004, №669/2009, Директивою Ради ЄС №97/78/ЕС. Це черговий крок у вирішенні питання постачання української сільськогосподарської продукції на ринок країн ЄС та ринки інших країн. Законопроектом врегульовуються питання розробки та впровадження довгострокового національного плану державного контролю. Також деталізовані питання проведення фізичних перевірок продуктів та підстави для зменшення частоти їх проведення.

Визначаються загальні принципи здійснення держконтролю свіжого м'яса, риби та рибних продуктів, моллюсків, сирого молока та молокопродуктів. Запровадження правового механізму здійснення державного контролю безпечності харчових продуктів та кормів, здоров'я та благополуччя тварин є невід'ємною складовою поліпшення якості роботи контролюючих органів, відновлення версифікаційних візитів експертів Європейської Комісії в Україну.

Також, до Кодексу України про адміністративні правопорушення пропонується внести доповнення щодо застосування санкцій за порушення законодавства з ідентифікації та реєстрації тварин.

Зважаючи на зміни, які вносяться до законодавчих актів в Україні, діяльність підприємств агропромислового комплексу на зовнішньому і внутрішньому ринках повністю залежатиме від того, як будуть виконуватися ними вимоги діючих та новоприйнятих законодавчих актів, що безперечно позначиться на тому, чи буде їх продукція конкурентоздатною.

Попри наявність спеціального законодавчого акту – Закону України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів», присвяченого регулюванню саме цих питань, вітчизняний ринок продовольства оцінюється як один з найменш захищених від неякісної продукції.

27 травня 2014 року на засіданні Уряду були схвалені три законопроекти євроінтеграційного пакету, ініційовані Мінагрополітики. Зокрема «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин», «Про побічні продукти тваринного походження, що не призначені для споживання людиною» [43].

За предметом правового регулювання проекти законів належать до пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Метою проекту Закону «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин» є гармонізація законодавства України з Регламентами ЄС № 854/2004, № 882/2004, № 669/2009, Директивою Ради ЄС № 97/78/ЕС. Європейська система державного контролю є загальноновизнаною. А відтак, це черговий крок у вирішенні питання постачання української сільськогосподарської продукції на ринок країн ЄС та ринки інших країн. Законопроектом врегульовуються питання розробки та впровадження довгострокового національного плану державного контролю. Також деталізовані питання проведення фізичних перевірок продуктів та підстави для зменшення частоти їх проведення. Визначаються загальні принципи здійснення держконтролю свіжого м'яса, риби та рибних продуктів, молюсків, сирого молока та молокопродуктів. Запровадження правового механізму здійснення державного контролю безпечності харчових продуктів та кормів, здоров'я та благополуччя тварин є невід'ємною складовою поліпшення якості роботи контролюючих органів, відновлення верифікаційних візитів експертів Європейської Комісії в Україну [43].

Діяльність підприємств агропромислового комплексу на зовнішньому і внутрішньому ринках повністю залежить від того, наскільки їх продукція є конкурентоздатною.

Регіональний аспект

Проблема забезпечення і підвищення якості продукції дуже актуальна для України, зокрема, для виробників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування Чернігівщини й Миколаївщини, оскільки та кількість продовольства, що виробляється, спроможна повністю забезпечити внутрішні потреби населення регіонів та дає можливість значний обсяг експортувати, отримуючи при цьому валютні кошти

Чернігівська область.

Основним пріоритетним завданням для товаровиробників Чернігівщини є покращення якісних показників готової продукції і впровадження міжнародних систем управління: якістю, безпечністю харчових продуктів та гігієною та безпекою праці.

Слід зауважити, що на тих харчопереробних підприємствах області, на яких впроваджені міжнародні стандарти ISO серії 9001, HACCP, OHSAS 18001 вироблена продукція має змогу гідно конкурувати з виробниками аналогічної продукції на зовнішньому ринку.

Станом на 1 липня 2014 року державним підприємством «Чернігівстандартметрологія» систему управління якістю харчових продуктів (відповідно до вимог ISO серії 9001) впроваджено на 25 харчопереробних підприємствах, систему управління безпечністю харчових продуктів (HACCP) впроваджено на 16 підприємствах, систему управління гігієною та безпекою

праці на двох, а саме на ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т. – Прилуки» та Чернігівському відділенні ПАТ «САН ІнБев Україна».

Підтвердженням того, що продукція виробників Чернігівщини в переважній більшості якісна і конкурентоздатна, є її експортування до країн Європейського Союзу.

На сьогодні здійснюють експорт готової продукції до країн ЄС п'ять підприємств Чернігівської області, зокрема Чернігівське відділення ПАТ «САН ІнБев Україна», яке реалізує свою продукцію до Німеччини, Італії; ПАТ «Ніжинський жиркомбінат», що здійснює постачання продукції до Польщі Литви, Латвії та Словаччини (олія соняшникова, ріпакова, макуха); ПАТ «Ясен», що експортує кондитерські вироби до Німеччини та країн Прибалтики, ТОВ «Ніжинський консервний завод» експортує продукцію до Німеччини, ПП «Джі-Ен-Ел» – здійснює експорт крупи в декілька країн ЄС

Зважаючи на вимоги ЄС щодо якості та безпечності продукції 16 харчових підприємств, на яких впроваджено систему управління безпечністю харчових продуктів, при умові отримання відповідного дозволу матимуть змогу постачати вироблену продукцію на експорт. Проте, отримання дозволу, зокрема на експорт м'ясо-молочної продукції є довготривалим процесом, тому можна зробити висновок, що у найближчий час місцеві виробники продовольчих товарів не зможуть експортувати м'ясо-молочну продукцію до країн ЄС.

Проте, в перспективі можлива зміна ситуації після проходження виробниками санітарного та ветеринарного аудиту Єврокомісії. Окремі м'ясо-молочні підприємства, зокрема, Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей», ТОВ ВКП «Прилуки-Агрперобка», ПАТ «Ічнянський молочно-консервний завод», ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» вже підтвердили готовність найближчим часом прийняти єврокомісарів для проведення інспектування виробничих потужностей і опрацьовують питання виходу. На разі на вищезазначених підприємствах проводиться робота по підготовці до інспектування. Проте, основною перепорою для виробників молочних продуктів, що бажають вийти на ринок ЄС, є не переробка самого молока, а якість молочної сировини.

З метою виробництва молочної продукції високої якості, яка б відповідала вимогам світових стандартів у області взято курс на модернізацію молочної галузі шляхом будівництва молочних комплексів та реконструкції ферм з установленням сучасних доїльних залів.

Тому, у молокопереробній галузі в подальшій перспективі є хороші шанси, але необхідною є гра на випередження і налагодження всього ланцюжка: від виробництва продукції до постачання у торгівельні мережі за стандартами якості, прийнятими у Європі.

Для експорту продукції в ЄС необхідно, аби система НАССР була запроваджена на інших підприємствах харчової промисловості і, відповідно,

виробництво продукції в Чернігівській області здійснювалося відповідно до міжнародних вимог якості. Щоб не втратити можливості реалізації продукції в рамках односторонньої лібералізації торгівлі з ЄС, в Україні необхідно прийняти ряд законодавчих актів, а саме:

1. Законопроект про безпечність харчових продуктів («Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпечності харчових продуктів»).

2. Законопроект про ідентифікацію тварин («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин»).

3. Законопроект про державний контроль у сфері безпечності харчових продуктів («Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин»).

4. Законопроект «Про корми».

5. Законопроект про побічні продукти тваринного походження («Про побічні продукти тваринного походження, що не призначені для споживання людиною») [11].

Прийняття цих законів буде корисним не лише для бізнес-середовища та економіки України, але й для пересічного споживача. Адже контроль безпеки, що пропонується в цих законопроектах, дасть змогу виробнику гарантувати якість своєї продукції на принципово іншому рівні.

Зважаючи на такі вимоги ЄС товаровиробники області, на підприємствах яких не запроваджена система НАССР, повинні найближчим часом вкласти кошти для її впровадження. В іншому випадку вони не зможуть постачати вироблену продукцію на експорт до країн ЄС.

Миколаївська область.

На Миколаївщині станом на 1 січня 2014 року за даними ДП «Миколаївстандартметрологія» на чотирьох підприємствах переробної промисловості впроваджено (сертифіковано) систему НАССР (ДСТУ 4161-2003). Усі чотири підприємства входять до кондитерської та хлібопекарської галузі. Це ТОВ «Лакомка» (м. Миколаїв), ФОП Матвієнко В.В. (м. Первомайськ), ФОП Ельсон С.А. (м. Первомайськ), ФОП Возіян Л.В. (с. Лиса Гора Первомайського району), ФОП Смілянець О.В. (м. Первомайськ). Жодне з цих підприємств не експортує свою продукцію до країн ЄС, але водночас має для цього всі перспективи. З тих підприємств Миколаївщини, що вже працюють з європейськими споживачами – ФГ «Органік системс» та ТОВ «Сандора» мають сертифікати якості ISO серії 9000 та ISO серії 22000.

Підприємства Миколаївщини тваринницьку продукцію на європейські ринки не експортують. М'ясна та молочна продукція реалізовується на внутрішньому ринку та ринках країн СНД та Азії. Як вже зазначалося, частка продукції тваринництва в загальних обсягах експорту продукції сільського господарства дуже низька. Тому європейські ринки, як ринки збуту продукції тваринництва Миколаївськими підприємцями будуть розглядатися трохи пізніше. Перспективним напрямком може бути розвиток свинарства.

Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо політики якості)

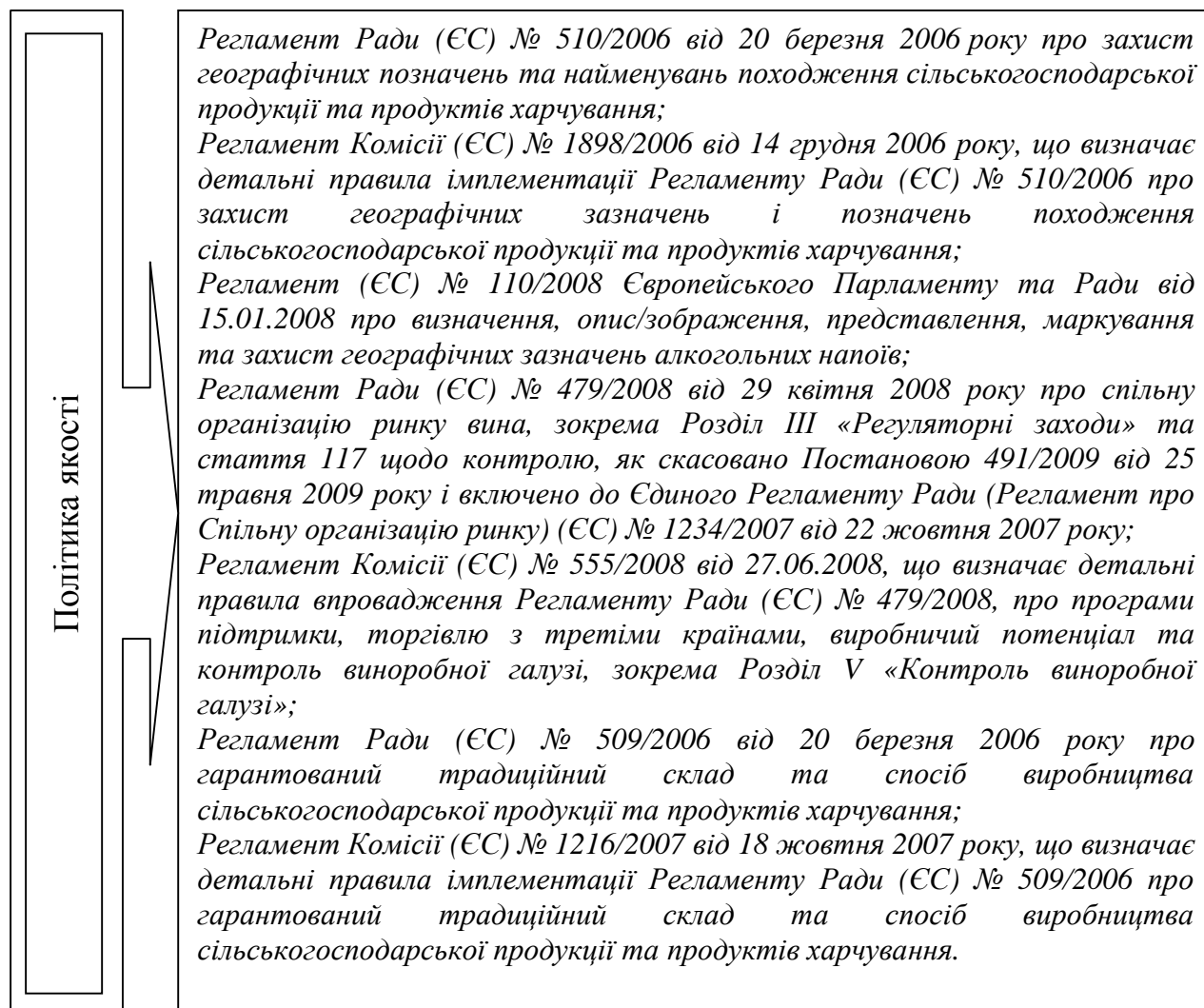

Схема 1. Нормативні акти ЄС, які мають розглядатися Українською стороною при поступовому наближенні законодавства, щодо політики якості [40]

Співробітництво з питань сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює питання належного забезпечення якості продукції.

Захист найменувань походження та географічних позначень сільськогосподарської продукції та продуктів харчування

Правила щодо захисту найменувань походження та географічних позначень сільськогосподарських продуктів, призначених для харчування людей, визначено у Регламенті Ради (ЄС) № 510/2006 від 20 березня 2006 року про захист географічних позначень та найменувань походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Зазначений регламент встановлює правила щодо захисту найменувань походження та географічних позначень сільськогосподарських продуктів,

призначених для харчування людей, продуктів та продовольчих товарів зазначених у Додатку I, а також сільськогосподарських продуктів, зазначених у Додатку II цього регламенту. Проте, цей регламент не застосовується ні до продуктів, що стосуються виноробного сектора, за винятком винного оцту, ані до спиртних напоїв. Відповідно до цього регламенту здійснюється захист (на рівні Спільноти) найменувань походження та географічних позначень сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів.

Для цілей цього регламенту, застосовуються такі визначення:

«найменування походження» – назва регіону, певної місцевості або, у виняткових випадках, країни, яка слугує для позначення сільськогосподарського продукту або продовольчого товару: що походять з цього регіону, з цієї місцевості або з цієї країни та якість або характеристики яких виключно або головним чином обумовлені специфікою географічного середовища, у тому числі природними та людським факторами, а також виробництво, перероблення та виготовлення яких відбувається в обмеженій географічній зоні;

«географічне позначення» – назва регіону, певної місцевості, або у виняткових випадках, країни, яка слугує для позначення сільськогосподарського продукту або продовольчого товару: що походять з цього регіону, з цієї місцевості або з цієї країни та певна якість, репутація або інші характерні риси яких можуть бути обумовлені цим географічним походженням та виробництво та/або перероблення та/або виготовлення яких відбувалися в обмеженій географічній зоні [34].

Також вважаються як позначення походження, певні традиційні географічні або не географічні найменування, які позначають сільськогосподарський продукт або продовольчий товар, що походять з певного регіону або місцевості та якість або характеристики яких виключно або головним чином обумовлені специфікою географічного середовища, у тому числі природними та людським факторами, а також виробництво, перероблення та виготовлення яких відбувається в обмеженій географічній зоні.

Прирівнюються до найменувань походження певні географічні позначення, якщо сировина відповідних продуктів походить з ширшої або іншої географічної зони, ніж зона перероблення, за умови: що зона виробництва сировини є обмеженою, що існують особливі умови для виробництва сировини та що існує режим контролю, який забезпечує дотримання цих умов. Для вказаних цілей вважаються сировиною лише живі тварини, м'ясо та молоко згідно з частиною 5 статті 2 Регламенту (ЄС) № 2081/92. Використання іншої сировини може бути допущено згідно з процедурою, передбаченою частиною 3 статті 2 Регламенту (ЄС) № 510/2006. Відповідні найменування повинні бути або вже бути визнаними як найменування походження, які користуються національним захистом відповідної держави-члена або, якщо такий режим не існує, мати доведений традиційний характер, а також репутацію та відомість.

Не можуть бути зареєстровані назви, які стали видовими. Для цілей цього регламенту «назвою, яка стала, видовою», вважається назва

сільськогосподарського продукту або продовольчого товару, яка, хоча й має відношення до місця або регіону, де цей сільськогосподарський продукт або цей продовольчий товар спочатку вироблявся, або збувався, стала звичайною назвою сільськогосподарського продукту або продовольчого товару. Для визначення того, чи стала назва видовою, враховуються всі фактори, а саме: існуючий стан у державі-члені з якої походить назва, та у зонах споживання, існуючий стан у інших державах-членах, відповідні національні законодавства або законодавство Спільноти.

Назва не може бути зареєстрована як найменування походження або географічне позначення, якщо вона перебуває у конфлікті з назвою сорту рослин або породи тварин та внаслідок цього може ввести в оману громадськість щодо дійсного походження продукту.

В додатку до угоди XXII-A визначені географічні зазначення – законодавство сторін та елементи реєстрації й контролю. В додатку XXII-C безпосередньо вказані географічні зазначення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування інші ніж вина, алкоголь і ароматизовані вина Європейського Союзу, які повинні бути захищені в Україні. Географічні зазначення вин, ароматизованих вин та алкогольних напоїв ЄС, які мають бути захищені в Україні представлені в додатку XXII-D. Для прикладу представимо найпоширеніші географічні зазначення вин, ароматизованих вин та алкогольних напоїв Франції, які мають бути захищені в Україні.

Таблиця 5.

Географічні зазначення вин, ароматизованих вин та алкогольних напоїв ЄС, які мають бути захищені в Україні (додаток XXII-D)

Країна-член ЄС	Назва, що має бути захищена	Транскрипція українськими літерами
Франція	Champagne	Шампань
	Bordeaux whether or not followed by 'Claret', 'Rosé', 'Mousseux' or 'supérieur'	Бордо, незалежно від того, чи після цього зазначено назви «Кларет», «Розе», «Муссо» або «Сюперіор»
	Cognac (The denomination "Cognac" may be supplemented by the following terms: – Fine – Grande Fine Champagne – Grande Champagne – Petite Fine Champagne – Petite Champagne – Fine Champagne – Borderies - Fins Bois - Bons Bois)	Коньяк (Назва «Коньяк» може бути доповнена наступними термінами: – Фін – Гранд Фін Шампань – Гранд Шампань – Петіт Фін Шампань – Петіт Шампань – Фін Шампань – Бордері – Фан Буа – Бон Буа)
	Armagnac	Арманьяк

Право будь-якого виробника, заснованого на території, який передає до системи контролю, виробляти і збувати продукт, маркований назвою, що охороняється, за умови, що виробник дотримується специфікації продукту.

Специфікація

Щоб мати можливість користуватися захищеним найменуванням походження (ЗНП) або захищеним географічним позначенням (ЗГП),

необхідно, щоб сільськогосподарський продукт або продовольчий товар відповідали специфікації.

Специфікація включає:

- назву сільськогосподарського продукту або продовольчого товару, включаючи найменування походження або географічне позначення;
- опис сільськогосподарського продукту або продовольчого товару, включаючи, у відповідному разі, сировину та основні фізичні, хімічні, мікробіологічні та або органолептичні характеристики продукту або товару;
- визначення географічної зони та у відповідному разі елементів, які вказують на дотримання умов, передбачених вище;
- дані, які доводять, що сільськогосподарський продукт або продовольчий товар походять з географічної зони; опис способу отримання сільськогосподарського продукту або продовольчого товару та у відповідному разі, автентичних та незмінних місцевих способів, а також деталей щодо пакування, якщо група, яка подає заявку, стверджує і наводить причини, що пакування має відбуватися у визначеній географічній зоні, щоб гарантувати якість, забезпечити простежування або контроль;
- деталі, що підтверджують зв'язок з географічним середовищем або географічним походженням у відповідному разі;
- інформацію стосовно контролюючих структур, специфічні деталі маркування, пов'язані з зазначенням «ЗНП» або «ЗГП», у відповідному разі, або еквівалентних традиційних національних позначень;
- можливі вимоги, яких треба дотримуватися на підставі нормативних актів Спільноти та/або національних.

Найменування походження або географічне позначення не реєструється, якщо з урахуванням репутації торговельної марки, її популярності та тривалості її використання, реєстрація може ввести споживача в оману щодо справжньої тотожності продукту [32].

Відповідальність харчових підприємств

У Європі відповідальність харчових підприємств визначена відповідними нормативними документами. Розпочинаючи діяльність у сфері обігу продовольства, підприємство бере на себе відповідальність перед споживачем за безпеку виробленої і реалізованої продукції.

Безпека продовольства забезпечується впровадженням і підтримкою системи НАССР (система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок). Жодне підприємство не може розпочати свою діяльність, якщо відсутня розроблена система самоконтролю, яка базується на принципах НАССР.

Впровадження, підтримка та сертифікація системи НАССР проводиться для країн ЄС відповідно до вимог Регламенту Європейського Парламенту і Ради Європейського Співтовариства № 852/2004.

Сертифікація системи НАССР дає підприємству ряд внутрішніх переваг:

- системний підхід, що охоплює параметри безпеки харчових продуктів на всіх етапах життєвого циклу – від отримання сировини до використання продукту кінцевим споживачем;
- використання попереджувальних заходів, а не запізнілих дій з виправлення браку і відкликання продукції;
- визначення відповідальності за безпеку харчових продуктів;
- безпомилкове виявлення критичних процесів і концентрація на них основних ресурсів і зусиль підприємства;
- значна економія за рахунок зниження частки браку в загальному обсязі виробництва;
- документально підтверджена впевненість щодо безпеки вироблених продуктів, що особливо важливо при аналізі претензій і в судових розглядах.

Відповідно до законодавства Європейського Союзу виділяють наступні схеми виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів гарантованої якості:

«захищене найменування походження» (Protected Designation of Origin – PDO);

«захищене географічне позначення» (Protected Geographic Indication – PGI);

«традиційна гарантована особливість» (Traditional Speciality Guaranteed – TSG).

PDO та PGI – означає найменування регіону, певної місцевості або країни, що використовується для опису сільськогосподарської продукції або харчових продуктів. Головна різниця між PDO та PGI, полягає в тому, що весь виробничий процес для продуктів із «захищеним найменуванням походження» (PDO) має відбуватися в певній географічній області, тоді як для продуктів із «захищеним географічним позначенням» (PGI) лише один з трьох етапів виробництва (виробництво, обробка чи підготовка) повинен здійснюватися в певній географічній області.

Гарантією традиційних особливостей для продукції сільськогосподарства та продуктів харчування є схема якості TSG, відповідно до якої продукти харчування повинні бути виготовлені з використанням традиційних інгредієнтів або повинні бути характерними для їх традиційного складу, виробничого процесу, або обробки, що відбиває традиційний тип виробництва. Інакше кажучи, щоб отримати статус TSG, продукт не повинен бути виготовлений в конкретній географічній області, достатньо, щоб він був традиційний і відрізнявся від інших подібних продуктів [34].

Вимоги до продуктів тваринного походження

Для України, як експортера харчової сировини та продукції, слід враховувати загальний характер вимог до продуктів тваринного походження, що імпортують до країн ЄС, – а саме:

1) діяльність усіх харчових операторів, що працюють на території країн Європейського Союзу, регламентовано Постановою 852/2004, відповідно до

вимог якої на підприємствах обов'язково має бути впроваджена система НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point – Аналіз небезпечних чинників та критичних точок контролю);

2) відповідність вимогам Директиви Ради 93/43/ЕЕС щодо гігієни харчової продукції та наявності підтвердження відповідності вимогам системи НАССР;

3) експортована продукція має відповідати вимогам міжнародних стандартів якості, про що свідчить наявність сертифікатів ISO 9001 [34].

В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію

Для бізнесу. На представників бізнесу очікують як вигоди, так і певні ризики. Посилиться рівень захисту найменувань походження та географічних позначень сільськогосподарських продуктів. Виробники харчових продуктів повинні будуть ідентифікувати будь-який етап у своїй діяльності, який є критичним для безпеки, і гарантувати, що відповідні процедури ідентифіковані, впроваджені, підтримуються та переглядаються на основі наступних принципів, що використовуються для розробки системи НАССР.

Буде продовжена практика впровадження на харчопереробних підприємствах міжнародних систем управління: якістю та безпечністю харчових продуктів та гігієною та безпекою праці, що сприятиме покращенню конкурентоспроможності продовольчої сировини та харчової продукції вітчизняних виробників на міжнародному ринку.

Водночас не всі національні товаровиробники будуть готові до таких економічних змін і потребуватимуть державної підтримки українського експорту через створення організаційно-правових механізмів, спрямованих на перехід до нових стандартів якості вітчизняної продукції, наближених до стандартів, прийнятих на основних експортних ринках, а також державне сприяння в процесі реєстрації української продукції в ЄС у відповідності до їх вимог.

Під час перехідного періоду, який дається Україні, переробникам доведеться вкласти чималі кошти для переходу на євростандарти і навчитись захищати власні інтереси на європейському ринку, де вони матимуть чимало конкурентів. Оскільки будь яка країна насамперед захищає власного товаровиробника. Щоб уникнути негативних наслідків, в першу чергу, переробні підприємства за підтримки органів влади на місцях повинні застосувати усі відповідні ресурси для отримання безпосереднього доступу до конкретних програм технічної допомоги та інших інструментів підтримки з боку ЄС.

Для місцевих виробників відкривається великий європейський ринок. Але потрапити на цей ринок зможуть тільки ті підприємства, які дійсно випускають якісну і конкурентоспроможну продукцію, підтвердженням якої будуть впроваджені системи якості ISO 9001 та НАССР.

Для домогосподарств. Як споживачі продовольчих товарів домогосподарства отримають достовірну інформацію щодо складу та місця

виробництва продукції. Водночас виробники сільськогосподарської продукції, зокрема, м'яса та молока, домогосподарства опиняться в непростому становищі, відтак будуть змушені або скорочувати поголів'я худоби або нести додаткові витрати, що будуть пов'язані зі створенням та об'єднанням у кооперативи, «сімейні ферми» чи інші форми господарювання. Але при цьому виробництво буде здійснюватись за чіткими санітарно-ветеринарними правилами і вимогами стандартів, які потребуватимуть суттєвих витрат, значна частина яких припаде безпосередньо на домогосподарства. Проте, в кінцевому результаті при налагодженні випуску якісної продукції та каналів її збуту, члени фермерського господарства або виробничого кооперативу отримають гарантований прибуток, робочі місця і гідну заробітну плату. Чим раніше ця робота розпочнеться, тим швидше домогосподарства матимуть змогу продажу своєї продукції як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку.

Виробництво картоплі та овочів практично на 86-93% зосереджено в особистих господарствах населення, але якість, безпека і організація цих ринків дрібними виробниками відсутня. Тому, вирішення цього питання можливе тільки шляхом розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Для сільських територій. Інтеграція у європейське співтовариство сприятиме формуванню та поглибленню позитивних тенденцій розвитку сільських територій. Без цього українська економіка не зможе успішно конкурувати з економіками розвинених країн Європейського Союзу, в яких рівень життя сільського і міського населення максимально зближені та значно переважають аналогічні вітчизняні показники. Ризиком є те, що в короткостроковій перспективі це зумовлюватиме постійне відставання в європейському ринковому поділі праці за ключовими індикаторами господарського розвитку у зв'язку з неминучою втратою частини ресурсного потенціалу, зниженням якості людського капіталу та, як наслідок, виникненням нових бар'єрів на шляху економічного зростання. Доходи селянських і фермерських господарств можуть істотно зменшитися під час перехідного періоду. Через невідповідність вимогам стандартів щодо якості продукції виробленої домогосподарствами, відповідно зменшаться їхні платежі до місцевих бюджетів, що в свою чергу може негативно вплинути на розвиток сільських територій.

В той же час, відмічатиметься і позитивний вплив Угоди про асоціацію на формування сприятливого інституційного, організаційного та економічного середовища на регіональному рівні, стимулювання дієвих механізмів залучення вітчизняних і закордонних інвестицій у сільську місцевість, а також створення комфортних умов для проживання й роботи мешканців села.

Оскільки Угода може мати позитивний вплив на зростання обсягів випуску якісної сільськогосподарської продукції, це в свою чергу призведе до зростання зайнятості сільського населення, підвищення добробуту сільських громад та покращення стану довкілля.

2.2. ОРГАНІЧНЕ ФЕРМЕРСТВО

А) Органічне землеробство в Україні

Важливим питанням сьогодення є забезпечення органічного землеробства. Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту. Вже досягнуто певні результати щодо розвитку власного органічного виробництва.

Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає більше чверті мільйона гектарів. Україна займає двадцять перше місце світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає майже 0,7%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур.

В останні три роки спостерігається тенденція наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби.

На початок 2003 року в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», а вже у 2013 році нараховувалось 164 сертифікованих органічних господарства. Загальна ж площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 278800 га.

Таблиця 6.

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні (2002–2012 роки)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Площа, тис. га	164,4	239,5	240,0	242,0	242,0	249,9	270,0	270,2	270,2	270,3	278,8
Кількість господарств	31	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164

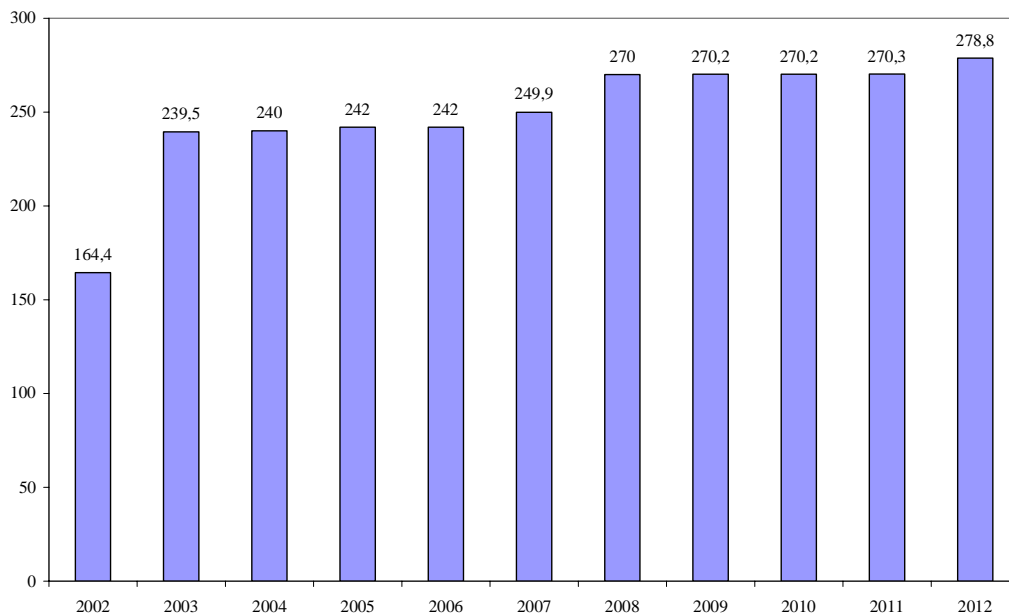

Рис. 1 Площа сільськогосподарських угідь в Україні, сертифікованих у відповідності до органічних стандартів в розрізі по роках, га

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства мають різний розмір: від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до понад десяти тисяч гектарів ріллі.

Сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з 2006 – 2007 років, склавши: у 2007 році – 500 тис. євро, в 2008 році – 600 тис. євро, 2009 – 1,2 млн. євро, 2010 року цей показник зріс до 2,4 млн. євро, у 2011 році – до 5,1 млн. євро, в 2012 році – до 7,9 млн. євро, в 2013 році – близько 9 млн. євро.

Національне законодавство у сфері органічного виробництва

На поточний момент держава все ж намагається підтримати цей сектор економіки. Державною цільовою Програмою розвитку села на період до 2015 року задекларовано план довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 відсотків, передбачається стимулювання ведення органічного сільського господарства, унормування розвитку органічного землеробства та створення системи його сертифікації.

3 вересня 2013 року Президентом України підписано Закон України №425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Цей Закон визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямований на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення,

збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

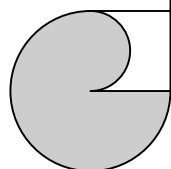
1 листопада 2013 року в м. Київ відбулась Міжнародна конференція «Розвиток органічного ринку в Україні». Ініціаторами заходу стали міжнародні та українські організації. Серед них: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія), сертифікаційний орган «Органік Стандарт, Асоціація виробників органічної продукції «БІОЛан Україна», Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) та ін.

За результатами проведеної конференції її учасниками ухвалено Декларацію, відповідно до якої прийняття Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» розцінюється як перший крок до державного визнання і підтримки органічного сільського господарства в Україні.

Крім того, декларація містить заклик до створення чітких національних правил інспекції та сертифікації в органічному сільському господарстві, термінового початку розробки детальних правил впровадження закону про органічне виробництво на практиці, створення компетентних робочих груп при Міністерстві аграрної політики та продовольства України, що розроблятимуть детальні правила впровадження закону.

Учасники конференції виступили за застосування єдиного підходу до контролю та маркування органічних продуктів харчування для уникнення розбіжностей при визначенні органічних продуктів у Європейському Союзі та в Україні, а також заявили про потребу в роз'ясненні маркування органічних харчових продуктів в Україні.

У декларації також йдеться про необхідність державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, яка в першу чергу має бути спрямована на сприяння підвищенню обізнаності про органічні харчові продукти.

Ухвалення Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» є визначальним моментом у розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. Зазначений закон має вплинути на виробників, переробні підприємства, роздрібну торгівлю, споживачів, а також створити сприятливе середовище для

розвитку органічного сільського господарства, а також співпраці між державним та органічним секторами.

Важливим є розвиток як українського внутрішнього, так і зовнішнього ринків органічної сільськогосподарської продукції. Очікується визнання України як надійного партнера та якісного постачальника органічних продуктів на міжнародній арені, тому взаємне визнання переліку вимог та систем контролю в органічному сільському господарстві разом із гармонізацією законодавчої бази з іншими європейськими країнами є одним із пріоритетів органів державної влади.

Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року) передбачає створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства, збільшення частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві, до 7% [12].

Необхідно зазначити, що з вересня 2007 року в Україні діє програма розвитку органічного виробництва (за підтримки Європейського Союзу), якою заплановано до кінця 2015 року довести частку земель сертифікованих органічних господарств – до 7%. Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року заплановано довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10%.

Регіональний аспект

На жаль, в Україні органічне виробництво не має функціонуючої державної системи контролю, яка була б акредитована на національному та міжнародному рівнях та охоплювала контроль як операторів органічного сектора, так і продукцію. Тому, до впровадження органічного виробництва в регіонах залучаються міжнародні організації.

Чернігівська та Миколаївська області зі своїми значними ресурсами мають можливість виробляти органічну продукцію як в рослинницькій, так і тваринницькій галузях.

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції в Чернігівській та Миколаївській області здійснюється відповідно до концепції державної Програми розвитку органічного виробництва в Україні, проект якої підготовлено Федерацією органічного руху України за дорученням Міністерства аграрної політики України від 5 травня 2008 року №169/2.

Чернігівська область. Не завжди послідовне реформування аграрного сектору призвело до погіршення демографічних показників у сільській місцевості Чернігівської області та руйнування виробничого потенціалу села. За останні десятиріччя в області, як і в Україні в цілому, спостерігається деградація ґрунтового покриву сільгоспугідь та зниження родючості ґрунтів. В переважній більшості сільськогосподарських підприємств головним

інструментом збільшення урожайності зернових культур є мінеральні добрива та засоби захисту рослин.

Спостерігається пряма залежність валового збору зерна від кількості внесених мінеральних добрив, пестицидів. Відповідно це є мотивом для їх використання у сільськогосподарському виробництві. Така ситуація призводить до виготовлення продукції, яка не відповідає світовим стандартам якості та безпечності і, як результат, зумовлює високий рівень захворюваності людей, що споживають таку продукцію та впливає на занепад сільських територій.

Так, обсяг внесення мінеральних добрив на 1 га зернових у 2012 році складав 79 кг діючої речовини при цьому середня урожайність становила 43,2 ц/га. У 2013 році обсяг внесених мінеральних добрив на 1 га зернових збільшився до 90 кг діючої речовини при середній урожайності зернових - 46,7 ц/га, [37].

Все це зумовлює необхідність пошуку адекватних інструментів підвищення ефективності функціонування аграрного сектору області на основі екологічно чистих виробництв, зокрема, органічних продуктів та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Водночас в Чернігівській області підтримка органічного виробництва з боку держави практично відсутня. Оператори отримують таку підтримку за рахунок реалізації спільних з іншими країнами проектів.

Чернігівська область завдяки реалізації на Чернігівщині українсько-швейцарських проектів «Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні» (2005–2014) та «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012–2016) є однією з лідерів серед регіонів України у веденні органічного виробництва. Зазначені вище проекти впроваджуються Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO).

Сільськогосподарські товаровиробники успішно виготовляють продукти харчування, вироблені в результаті ведення сертифікованого органічного виробництва, що передбачає відповідність всіх виробничих процесів до детально прописаних постанов про органічне виробництво Європейського Союзу (Постанова ради ЄС № 834/2007 і Постанова Комісії ЄС № 889/2008). Цьому сприяє наявність достатньої кількості обласних агропідприємств, що вже мають багаторічний досвід ведення органічного виробництва, отриманого за допомогою впроваджених українсько-швейцарських проектів та можуть бути використані як навчальні бази для розповсюдження власного досвіду.

На території Чернігівської області сертифіковані 9 *органічних операторів*:

- ПрАТ «ЕтноПродукт» – українсько-швейцарське аграрне підприємство із замкнутим циклом виробництва органічної сільськогосподарської продукції, яке є одним із засновників Союзу українських виробників органічної продукції «Органічна Україна». Сертифікована діяльність:

переробка, рослинництво, тваринництво, експорт, імпорт. Сертифікована продукція: люпин; овес, гречка, редька олійна, вика, жито озиме, пшениця озима, горох польовий, молоко, м'ясні напівфабрикати з м'яса телятини, рублені напівфабрикати з м'яса телятини, молоко сире, кефір, пастеризоване молоко, сметана, мед. Понад 120 роздрібних точок міста Києва пропонують споживачам продукцію ТМ «ЕтноПродукт». Підприємство працює на 4000 га органічної землі (пасовища, сіножаті, рілля) та тримає 2000 голів великої рогатої худоби з яких 650 корів.

- СОК «Дар Жуківський». Сертифікована земельна ділянка. Сертифікована діяльність: рослинництво.
- ФГ «Макишинський сад». Сертифікована діяльність: переробка, торгівля. Сертифікована продукція: гречка, рижій, люпин, просо, гірчиця, овес, насіння гарбуза, жито, пшениця.
- СОК «Надія». Сертифікована діяльність: рослинництво, переробка, торгівля. Сертифікована продукція: тритікале яре, гречка, буряк столовий, морква червона, капуста білокачанна, картопля, огірок, кабачок, цибуля, гарбуз твердокорий.
- СТОВ «Нива». Сертифікована діяльність: рослинництво. Сертифікована продукція: горох польовий, овес, люпин, вика, злакові трави, картопля, конюшина, жито озиме, редька олійна, гречка.
- ФСГ «Золотий пармен». Сертифікована земля. Сертифікована діяльність: рослинництво. Сертифікована продукція: гречка, яблука, соки.

Чернігівська область має всі можливості для нарощування виробництва натуральних продуктів, а саме: значні земельні площі, родючі ґрунти, високий рівень розвитку сільського господарства. Завдяки цьому частка виробництва екологічно чистої продукції з кожним роком зростатиме. Допомога держави і створення чіткого механізму вирощування і обігу екологічно чистих товарів помітно прискорить цей процес. А тому, Чернігівська область може стати основним експортером сільськогосподарської продукції до Європи.

В *Миколаївській області* органічними операторами є:

- ТОВ «Евері». Сертифікована діяльність: рослинництво, переробка, торгівля. Сертифікована продукція: ячмінь, кукурудза, гірчиця, овес, горох, ріпак, жито, сорго, цукровий буряк, соняшник, овочі.
- ПП «Кустос». Сертифікована діяльність: рослинництво. Сертифікована продукція: соняшник, соя, пшениця озима, полуниця, смородина, агрус, полуниця саджанці, малина саджанці, смородина саджанці. Фірма спеціалізується на вирощуванні і реалізації тільки екологічно чистих саджанців малини, саджанців полуниці та інших ягід, вирощених з допомогою ЕМ-технології, без застосування мінеральних добрив і отрутохімікатів.

Лідером серед органічних операторів Миколаївщини є ТОВ «Евері», створене у 2006 році. Компанія займає одну з провідних позицій на українському ринку з перевантаження м'яса бурякової (побічна продукція бурякоцукрового виробництва) та олії рослинної. Через морський перевантажувальний термінал компанії «Евері» перевантажується до 37% виробленої на Україні м'яса. Діяльність компанії має диверсифікований характер. Крім надання послуг з перевалки включає в себе: експорт, продаж на внутрішньому ринку рослинних олій, олійних та зернових культур, а також надання транспортно-експедиційного обслуговування залізничним і автомобільним транспортом.

- Миколаївський державний аграрний університет. Сертифікована тільки земля.
- ФОП Вороненко Богдан Миколайович. Сертифікована продукція: злакові трави, люцерна, конюшина.
- ТОВ «Юг екотоп». Сертифікована діяльність: переробка, торгівля. Сертифікована продукція: ячмінь, гірчиця, ріпак, сорго, соняшник, пшениця.

Проведений аналіз свідчить, що стримуючим фактором подальшого розвитку органічного виробництва в Чернігівській та Миколаївській областях є відсутність державної підтримки розвитку органічного виробництва. Внаслідок реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС оператори органічного виробництва матимуть пряму фінансову підтримку, а також допомогу за рахунок створення системи непрямої підтримки шляхом надання пільг та преференцій.

Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наблизенні законодавства в аграрному секторі (щодо органічного фермерства)

В країнах ЄС та у світі в цілому стрімко поширюється органічне виробництво, зокрема в ЄС розроблено та виконується План дій по запровадженню та поширенню органічного виробництва. Більшість країн-членів ЄС мають свої власні національні програми розвитку цього напрямку сільськогосподарської діяльності.

Регламенти щодо органічного виробництва містять і додатки до Угоди про асоціацію з ЄС.

Відтак, Україна має наблизити своє законодавство в сфері органічного фермерства.

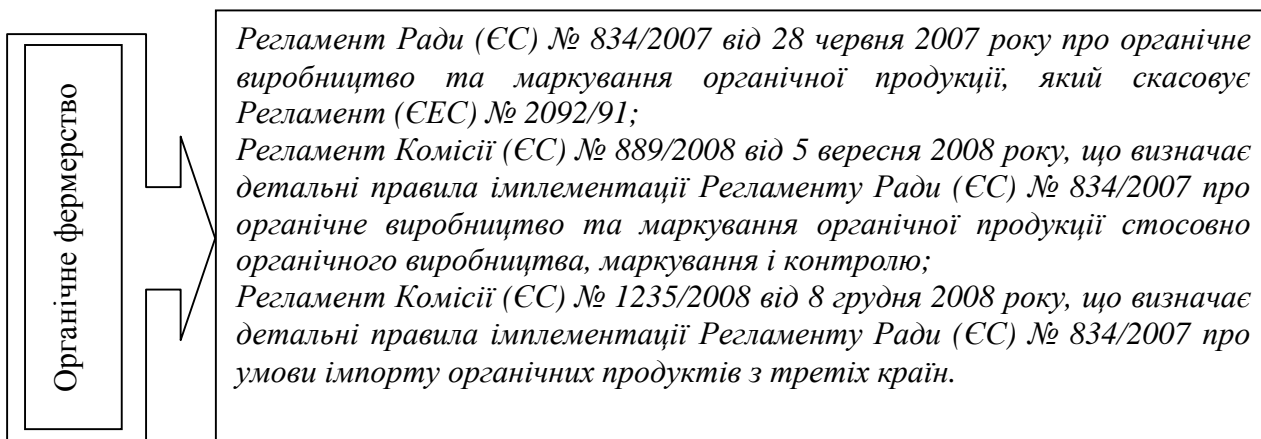

Схема 2. Нормативні акти ЄС, які мають розглядатися Українською стороною при поступовому наближенні законодавства, щодо органічного фермерства [41]

Органічне виробництво є комплексною системою управління сільськогосподарським виробництвом та виробництвом харчових продуктів, що поєднує передовий досвід у навколишньому природному середовищі, високий рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів благополуччя тварин та виробничі методи, що відповідають вподобанням окремих споживачів щодо продуктів, вироблених з використанням природних речовин та процесів.

Таким чином, органічне виробництво відіграє подвійну соціальну роль, коли, з однієї сторони, воно передбачає функціонування окремого ринку, що відповідає потребам споживачів в органічних продуктах, а з іншої сторони, надає громадськості товари, що сприяють захисту навколишнього природного середовища та благополуччю тварин, а також розвитку села.

Нормативно-правове забезпечення органічного виробництва має на меті забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування спільного ринку органічних продуктів, підтримання та обґрунтування впевненості споживачів у продуктах, маркованих як органічні. Вони повинні надалі спрямовуватись на запровадження умов, за яких цей сектор зможе прогресувати у відповідності до зрушень на ринку та виробництві.

Органічне сільськогосподарське виробництво повинне перш за все покладатися на поновлювані ресурси в межах локально організованої сільськогосподарської системи. З метою мінімізації використання не поновлюваних ресурсів, відходи та побічні продукти рослинного і тваринного походження повинні перероблюватися для повернення до ґрунту поживних речовин.

Органічне землеробство виступає однією зі схем якості в рамках продовольчої політики ЄС.

Згідно Регламенту (ЄС) № 834/2007 щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів органічною продукцією може називатися тільки продукція, виробництво якої здійснюється відповідно до затверджених

правил органічного виробництва (стандартів), які передбачають мінімізацію використання отрутохімікатів, синтетичних мінеральних добрив для живлення ґрунту та рослин, гормонів, антибіотиків та стимуляторів росту, а також заборону використання ГМО. Використовуються органічні добрива (перелік дозволених препаратів та органічних добрив міститься в стандартах органічного виробництва), Продукти можуть бути позначені й ідентифіковані як «органічні», якщо принаймні 95 % їх інгредієнтного складу є органічним.

У процесі належного функціонування ринку органічної продукції надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе відповідні законодавчі акти, а також установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічної продукції встановленим вимогам щодо виробництва, переробки та кінцевої продукції, включно з її упаковкою та маркуванням.

Органічне фермерство, як зазначалося вище, передбачає мінімізацію використання отрутохімікатів, синтетичних мінеральних добрив для живлення ґрунту та рослин, що впливає на урожайність сільськогосподарських культур (рис. 2).

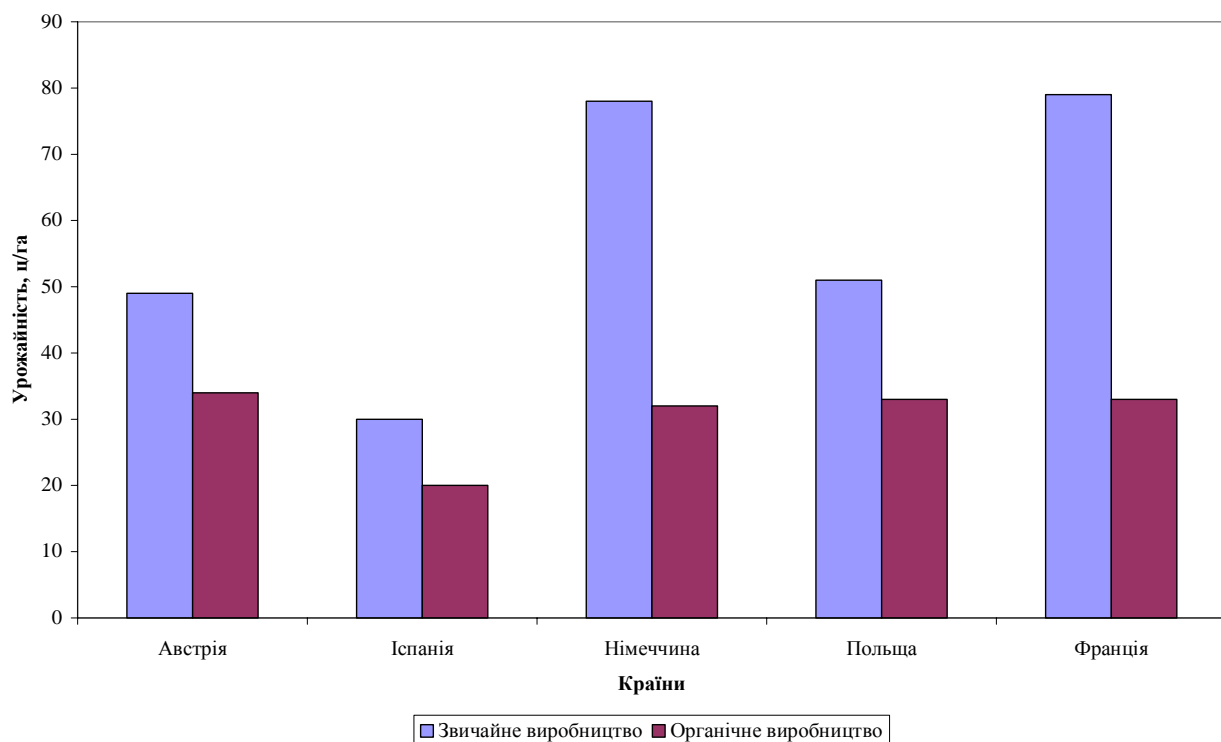

Рис. 2. Урожайність зернових культур в країнах ЄС за звичайної технології та органічного землеробства [48]

Як свідчать показники, врожайність зернових культур за умови органічного землеробства ледь перевищує 30 ц/га. В тваринницькій галузі продуктивність тварин за умови органічного виробництва дещо нижча (рис.3).

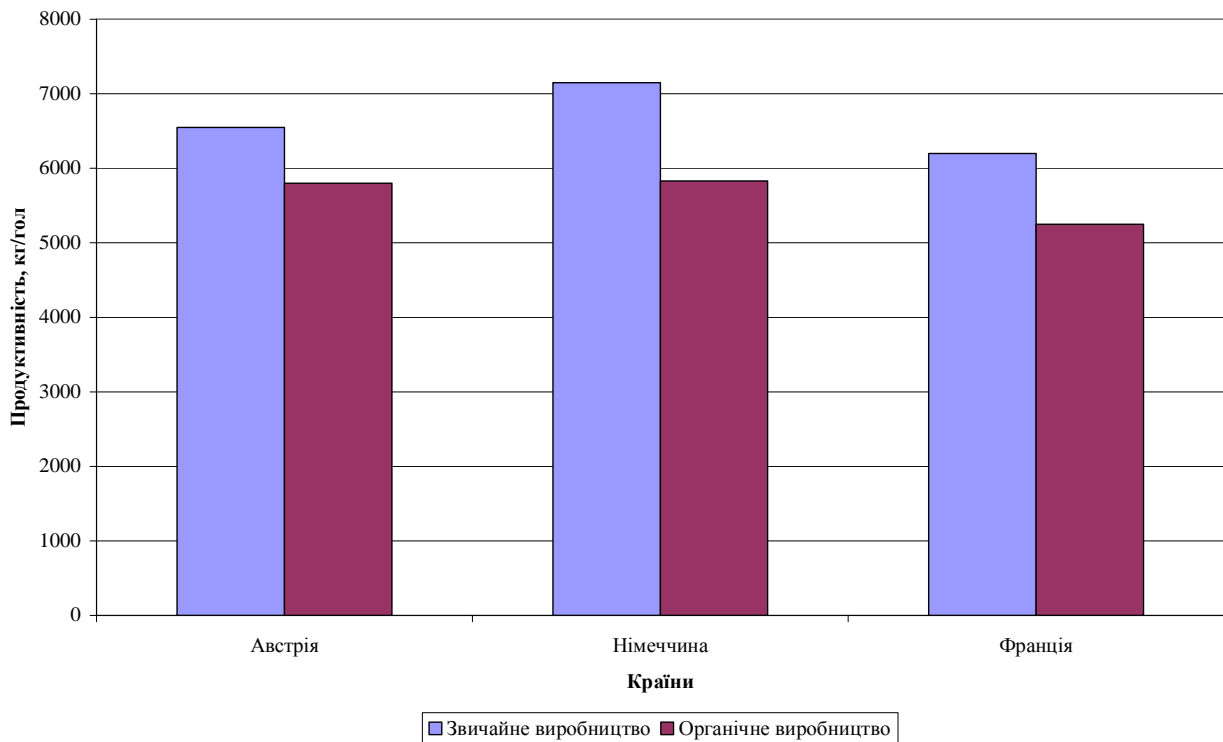

Рис. 3. Продуктивність корів в країнах ЄС за звичайного та органічного виробництва [48]

Якщо за умови звичайного виробництва продуктивність корів становить понад 6,3 – 7,1 т/гол, а при органічному 5,2 – 5,9 т/гол – втрачається близько 1000 кг на голову [48].

Аграрний сектор країн ЄС має високу державну підтримку, її розміри перевищують 50% в структурі доходів ферм. Частка субсидій в доходах ферм, що займаються органічним виробництвом представлена в таблиці 7.

Таблиця 7.

Питома вага субсидій у виробництві сільськогосподарської продукції в країнах ЄС

	Частка субсидій у FNVA на рільництва господарства (%)		Частка субсидій у FNVA на молочні ферми (%)	
	Звичайне виробництво	Органічне виробництво	Звичайне виробництво	Органічне виробництво
а Німеччин	55	65	48	55
Іспанія	44	65	-	-
Франція	64	43	65	45
Австрія	63	63	52	59
Польща	53	61	-	-

Як свідчать показники, ферми, що займаються вирощуванням органічної продукції, мають вищу державну підтримку у більшості європейських країн (окрім Франції). Це свідчить про сприяння виробництву органічної продукції з боку європейських держав.

Подальший же розвиток органічного виробництва в Україні потребує фінансових ресурсів за рахунок створення системи стимулювання та фінансової підтримки органічного виробництва, зокрема, вдосконалення податкової політики в частині її застосування до учасників органічного виробництва, вдосконалення державної підтримки розвитку сільських територій і сільського господарства з дотриманням вимог СОТ.

В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію

Для бізнесу. Виробництво органічної продукції відкриває значні можливості для аграрних підприємств Чернігівської і Миколаївської областей та України загалом. За умови виконання всіх норм і вимог регламентів Ради ЄС вітчизняні підприємства зможуть без перешкод експортувати власну органічну продукцію до країн ЄС, в яких попит на дану продукцію досить високий. На початковому етапі підприємства понесуть певні витрати (сертифікація продукції, її пакування, маркування та ін.), що в майбутньому буде компенсовано зростанням обсягів реалізації органічної продукції.

Скорочення бюджетної підтримки фермерів в ЄС до 2015 року призведе до зниження ефективності їх діяльності, а відтак надасть українським підприємствам шанс на розвиток в ринковому середовищі. Тому важливим є впровадження ресурсозберігаючих технологій та технічних засобів, що сприятиме зменшенню енергоємності сільськогосподарського виробництва.

Для домогосподарств. Як виробники сільськогосподарської продукції домогосподарства матимуть можливість виробляти органічну продукцію і підвищити дохідність власного виробництва. Серед загроз – потреба в додаткових коштах, що пов'язано зі зростанням витрат за умови органічного землеробства. Як споживачі, матимуть можливість вибору між традиційними продуктами і органічними. Проте, через низьку купівельну спроможність не всі споживачі зможуть купувати органічну продукцію, ціна на яку є вищою за звичайні продукти. В той же час, споживання органічних продуктів підтримуватиме і поліпшуватиме здоров'я людини.

Для сільських територій. Обмежене використання отрутохімкатів, синтетичних мінеральних добрив позитивно вплине на стан сільськогосподарських угідь, екологічну безпеку та збереження навколишнього середовища, що в свою чергу поліпшить демографічну ситуацію територіальних громад сільських територій. Зменшиться антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище внаслідок ведення сільськогосподарської діяльності, здійснюватимуться заходи, спрямовані на відновлення та збереження родючості сільськогосподарських угідь, збереження біорізноманіття. При зростанні виробництва органічної рослинної продукції підвищиться попит на органічні добрива, що буде додатковим стимулом для розвитку тваринництва та сприятиме створенню нових робочих місць у сільських територіях.

Забезпечення населення якісними та безпечними сертифікованими органічними продуктами харчування сприятиме збереженню здоров'я нації.

Виробництво органічних продуктів дозволить в повній мірі реалізувати потенціал сільських територій і в гастрономічному туризмі^b.

2.3. ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ

А) Регулювання у сфері генетично-інженерної діяльності та поводження з ГМО

Законодавча база в Україні щодо генетично модифікованих продуктів (ГМО) є недосконалою і серйозно відстає від стандартів ЄС, відповідно до яких всі продукти, в яких вміст генетично модифікованих компонентів перевищує 0,9%, підлягають обов'язковому маркуванню у вигляді позначки на упаковці. Крім того, в країнах ЄС перед надходженням на ринок кожен генетично модифікований продукт повинен отримати рекомендацію на продаж.

В Україні законодавство у сфері генетично-інженерної діяльності та поводження з ГМО складається із Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» № 1103-У від 31 травня 2007 року та інших законодавчих актів України, що видаються відповідно до нього, а також відповідних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають їх розробку, створення, випробування, дослідження, транспортування, імпорт, експорт, розміщення на ринку, вивільнення у навколишнє середовище та використання в Україні із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки.

Проте, зазначений закон має поверховий характер і містить суперечності з правовими актами України, ухваленими раніше та реально не захищає українців від несанкціонованої навали ГМО в нашій країні.

Також, прийняті Постанови Кабінету Міністрів України «Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та (або) мікроорганізми» від 1 серпня 2007 року та «Про затвердження Порядку державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням» від 18 лютого

^b Кулінарний або ж гастрономічний туризм – особливий різновид відпочинку, який, в першу чергу, пов'язаний не з оглядом місцевих архітектурних пам'яток або музеїв, не з пошуком краєвидів для цікавих фотографій, а з різноманітними дегустаціями та знайомством з національними кулінарними традиціями.

2009 року, яким затверджено Порядок державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням

Діє в Україні і Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ в якому зазначається, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги). І ця інформація повинна містити крім назви товару, ціни, дати виготовлення та ін., ще й позначку про застосування генної інженерії під час виготовлення товарів.

Відповідно до Закону України «Про державну систему біобезпеки» повноваження щодо контролю та регулювання розподілені між п'ятьма органами виконавчої влади, а саме;

- Кабінет Міністрів України,
- Міністерство освіти та науки України,
- Міністерство охорони здоров'я України,
- Міністерство екології та природних ресурсів України,
- Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Виробництво генетично модифікованої продукції

До генетично модифікованої продукції належить сьогодні більша частина виробленої у світі сої, зернових і бавовняних культур. Тобто, майже половина харчової продукції у світі, вирощеної за останні 15 років, є штучною. Найбільші посівні площі у всьому світі біотехнологічних культур займають соя, бавовник, кукурудза та ріпак. Сукупна площа під посівами біотехнологічних культур у світі в 2010 році, досягла майже 1 млрд. га.

Серед найбільших виробників генетично модифікованої продукції: США, Канада, Аргентина, Бразилія та Китай, на які припадає 80% усіх світових посадок ГМО.

Продукти з ГМО в Україні офіційно не вирощуються.

За даними лабораторії Укрметртестандарту в 2011 році ГМО знаходили в 3% продукції, що досліджувалась [6]. Оскільки жодна генетично модифікована культура в Україні офіційно не зареєстрована, то їх ввезення в Україну та культивування є незаконними. За інформацією бізнес-інсайдерів сільське господарство України не є вільним від ГМО. ГМО потрапляє до харчових продуктів в Україні головним чином із сільськогосподарської сировини, що імпортується в Україну та з генетично модифікованих культур, вирощених в Україні.

Так наприклад, генетично модифікована картопля була ввезена в Україну для польових досліджень ще у 90-х роках. За умов, що існували в ті роки, неможливо було забезпечити належний контроль за її використанням. Унаслідок цього, на українських полях безконтрольно вирощуються генетично модифіковані рослини.

Українські виробники сільськогосподарської продукції бачать переваги ГМО у вищій врожайності.

За оцінками експертів від 50% до 80% сої, що вирощується в Україні є генетично модифікованою. Офіційні дані з цього приводу відсутні. Експерти пояснюють це тим, що українська соя споживається на внутрішньому ринку, а не експортується. В Україні в значно меншій кількості також вирощується генетично модифіковані картопля, кукурудза, ячмінь.

Відсутність ефективних програм нагляду за полями та контролю за насінням заохочує сільськогосподарських виробників використовувати генетично модифіковані культури. Широкому розповсюдженню ГМО насіння в сільському господарстві сприяє низький рівень захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Міністерством охорони здоров'я України затверджено «Перелік харчових продуктів та продовольчої сировини» щодо яких здійснюється контроль вмісту ГМО, зокрема, сої, кукурудзи, картоплі, томатів, кабачків, дині, папайї, цикорію, цукрового буряку, ріпаку, льону, бавовни, пшениці, соняшнику, рису, харчових добавок та харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання.

Незважаючи на те, що трансгенні рослини в Україні не вирощуються, але деякі підприємства використовують сировину ГМО (сою) у харчових продуктах, хоча безпека трансгенних організмів для довкілля та їх продукції для здоров'я людей не доведена і не вивчена.

Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наблизенні законодавства в аграрному секторі (щодо ГМО)

В Угоді приділено увагу питанням співіснування виробництва генетично модифікованої продукції та органічного землеробства.

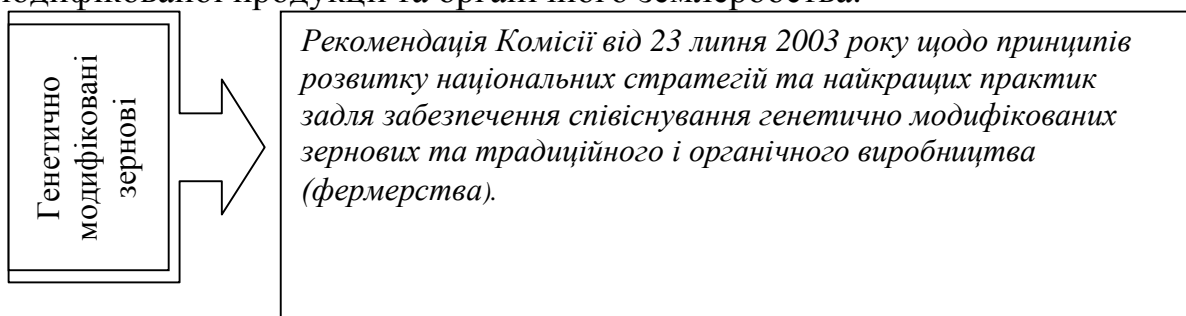

Схема 3. Нормативні акти ЄС, які мають розглядатися Українською стороною при поступовому наблизенні законодавства, щодо генетично модифікованих зернових

Основною метою рекомендацій Комісії є забезпечення механізму співіснування. Сенс його полягає в закріпленні рівних можливостей сільськогосподарських виробників вирощувати продукцію органічного землеробства без ризику заподіяння шкоди продукцією, що вироблена з/або з

використанням генно-інженерно-модифікованих організмів, на суміжних територіях.

На законодавчому рівні Європейського Союзу реалізація механізму співіснування визначена в Рекомендації Комісії 2003/556/ЕС про керівні принципи для розвитку національних стратегій і кращих методів, метою якої є забезпечення гарантій співіснування генетично модифікованих зернових культур із звичайним органічним сільським господарством. Основною метою даного акту є закріплення на законодавчому рівні забезпечення захисту товаровиробників, які виробляють органічну сільськогосподарську продукцію, від можливих наслідків випадкового потрапляння генетично модифікованих компонентів. Інші рекомендовані заходи для реалізації співіснування обумовлені численними факторами, які змінюються від одного регіону до іншого і включають кліматичні умови, стан ґрунту, розмір полів, їх віддаленість, сорти врожаю та ін.

Метою маркування ГМО є надання споживачам необхідної інформації для вибору між генетично модифікованими та звичайними продуктами. Маркування генетично модифікованих організмів може бути добровільним та обов'язковим. У випадку обов'язкового маркування, об'єктом норм є наявність ГМО в готовій продукції (лише продукти, де знайшли сліди ГМО підлягають маркуванню) або ГМО технологія як процес виробництва, де будь-який продукт отриманий з ГМО підлягає маркуванню, незалежно від того, чи містить він ГМО чи ні.

В Європейському Союзі введено жорсткі обов'язкові норми маркування. Його система базується на процесі виробництва, а не на продукті та включає широкий спектр продуктів з малою кількістю винятків та дуже низьким пороговим рівнем. Крім того, в ЄС діють добровільні правила щодо маркування продуктів без ГМО.

Відповідно до законодавства ЄС, маркуванню підлягають:

- ГМО продукти, що є ГМО або складаються з ГМО;
- продукти, інгредієнти чи добавки, що вироблені з ГМО (наприклад крохмаль – з ГМО кукурудзи);
- продукти, інгредієнти чи добавки, що містять ГМО (це може бути, наприклад, пшеничне пиво з ГМО дріжджами);
- корми, вироблені з ГМО.

Головними категоріями продуктів, що не підлягають обов'язковому маркуванню, є м'ясо та продукція тваринного походження, отримана з тварин, що споживали ГМО корми. Такі продукти вважають продуктами, що вироблені за допомогою ГМО. Маркуванню не підлягає продукція, вміст ГМО якої складає менше 0,9%. Пороговий рівень встановлений Статтею 12 (2) Регламенту 1829/2003 про генетично модифіковані продукти харчування та корми, стосується відсотка «інгредієнтів продукту, що розглядаються окремо, чи продукту, що складається з одного інгредієнта». Пороговий рівень дійсний лише для ГМО, затверджених в ЄС (тобто визнаних безпечними) та за умов, що потрапляння ГМО випадкове чи технічно неминуче). У випадку зумисного змішування ГМО завжди вимагається маркування.

В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію

Для бізнесу. Вітчизняні підприємства матимуть можливість, мінімізувавши затрати, отримати прибуток від своєї діяльності. Проте використання у виробництві генетично модифікованих ресурсів може зашкодити їх іміджу та буде нести зобов'язання щодо обов'язкового маркування такої продукції, що відповідно вимагатиме додаткових витрат. В той же час, маркування ГМО захистить виробників органічної продукції від можливого потрапляння їх компонентів.

Для домогосподарств. Як виробники сільськогосподарської продукції домогосподарства матимуть можливість підвищити врожайність зернових та олійних культур, знизити ризик недоотримання врожаю через хвороби, шкідників, несприятливі природнокліматичні умови, тощо, що в результаті впливатиме на результативність і ефективність діяльності господарств.

Як споживачі домогосподарства матимуть змогу вибору купівлі дешевого продукту з використанням ГМО, звичайного продукту або дорожчого органічного. Проте, споживання продуктів з ГМО може негативно позначитися на їх здоров'ї. Маркування ГМО має забезпечити належне інформування споживачів щодо вмісту ГМО в продукції, забезпечить право вибору між ГМО, звичайним продуктом та органічним.

Для сільських територій. Співіснування можливостей органічного виробництва та використання генно-інженерно-модифікованих організмів матиме як позитивні, так і негативні наслідки впливу для сільських територій.

По перше – контрольоване використання генетично модифікованих організмів у сільськогосподарському виробництві сприятиме створенню та підтримці територій генетичного та сільськогосподарського різноманіття, збереження генетичного банку рослин і тварин. Угода відкриє нові перспективи для малих фермерських домогосподарств та сільських громад в плані екологізації середовища виробництва та забезпечить подальший розвиток місцевих, національних та міжнародних ринків органічної продукції.

Також, обмеження використання генетично модифікованих організмів у сільськогосподарському виробництві та підвищення рівня знань членів сільських громад щодо впливу ГМО на організм людини сприятиме збереженню здоров'я людей і тварин та поліпшенню екологічної безпеки на відповідних сільських територіях.

В той же час, враховуючи економічні переваги від застосування ГМО, сільськогосподарські виробники отримають спокусу щодо їх використання у виробництві, що може призвести до забруднення водних басейнів, підземних вод і джерел питної води.

2.4. СТАНДАРТИ ТОРГІВЛІ РОСЛИНАМИ, НАСІННЯМ РОСЛИН, ПРОДУКТАМИ, ОТРИМАНИМИ З РОСЛИН, ФРУКТАМИ ТА ОВОЧАМИ

А) Законодавство України щодо регулювання питання торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами отриманими з рослин, фруктами та овочами

Основними законодавчими актами, що регулюють питання торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами отриманими з рослин, фруктами та овочами в нашій державі є Закони України:

- «Про захист рослин» від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV,
- «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 року № 3348-XII,
- «Про насіння та садивний матеріал» від 26 грудня 2002 року № 411-IV.

Питання захисту рослин сільськогосподарського та іншого призначення регулюється Законом України «Про захист рослин» від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV, що визначає правові відносини, пов'язані із захистом рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження від шкідників, хвороб та бур'янів. Визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, повноваження органів виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері. Цим Законом передбачені заходи, які необхідно здійснювати, щоб запобігти поширенню хвороб, шкідливих організмів та бур'янів на території України та визначені суб'єкти, що повинні здійснювати ці заходи, зокрема Державна служба захисту рослин.

З метою запобігання занесення відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів чинним є Закон України «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 № 3348-XII, який складає частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин.

Закон України «Про карантин рослин» визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права і обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів.

У відповідності до зазначеного Закону державне управління у сфері карантину рослин здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері карантину рослин, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин.

До основних повноважень центрального органу виконавчої влади належить:

- вивчення видового складу, біології та екології регульованих шкідливих організмів, розробка прогнозу їх поширення з метою запобігання занесенню та/або поширенню;

- ведення баз даних та інформування громадськості й заінтересованих партнерів про виявлення, наявність, поширення, локалізацію та, за необхідності, ліквідацію регульованих шкідливих організмів;
- проведення інспектування та фіто-санітарної експертизи об'єктів регулювання;
- здійснення державного контролю за виконанням фіто-санітарних заходів;
- видача відповідно до закону карантинних дозволів;
- здійснення координації моніторингу, виявлення та ідентифікації регульованих шкідливих організмів в Україні;
- підготовка переліку регульованих шкідливих організмів;
- здійснення контролю за використанням біологічних контрольних організмів.

Перелік об'єктів регулювання складається відповідно до міжнародних стандартів, інструкцій та рекомендацій, що взяті за основу згідно переліку підготовленого Європейською організацією з карантину рослин.

Україна виконує вимоги Угоди SPS COT щодо фіто-санітарних заходів, зокрема:

- при складанні переліку об'єктів регулювання за основу взято переліки, підготовані Європейською організацією з карантину рослин;
- при розробленні і застосуванні фіто-санітарних заходів щодо захисту рослин та карантинних заходів використовуються міжнародні стандарти та міжнародний банк даних ФАО;
- Україна надає імпортерам-членам COT доступ до проведення інспекцій та інших процедур;
- Україна співпрацює з міжнародними та регіональними організаціями, що діють у рамках Міжнародної конвенції по захисту рослин.

Здійснюється державний контроль і нагляд за дотриманням фіто-санітарних та карантинних заходів, додержанням технології вирощування, ввезенням, вивезенням та використанням рослин, а за порушення передбачена відповідальність згідно з законодавством.

Однак, слід зазначити, що в законодавстві України чітко не прописані основоположні принципи Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, одним із яких є принцип гармонізації. В той же час, деякі національні стандарти України передбачають значно вищий рівень захисту ніж міжнародні стандарти. Вони ґрунтуються на нормах, встановлених науковими установами Міністерства охорони здоров'я.

Закон України «Про насіння та садивний матеріал» від 2 жовтня 2012 року № 5397-VI визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними. Дія цього Закону не поширюється на обіг насіння і садивного матеріалу генетично модифікованих організмів (рослин), що регулюється спеціальним законодавством. У законі зазначено, що державне управління у сфері насінництва та розсадництва здійснюють Кабінет Міністрів України, що

забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі. Зазначеним законом визначено права та обов'язки виробників насіння і садивного матеріалу.

Проведений аналіз свідчить про необхідність імплементації зазначених законодавчих актів, що суттєво вплине на зміст аграрно-правового інституту торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами отриманими з рослин, фруктами та овочами. Але це потребує вже у найближчому часі розробки та прийняття спеціальних програм, які дозволять мінімізувати та нейтралізувати можливі негативні наслідки євроінтеграції у сфері сільського господарства.

Регіональний аспект

Чернігівська область. Аналіз обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції всіма категоріями господарств Чернігівської області у 2008–2013 роках показує стабільну позитивну динаміку виробництва зернових культур, зокрема пшениці та кукурудзи, соняшнику, ріпаку, картоплі та овочів.

Водночас структура валового виробництва зернових культур зазнала певних змін: якщо в 90 роках найбільшу питому вагу займала пшениця – 46,3%, то протягом останніх років кукурудза складає близько 67%, пшениця зменшилася до 18%.

Зважаючи на дефіцит продовольства в світі та сприятливі умови для його виробництва в Україні, сільськогосподарська галузь Чернігівщини є інвестиційно-привабливою для європейського бізнесу.

На даний час товаровиробники Чернігівщини без проблем експортують зернові та олійні культури. Відтак, можна припустити, що в подальшому в Чернігівській області обсяги експорту зерна зростатимуть.

З початку 2013 по квітень 2014 року товаровиробниками Чернігівської області було експортовано 228,7 тисяч тонн зернових та олійних культур, а також деяких видів крупів, в тому числі до країн Європи – 137,4 тисяч тонн, або більше 60% від загального експорту.

Основними виробниками та постачальниками зерна на експорт в області є ТОВ «Батьківщина», СТОВ «Інтер», ТОВ «Чернігівська індустріальна молочна компанія», ТОВ «Земля і Воля», ТОВ «Обрій ЛТД», ТОВ «Кернел-Трейд».

Серед країн Євросоюзу найбільше зерна екпортувалося до Литви – 99,6 тис. тонн, Латвії – 13,3 тис. тонн, Естонії – 3,4 тис. тонн, Нідерландів – 1,1 тис. тонн та інших – майже 20,0 тис. тонн.

Стосовно розвитку овочівництва, то на сьогодні в Чернігівській області особисті селянські господарства виробляють 93% картоплі і 87% овочів.

Водночас, населення, як найбільший виробник, є сьогодні незахищеним, до того ж не має належного технічного забезпечення для вироблення продукції.

Не налагоджена система зберігання продукції овочівництва протягом всього маркетингового року та можливість її вигідного збуту. Тому в області практично діє система стихійного продажу продукції овочівництва та картоплі.

Для продукції овочівництва необхідним є відповідне фасування, контроль якості, з документально підтвердженим сертифікатом. Поки що виробники овочів та картоплі – особисті селянські господарства не можуть напряму реалізовувати вирощену продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринку. Тому, у ланцюгу від виробника овочів та картоплі до споживача присутній і посередник, що значною мірою підвищує ціни на овочі.

Найголовнішою проблемою є те, що одноосібник не має доступу до мережевої роздрібної торгівлі, що пов'язано з неконкурентноздатністю продукції через низьку культуру виробництва. Щоб зайняти цю нішу, виробнику необхідно аби його продукція була сертифікована, відповідно калібрована та відсортована згідно стандартів якості. Крім того, для вигідного збуту необхідно сформувати відповідну партію, а це можливо тільки при спільному об'єднанні селян у виробничо-збутові кооперативи.

У 2013 році площа сільськогосподарських угідь Чернігівської області становила 2068,4 тис. га, у тому числі ріллі – 1413,2 тис. га, або 68,3%. Станом на 1 липня 2014 року – 2068,4 тис. га з них ріллі 1415,3 тис. га.

Найбільшу посівну площу займають зернові культури – 61,2%, на технічні та кормові культури припадає відповідно 16,7 та 13,7%, картоплю – 8,4%.

Чернігівщина входить до четвірки найбільших виробників картоплі. Дана культура для області є однією з стратегічних, займаючи по сільгоспідприємствах в структурі виробництва продукції рослинництва 3,1% питомої ваги. Виробництво картоплі в області налагоджене за принципом замкнутого циклу: від насінництва до продуктів переробки.

Миколаївська область. Базовою галуззю сільськогосподарського виробництва Миколаївщини є рослинництво. Питома вага області в ресурсах валової продукції рослинництва України торік становила 3,4% (16–17 місце серед регіонів держави).

Слід зазначити, що структура посівних площ основних груп агрокультур за останні роки зазнала деяких змін. За рахунок зменшення посівів кормових культур, картоплі і овоче-баштанних культур, зернових розширилася посівна площа технічних культур.

Щодо зосередження площ посівів по категоріях господарств, то незмінно переважаючою у загальній посівній площі області залишається частка сільськогосподарських підприємств – 65,4% або 971,6 тис. га, причому 94,7% посівів цієї категорії господарств припадає на недержавні підприємства. Разом з тим, посівні площі господарств населення за період 2005–2013 роки поступово розширюються. Так, їх частка у загальній посівній площі зросла з 29% у 2005 році до 34,6% у минулому році.

Завдяки вигідному географічному положенню, природно-кліматичним умовам та родючим ґрунтам, у Миколаївській області склалася висока культура виробництва технічних культур, які є суттєвим джерелом грошових надходжень і підтримки економіки господарств. Провідною технічною культурою залишається соняшник, який є одним із найбільш ліквідних видів сільськогосподарської продукції, але разом з тим культурою, яка суттєво виснажує ґрунт. На посівні площі цієї культури припадало близько 89% площ технічних культур. Вагому частку займав соняшник і в загальній посівній площі – 32,1%, що суттєво перевищує науково-обґрунтовані норми (не більше 12% для зони степу), а це, в свою чергу, недопустимо з погляду раціонального ведення землеробства.

Триває розпочата у 2010 році тенденція щодо розширення площ посівів сої. Слід відмітити, що торік площі, на яких розміщувалася ця культура, були найбільшими за останні вісім років.

Великий потенціал має виробництво овочів. Провідні експортери продукції переробки овочів до країн ЄС ТОВ «Сандора», ФГ «Органік Системс», ФГ «Владам» стимулюють господарства області збільшувати площі під вирощування овочів (томати). Умови, які ставить перед експортером ЄС, вимагають і переробника здійснювати пильний контроль за якістю продукції, яку вони переробляють. Це, в свою чергу, дисциплінує виробників. Адже неякісну, чи вирощену з порушеннями агротехнологій продукцію переробник просто не купить.

Позитивно впливає на роботу агропромислового комплексу введення в дію ряду важливих об'єктів. Лише за останні три роки реалізовано більше 15 крупних інвестиційних проектів (серед них перевантажувальні термінали, зерносховища, теплиці для вирощування ранніх овочів та розсади овочевих культур).

Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами)

Стандарти торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами

Регламент Комісії (ЄЕС) № 890/78 від 28 квітня 1978 року, що визначає деталізовані правила сертифікації хмелю;
Регламент Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року, що встановлює спільну організацію сільськогосподарських ринків та щодо спеціальних положень для певної сільськогосподарської продукції (Регламент про Спільну організацію ринку);
Регламент Комісії (ЄС) № 1850/2006 від 14 грудня 2006 року, що встановлює детальні правила сертифікації хмелю та хмелепродуктів;
Регламент Комісії (ЄС) № 1295/2008 від 18 грудня 2008 року про імпорту хмелю з третіх країн (Кодифікована версія);
Директива Ради № 66/401/ЄЕС від 14 червня 1966 року про торгівлю насінням кормових культур;
Регламент Комісії (ЄС) № 382/2005 від 7 березня 2005 року, що встановлює детальні правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 1786/2003 про спільну організацію ринку сухих кормових культур;
Директива Ради № 66/402/ЄЕС від 14 червня 1966 року про торгівлю насінням злакових культур;
Директива Ради № 68/193/ЄЕС від 9 квітня 1968 року про торгівлю матеріалом для вегетативного розмноження винограду;
Директива Ради № 92/33/ЄЕС від 28 квітня 1992 року про розповсюдження матеріалу для розмноження та посадки овочевих культур, крім насіння;
Директива Ради № 92/34/ЄЕС від 28 квітня 1992 року про збут матеріалу для розмноження фруктових культур та фруктових рослин, призначених для виробництва фруктів;
Директива Ради № 98/56/ЄС від 20 липня 1998 року про продаж речовин для розмноження декоративних рослин;
Директива Ради № 1999/105/ЄС від 22 грудня 1999 року про торгівлю лісним репродуктивним матеріалом;
Директива Ради № 2001/111/ЄС від 20 грудня 2001 року про певні види цукру, призначені для споживання в їжу;
Регламент Комісії (ЄЕС) № 2568/91 від 11 липня 1991 року про характеристики оливкової олії та олії оливкової вижимки і відповідні методи аналізу;
Директива Ради № 76/621/ЄЕС від 20 липня 1976 року про встановлення максимального рівня ерукової кислоти в рослинних маслах та жирах, призначених для споживання в їжу, та в харчових продуктах, які містять добавки масла та жирів;
Стаття 52 Регламенту Ради (ЄС) № 1782/2003 від 29 вересня 2003 року, що встановлює спільні правила для програм прямої підтримки в рамках спільної сільськогосподарської політики, започатковує певні програми підтримки фермерів і вносить зміни в Регламенти (ЄЕС) № 2019/93, (ЄС) № 1452/2001, (ЄС) № 1453/2001, (ЄС) № 1454/2001, (ЄС) № 1868/94, (ЄС) № 1251/1999, (ЄС) № 1254/1999, (ЄС) № 1673/2000, (ЄЕС) № 2358/71 і (ЄС) № 2529/2001;
Стаття 157 Регламенту Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року, що встановлює спільну організацію сільськогосподарських ринків та про спеціальні положення для певної сільськогосподарської продукції (Регламент про спільну організацію ринку);
Директива Ради № 2002/53/ЄС від 13 червня 2002 року про спільний каталог сортів видів сільськогосподарських культур;
Директива Ради № 2002/54/ЄС від 13 червня 2002 року про торгівлю насінням буряка;

Директива Ради № 2002/55/ЄС від 13 червня 2002 року про торгівлю насінням овочів;
Директива Ради № 2002/56/ЄС від 13 червня 2002 року про торгівлю насінневою картоплею;
Регламент Комісії (ЄС) № 1345/2005 від 16 серпня 2005 року, що визначає детальні правила застосування системи імпорتنих ліцензій на оливкову олію;
Директива Ради № 2002/57/ЄС від 13 червня 2002 року про торгівлю насінням олійних та волокнистих культур;
Регламент Комісії (ЄС) № 1019/2002 від 13 червня 2002 року про стандарти торгівлі оливковою олією;
Статті 123, 126, 177, 178 Регламенту Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року, що встановлює спільну організацію сільськогосподарських ринків, та про спеціальні положення для певної сільськогосподарської продукції (Регламент про спільну організацію ринку);
Ст. 171cg, ст. 171ch, і ст. 171cj Поправки до Регламенту Комісії (ЄС) № 1973/2004 від 29 жовтня 2004 року, який встановлює детальні правила впровадження Регламенту Ради (ЄС) № 1782/2003 стосовно схем підтримки, що надаються згідно Розділів IV та IVa цього Регламенту та використання виведених з господарського використання земель для виробництва сировини;
Регламент Комісії (ЄС) № 507/2008 від 6 червня 2008 року, який встановлює детальні правила впровадження Регламенту Ради (ЄС) № 1673/2000 щодо спільної організації ринків льону та коноплі, що вирощується для виробництва волокна;
Директива № 2000/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 червня 2000 стосовно продуктів з какао та шоколаду, призначених для споживання в їжу;
Директива Ради № 2001/113/ЄС від 20 грудня 2001 року, що стосується фруктових джемів, желе та мармеладу і підсолодженого каштанового пюре, призначених для споживання в їжу;
Директива № 1999/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 лютого 1999 року, що стосується екстрактів кави та екстрактів цикорію;
Регламент Комісії (ЄС) № 223/2008 від 12 березня 2008 року, що встановлює умови та процедури для визнання організацій-виробників личинок шовкопрядів;
Директива Ради № 2001/112/ЄС від 20 грудня 2001 року, що стосується фруктових соків та певних подібних продуктів, призначених для споживання в їжу;
Регламент Комісії (ЄС) № 1580/2007 від 21 грудня 2007 року, який встановлює правила впровадження регламентів Ради (ЄС) № 2200/96, (ЄС) № 2201/96 та (ЄС) № 1182/2007 у галузі виробництва фруктів та овочів.
Регламент Ради (ЄС) № 870/2004 від 24 квітня 2004 року, що засновує програму Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору та використання генетичних ресурсів у сільському господарстві, та скасовує Регламент (ЄС) № 1467/94.

Схема 4. Нормативні акти ЄС, які мають розглядатися Українською стороною при поступовому наблизенні законодавства, щодо торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами [41]

Одним з ключових є Регламент Ради (ЄС)) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року «Про заснування спільної організації сільськогосподарських ринків та щодо конкретних вимог до певних сільськогосподарських продуктів». Функціонування та розбудова спільного ринку сільськогосподарських продуктів має супроводжуватися створенням спільної аграрної політики (САП), включаючи, зокрема, спільну організацію сільськогосподарських ринків (COP).

Європейське співтовариство протягом певного часу мало на меті спрощення регулятивного оточення для ведення спільної аграрної політики. З цією метою було засновано горизонтальне правове поле для всіх безпосередніх платежів, в якому множина систем забезпечення об'єднувалася у єдину платіжну схему шляхом прийняття Регламенту Ради (ЄС) № 1782/2003 від 29 вересня 2003 року, яким встановлювалися спільні правила для схем безпосереднього забезпечення в умовах спільної сільськогосподарської політики та започатковувалися деякі схеми підтримки для фермерів.

СОР для зернових культур, рису, цукру, сухого фуражу, насіння, оливкової олії та столових оливок, льону та коноплі, бананів, молока та молочних продуктів, а також шовкопрядів, передбачає пристосування торгівельних років до біологічних циклів виробництва кожного з наведених вище продуктів.

Для стабілізації ринків та забезпечення справедливого рівня життя виробників сільськогосподарської продукції розроблено диференційовану систему підтримки цін для різних секторів одночасно з запровадженням схем безпосередньої підтримки, в яких враховано різні потреби кожного з таких секторів з одного боку, та взаємозв'язок між різними секторами – з іншого. Ці заходи набули форми державного втручання (public intervention) або виплати дотацій за зберігання продуктів приватними компаніями в секторах зернових культур, рису, цукру, оливкової олії та столових оливок, яловичини та телятини, молока та молочних продуктів, пігментів, овечого та козячого м'яса.

В даному регламенті викладено правила щодо закупівлі за умов державного втручання та щодо надання допомоги по зберіганню продуктів приватними компаніями. Державне втручання застосовується стосовно наступних секторів:

- (a) зернових культур;
- (b) рису;
- (c) цукру;
- (d) оливкової олії та столових оливок.

Регламент визначає систему обмеження виробництва, а саме застосування квот на цукор, ізоглюкозу та сироп інулін. Цей Регламент застосовується без применшення застосування Регламенту Ради (ЄС) № 1868/94, який встановлює систему квот, що стосується виробництва картопляного крохмалю.

Передбачені програми допомоги, яка надається на переробку сухого фуражу, льону та конопель; субсидування виробництва; в секторі молока та молочних продуктів; сектору бджільництва. Застосовуються ринкові стандарти для одного чи більше видів продукції.

Регламент Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року встановлює спільну організацію сільськогосподарських ринків та визначає спеціальні положення для певної сільськогосподарської продукції. Регламент про Спільну організацію ринку вимагає дотримання певних умов, за яких продукція може бути завезена до ЄС.

Наприклад, стаття 157 «Імпорт коноплі» зазначеного Регламенту, вимагає дотримання певних умов, за яких саме ця продукція може бути завезена до ЄС, а саме:

(а) сира справжня конопля за кодом номенклатури 5302 10 00, яка відповідає умовам, викладеним у Статті 52 Постанови (ЄС) № 1782/2003;

(б) насіння сортів коноплі за кодом номенклатури ex 1207 99 15, призначене для сівби, яке супроводжується доказом, що рівень тетрагідроканабінолу не перевищує рівень, встановлений згідно із Статтею 52 Постанови (ЄС) № 1782/2003;

(с) насіння коноплі, за винятком насіння для сівби, за кодом номенклатури 1207 99 91, яке ввозиться тільки імпортерами, уповноваженими державою-членом з тим, щоб забезпечити, що таке насіння не призначене для сівби.

Окремі Регламенти і Директиви стосуються безпосередньо торгівлі певними видами продукції.

Це свідчить, що при опрацюванні Угоди про асоціацію європейцями були залучені спеціалісти практично всіх галузей, які мали забезпечити врахування інтересів всіх галузей з метою захисту власного виробника і споживача.

Завдяки інтервенційним запасам різних сільськогосподарських продуктів співтовариство має можливість робити значні внески до добробуту своїх найбільш малозабезпечених громадян.

Відповідно до розділу Угоди щодо регулювання питання торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами отриманими з рослин, фруктами та овочами Україна має адаптувати своє законодавство в торгівлі хмелем, насінням кормових культур, злакових культур, буряка, овочів, картоплю, олійних та волокнистих культур, а також матеріалом для вегетативного розмноження винограду, матеріалом для розмноження фруктових культур та фруктових рослин та ін. Передбачено створення спільного каталогу сортів видів сільськогосподарських культур.

Наближення вітчизняного законодавства з вказаних питань призведе до певних змін умов і правил функціонування ринків сільськогосподарської продукції та державного регулювання аграрного ринку. Слід зазначити, що ці зміни відбватимуться не миттєво, а протягом певного періоду який необхідний Україні для закінчення процесу адаптації. В Угоді стосовно 5 розділу чіткі строки не вказані.

В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію

Для бізнесу. Спрощення регулятивного оточення для проведення спільної аграрної політики, що засновано на горизонтальному правовому полі для всіх безпосередніх платежів, забезпечує спільні правила для схем підтримки фермерів. Отримання цільових державних субсидій на закупівлю в ЄС високоякісного, стійкого до хвороб насінневого матеріалу та технологій сприятиме забезпеченню більш сталих урожаїв сільськогосподарських культур.

Відбудеться розвиток пов'язаних виробництв і послуг (роздрібна торгівля, логістика). Гармонізація стандартів торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, фруктами та овочами згідно з вимогами ЄС забезпечить кращий доступ вітчизняних товарів на ринок ЄС. Проте, виробникам треба намагатися зменшувати сировинну складову в експорті зернових культур та більше експортувати товарів з високою долею доданої вартості, таких як борошно, крупи, комбікорми. Перепрофілювання на експорт готових хлібопродуктів потребуватиме від переробних підприємств запровадження енергозберігаючих технологій для зменшення вартості переробки зерна.

Негативні наслідки та ризики – зростання конкуренції, додаткові витрати на сертифікацію.

Для домогосподарств. Домогосподарства як виробники продукції матимуть змогу покращити якість своєї продукції та ефективність виробництва, як споживачі отримують збільшення пропозиції на ринку, зменшення ціни продукції. Будуть встановлені спільні правила для програм прямої підтримки в рамках спільної сільськогосподарської політики, започатковуватимуться програми підтримки фермерів.

Для сільських територій. Оскільки Україна вимушена буде провести адміністративні та інституційні реформи, необхідні для реалізації Угоди про асоціацію, це покращить систему адміністрування і, як очікується, перешкоджатиме розвитку хабарництва. Створення ефективною та прозорою системи означатиме поліпшення бізнес-середовища в напрямку розвитку рослинництва та насінництва, що в свою чергу позначиться на зайнятості сільського населення.

Також, збільшиться надходження європейських інвестиційних коштів задля стабільного розвитку сільських територій. А використання державних коштів на підтримку розвитку інфраструктури сільських територій, зокрема, будівництво зерно та овочесховищ, доріг у сільській місцевості стане більш ефективним. За умови гармонізації стандартів торгівлі вітчизняна рослинна продукція зможе без перешкод реалізовуватись на світовому ринку.

2.5. СТАНДАРТИ ТОРГІВЛІ ЖИВИМИ ТВАРИНАМИ ТА ПРОДУКТАМИ ТВАРИННИЦТВА

А) Законодавство України щодо регулювання стандартів торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва

Основним законодавчим актом щодо стандартів торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва є Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ, яким визначено основні засади забезпечення здійснення державної політики в галузі ветеринарної медицини та визначено повноваження органів ветеринарно-санітарного нагляду за дотриманням всіх організаційних і правових заходів, спрямованих на

забезпечення дотримання юридичними та фізичними особами вимог цього Закону і відповідних ветеринарно-санітарних заходів та технічних регламентів.

Правові засади виробництва, переробки та реалізації продукції тваринництва регулюються Законом України «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 року № 1870-IV, Законом України «Про бджільництво» від 22 лютого 2000 року № 1492-III, Законом України «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 року № 3691-XII.

Водночас, існуюча законодавча база розвитку сільських територій не дозволяє в повній мірі розвивати виробництво та збут тваринницької продукції на селі. На сьогодні політика розвитку тваринництва на сільських територіях України здійснюється в основному в рамках державної регіональної політики та державної аграрної політики і значно відстає від політики розвитку сільських територій Європейського Союзу.

Сучасна ситуація в зазначеній галузі потребує також більш активної державної участі у підтримці тваринницької галузі на основі зниження податкового тиску на суб'єктів цієї діяльності, створення дієвої системи кредитування та страхування ризиків.

Регіональний аспект

Чернігівська область. Тваринництво є важливою галуззю агропромислового комплексу Чернігівщини, яка забезпечує населення продуктами харчування, переробну промисловість – сировиною, а також сприяє створенню необхідних державних резервів тваринницької продукції, інтенсивному використанню земельних ресурсів.

На жаль, в Україні протягом останніх десятиліть була створена нормативно-правова база, яка сприяла розвитку непродуманих ринкових відносин, чим і скористався агробізнес. Були укладені договори оренди земельних паїв із селянами, агробізнес вільно обрав предмет для підприємницької діяльності, який досить швидко приносить прибуток. Цим видом діяльності стало вирощування саме зернових та олійних культур, які користуються найбільшим попитом на світовому ринку.

Державою не були окреслені фундаментальні умови для вибудовування альтернативних відносин між користувачами земель (орендаторами) та селянами (власниками паїв). Як наслідок, була практично винищена галузь тваринництва. Показовим є той факт, що у період з 1991 по 2013 роки в Україні поголів'я корів лише у сільгосппідприємствах скоротилося з 6,0 млн до 570 тис, тобто, майже в 11 разів, що є одним з найгіршим показником серед 24-х найбільш розвинутих країн світу. Знищення галузі тваринництва привело до ліквідації робочих місць для сільського населення та його міграції у пошуках роботи до міста.

Для відновлення тваринницької галузі на державному рівні доцільним є прийняття нормативно-правової бази, яка б передбачала обов'язкове залучення громади до обговорення умов входження бізнесу на їх територію, обов'язок агробізнесу розвивати галузь тваринництва, підтримувати інфраструктуру сільських територій, створювати на рівні районів переробні підприємства тощо.

Необхідно також спростити процедуру інвестування у тваринництво, введення податкових пільг для впровадження інновацій в галузі.

Однак і на сьогодні значна частина продукції тваринництва виробляється у господарствах приватного сектору.

Але, протягом останніх років ситуація у тваринницькій галузі змінюється в сторону поступового збільшення частки сільськогосподарських підприємств в загальних обсягах виробництва.

У 2013 році частка господарств населення у виробництві продукції тваринництва в усіх категоріях господарств Чернігівської області склала по молоку – 63% (в цілому по Україні – 78%), м'ясу – 46% (в цілому по Україні – 42%).

Природно-кліматичні умови Чернігівщини здавна обумовили розвиток скотарства. В області є майже півмільйона гектарів екологічно чистих луків і пасовищ. Тому, поряд з молочним напрямком пріоритетним є розвиток м'ясного.

На сьогодні у сільськогосподарських підприємствах області утримується 14 племінних та 30 товарних стад великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, які налічують близько 12 тис. голів, по кількості м'ясної худоби область займає друге місце в Україні.

В області є 8 порід худоби м'ясного напрямку продуктивності (4,8 тис. корів). Крім того, завезено худобу породи лімузин та шароле французької селекції.

Стосовно виробництва молока, то його динаміка за ряд років показує скорочення його загального виробництва та, водночас, зростання питомої ваги у його виробництві сільськогосподарськими підприємствами. Нині в сільськогосподарських підприємствах регіону працює близько 42 доїльних залів вітчизняного та імпортного виробництва, у яких виробляється більше 30% молока класу «екстра» та вищого гатунку. У найближчі сім років в області запрацює ще понад сорок сучасних молочних комплексів, які на сьогодні знаходяться на різних стадіях проектування та будівництва, що дозволить до 2020 року збільшити поголів'я корів на 10%, виробництво молока – на 20%, а доля виробництва високоякісного молока зросте до 70%.

Проте, частка особистих селянських господарств у загальному виробництві молока в Чернігівській області і на сьогодні займає суттєву питому вагу – 63%. В той же час, в країнах ЄС молоко вироблене на «подвір'ї» одноосібника не вважається таким, що відповідає самим високим стандартам якості відповідно не реалізується на заводи. Тому при реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС український селянин, з власно-отриманим молоком невдовзі може залишитися сам на сам з проблемою його реалізації. Вихід із даної ситуації можливий в разі об'єднання селян у кооперативи або інші форми господарювання, наприклад асоціації, спілки. На сьогодні в Чернігівській

області працює 19 кооперативів по різних напрямках діяльності, у тому числі: 7 – молочарського, 1 – м'ясного, 1 – овочевого та інші.

В області проводиться робота щодо залучення проектів міжнародної технічної допомоги до створення та підтримки кооперативів на території області, на сьогодні в різних проектах задіяні 4 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Миколаївська область. Вклад області у виробництво основних видів тваринницької продукції в цілому по Україні характеризується наступними показниками. Господарствами усіх категорій реалізовано молока всіх видів 3,2% загальнодержавного показника (3,3% у 2011 році), молока всіх видів – 3,2% (3,3%), яєць від птиці всіх видів – 2,9% (3,3%), вовни – 2,6% (2,5%), худоби та птиці на забій у живій вазі – 1,6% (стільки ж).

Позитивну роль у стабілізації виробництва тваринницької продукції відіграють господарства населення. Ця категорія господарств виявилася більш стійкою в умовах переходу до ринкових відносин та забезпечила відносно стабільність тваринницької галузі аграрного сектору, компенсуючи значною мірою зменшення виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Проте результати діяльності домогосподарств були б набагато кращими, якщо б не високі ціни на корми, проблеми з реалізацією продукції, матеріально-технічним забезпеченням, соціальними і демографічними змінами на селі.

Слід наголосити, що господарства населення майже вичерпали можливості для подальшого нарощування обсягів виробництва м'ясної продукції. Крім того, племінна робота в них практично відсутня, що негативно впливає на якісний породний склад тварин. За останні 8 років у цих господарствах спостерігається тенденція зменшення виробництва яєць (на 18,9%) та молока (на 15,4%).

Стосовно розподілу поголів'я худоби та птиці за категоріями господарств слід відмітити, що у минулому році зберігалася тенденція зростання питомої ваги окремих видів худоби, що утримується у господарствах населення. Так, на початок поточного року на подвір'ях громадян було зосереджено 86% загальнообласної чисельності великої рогатої худоби.

Негативні тенденції, що можуть завадити аграріям Миколаївщини використати можливості, які надає Угода про асоціацію з ЄС:

- значна частка продукції тваринництва (90 % молока, 80 % м'яса у живій вазі, 25 % яєць) вироблена особистими господарствами населення Миколаївщини;
- у структурі експорту сільськогосподарської продукції обсяг продукції тваринництва складає не більше 5% від загального обсягу експорту;
- вимоги щодо якості молока в ЄС значно вищі ніж в Україні (на Миколаївщині є тільки 3 доїльних зали, які можуть забезпечити переробника високоякісним молоком, згідно євростандартів. Для порівняння: в Чернігівській області 42 доїльних зали).

Очікування від отримання прибутку молокопереробними підприємствами шляхом модернізації переробних підприємств, вкладення капітальних коштів в придбання сучасного обладнання зводить нанівець низька якість сировини. 90

% молока на Миколаївщині виробляється в особистих господарствах, що не відповідає стандартам якості ЄС. Тому продукція молокопереробних підприємств залишається на внутрішньому ринку, або експортується до країн СНД, Азії, Африки, де стандарти якості нижче, ніж в країнах ЄС. Виключенням є тільки ЗАТ «Лакталіс Миколаїв», яким керують французькі власники. Якість продукції підтримується на європейському рівні, але це підприємство було створено і працює цілком для українського ринку.

Пріоритетним напрямом подальшого розвитку галузі тваринництва повинно стати великотоварне спеціалізоване виробництво, створення нових ферм і комплексів, технічне переоснащення діючих приміщень, що потребує значних капіталовкладень. Однак, слід враховувати, що за кліматичними умовами Миколаївський регіон не дуже сприятливий для вирощування великої рогатої худоби. Але існує дуже велика перспектива для відгодівлі свиней. Цьому сприятиме наявність кормової бази. До того ж це дозволить направляти надлишок продукції рослинництва для відгодівлі поголів'я свиней, що в свою чергу дозволить стримувати ціну на зернові та «інвестувати» дешеве зерно на відгодівлю поголів'я свиней. За деякий проміжок часу ці кошти повернуться до господарств від реалізації свинини.

Б) Регламенти, директиви, рішення, рекомендації та повідомлення ЄС, які розглядаються Українською стороною при поступовому наближенні законодавства в аграрному секторі (щодо торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва)

Україна не входить до списку країн, які можуть експортувати живих тварин і м'ясо до Європейського Союзу. Тобто, імпорт свіжого м'яса домашніх тварин, м'ясних продуктів, свіжого м'яса диких тварин, імпорт живих тварин і худоби, живих свиней і птиці з України до ЄС не дозволяється. Україні дозволено експортувати до Європейського Союзу лише живих коней і віслюків. Основна перешкода для українського експорту до ЄС – невідповідність продукції стандартам якості, прийнятим в Європейському Союзі.

Документи, необхідні в Україні та ЄС для імпортно-експортних операцій з м'ясом, мають спільні і відмінні позиції. Спільні позиції стосуються документів, які засвідчують відсутність хвороб у забитої тварини (ветеринарний сертифікат), та документів, які приписують перевіряти підприємства-імпортери.

Такі підприємства згідно з Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ повинні бути попередньо перевірені Державною службою ветеринарної медицини та внесені до реєстру потужностей (об'єктів) для імпорту.

Так само імпорт на територію ЄС більшості продуктів тваринного походження дозволяється лише за умови, що ці продукти постачають з підприємств, які були сертифіковані в ЄС.

Тут необхідно наголосити на суттєвій різниці перевірок підприємств-імпортерів українською та європейською сторонами. Згідно з Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ Державна ветеринарна і фіто-санітарна служба України перевіряє підприємства-імпортери на відповідність вимогам:

- до потужностей (об'єктів);
- до виробничих процесів;
- до умов зберігання;
- іншим вимогам, які не повинні перевищувати вимог до вітчизняних підприємств.

Отримання дозволу на експорт від ЄС є довшим і складнішим процесом. До процесу власне інспектування підприємства-імпортера Генеральний директорат з питань охорони здоров'я і захисту споживачів Європейської комісії направляє ветеринарній службі країни-заявника опитувальний лист, який покликаний перевірити дотримання національними органами (урядами) цієї держави певних фундаментальних принципів. *Ці принципи включають:*

1. Ситуація зі станом здоров'я тварин в державах, які не є членами ЄС, задовольняє вимоги ЄС щодо імпорту відповідних тварин або продуктів.

2. Національні органи у державах, які не є членами ЄС, можуть забезпечити швидке, регулярне інформування щодо існування певних інфекційних або заразних хвороб тварин на власній території, особливо тих хвороб, які вказані в списках «А» та «В» Міжнародного епізоотичного бюро.

3. В державі, яка не є членом ЄС, діють правові норми щодо використання певних речовин (наприклад ліків). Особливо це стосується заборони або надання дозволів на використання речовин, їх розповсюдження, випуск на ринок та тих правил, які регламентують їх застосування та проведення обстежень.

4. В державі, яка не є членом ЄС, діє прийнятна програма моніторингу присутності певних речовин і їх залишків у живих тваринах і продуктах тваринного походження, по яких надсилається запит щодо надання дозволу на експорт.

5. Ветеринарні служби, які діють в державі, що не є членом ЄС, здатні вживати необхідних заходів у сфері контролю за станом здоров'я.

6. В державі, яка не є членом ЄС, існують ефективні механізми, метою яких є запобігання та боротьба з певними інфекційними або заразними хворобами тварин.

Крім опитувального листа, обов'язковою умовою для прийняття заявки щодо дозволу експорту в ЄС є надання уповноваженим органом країни-заявника гарантій виконання підприємствами-імпортерами вимог Директиви Ради ЄС 92/45/ЄС з встановленої форми і плану моніторингу залишків шкідливих і заборонених речовин у організмах тварин і продуктах тваринного походження.

Регламент (ЄС) № 1760/2000 Європейського Парламенту та Ради від 17 липня 2000 року про встановлення системи ідентифікації і реєстрації великої рогатої худоби, та маркування яловичини та продуктів із яловичини і скасування Регламенту Ради (ЄС) № 820/97;
Регламент Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року, що встановлює спільну організацію сільськогосподарських ринків та щодо спеціальних положень для певної сільськогосподарської продукції (Регламент про Спільну організацію ринку);
Регламент Комісії (ЄС) № 566/2008 від 18 червня 2008 року, який встановлює детальні правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 1234/2007 щодо продажу м'яса великої рогатої худоби, вік якої не перевищує 12 місяців;
Регламент Комісії (ЄС) № 589/2008 від 23 червня 2008 року, що встановлює детальні правила впровадження Регламенту (ЄС) № 1234/2007 щодо стандартів торгівлі яйцями;
Поправка до Регламенту Комісії (ЄС) № 543/2008 від 16 червня 2008 року, що встановлює детальні правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 1234/2007 щодо стандартів торгівлі м'ясом птиці;
Регламент Комісії (ЄС) № 1249/2008 від 10 грудня 2008 року про впровадження шкали Співтовариства для класифікації туш великої рогатої худоби, свинячих і баранячих туш та повідомлення про ціни на них;
Регламент Комісії (ЄС) № 617/2008 від 27 червня 2008 року, що встановлює детальні правила впровадження Регламенту (ЄС) № 1234/2007 щодо стандартів торгівлі яйцями, призначеними для розведення, та курчатами/пташенятами свійської птиці, вироценими на птахофермах;
Регламент Ради (ЄС) № 2991/94 від 5 грудня 1994 року, що встановлює вимоги до пастоподібних жирів;
Регламент Комісії (ЄС) № 445/2007 від 23 квітня 2007 року, що встановлює певні детальні правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 2991/94, що встановлює вимоги до пастоподібних жирів, та Регламенту Ради (ЄЕС) № 1898/87 про захист позначень, що застосовуються при реалізації молока та молочних продуктів (кодифікована версія);
Директива Ради № 2001/114/ЄС від 20 грудня 2001 року про часткове або повністю зневоднене консервоване молоко, призначене для споживання в їжу;
Регламент Комісії (ЄС) № 273/2008 від 5 березня 2008, що встановлює детальні правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 1255/1999 стосовно методів аналізу та оцінки якості молока та молочних продуктів;
Регламент Ради (ЄЕС) № 3220/84 від 13 листопада 1984 року, що визначає шкалу Співтовариства для класифікації свинячих туш;
Регламент Комісії (ЄС) № 543/2008, що встановлює детальні правила застосування Регламенту (ЄС) № 1234/2007 щодо стандартів торгівлі м'ясом птиці;
Поправки до Директиви Ради № 2001/110/ЄС від 20 грудня 2001 року щодо меду.

Схема 5. Нормативні акти ЄС, які мають розглядатися Українською стороною при поступовому наближенні законодавства, щодо стандартів торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва [41]

Положення Регламенту Ради (ЄС) № 1234/2007 від 22 жовтня 2007 року «Про заснування спільної організації сільськогосподарських ринків та щодо конкретних вимог до певних сільськогосподарських продуктів» застосовуються не тільки до рослинницької продукції, але й до продуктів тваринного походження. Переважно державне втручання застосовується стосовно наступних секторів:

- яловичини та телятини,
- молока та молочних продуктів,
- свинини,
- овечого та козячого м'яса.

Для сприяння рівновазі ринку молока та стабілізації ринкових цін, СОР для молока та молочних продуктів передбачає надання допомоги по зберіганню вершків, деяких виробів з масла та деяких виробів з сиру приватними компаніями. Крім цього, Комісія надала право приймати рішення про надання допомоги по зберіганню приватними компаніями інших виробів з сиру, а також рафінаду, деяких різновидів оливкової олії та деяких продуктів з яловичини та телятини, порошкового знежиреного молока, свинини, овечого та козячого м'яса.

Передбачено встановлення шкали для класифікації туш в секторах яловичини, телятини, свинини, овечого та козячого м'яса. Згадані схеми є суттєвими для цілей реєстрації цін та застосування домовленостей про інтервенцію в згаданих секторах. Крім того, вони мають на меті поліпшення прозорості ринку.

Заходи, зазначені в Регламенті, спрямовані на боротьбу з поширенням хвороб тварин. Виняткові заходи з підтримки ринку з метою виправлення згаданих ситуацій передбачені у відповідних СОР для яловичини та телятини, молока та молочних продуктів, свинини, овечого та козячого м'яса, яєць та м'яса домашньої птиці. Застосовується система квот у секторі молока. Мета системи квот – послабити порушення рівноваги між попитом та пропозицією на відповідному ринку, досягаючи цим кращої рівноваги ринку. Обсяги молока вироблені понад квоту обкладаються податком.

В СОР для молока та молочних продуктів передбачено надання допомоги у реалізації деяких молочних продуктів з урахуванням конкретного їх застосування та призначення. Передбачалося, що для стимулювання споживання молока молоддю ЄС має бути компенсована частина витрат, що викликані наданням допомоги з постачання молока учням шкільних закладів.

Для поліпшення якості молока та молочних продуктів на ринку, з одного боку, та забезпечення чесної конкуренції між бутербродними (spreadable) жирами молочного та немолочного походження, з іншого боку, але на користь виробників та споживачів, застосовується регулювання маркетингу та позначення молока, молочних продуктів та жирів.

Що ж до секторів яєць та м'яса домашньої птиці, то у Регламенті також визначено відмінність між яйцями, придатними та непридатними для безпосереднього споживання людиною, шляхом створення двох класів якості яєць, та викладено положення про надання споживачеві відповідної інформації

стосовно сортів якості та ваги. Також йде мова про визначення методу, що використовується для розведення. Передбачено і спеціальні правила для яєць, імпортованих з третіх країн. Для м'яса птиці передбачено поділ на дві категорії згідно з зовнішнім виглядом та з умовами, на яких м'ясо пропонують для продажу.

Бджільництво як сектор сільського господарства характеризується різноманіттям умов виробництва та виходів продукції, а також поширенням та різноманіттям економічних операторів як на етапі виробництва, так і на етапі збуту. З огляду на поширення кліщів Varroa в кількох Державах-учасницях протягом останніх років та з метою поліпшення виробництва й збуту продукції бджільництва в ЄС, кожні три роки мають складатися національні програми з включенням технічної допомоги, боротьби з паразитами, раціоналізацією переведення з місць проживання, управління повторним заселенням вуликів, а також співробітництво у дослідницьких програмах з бджільництва та продуктів бджільництва з метою поліпшення загальних умов виробництва та збуту продукції бджільництва.

Незважаючи на складну процедуру виходу на європейський ринок вітчизняні птахівники отримали зелене світло на експорт м'ясної продукції до країн ЄС в 2013 році. За останні 10 років вони повністю зуміли забезпечити український ринок м'ясом птиці, яка сертифікована за системами якості НАССР, ISO 9001, ISO 22000 тощо. Нині споживачі вже понад 36 країн світу вживають продукцію українських птахівників [45]. Право на постачання курятини до ЄС отримали «Миронівська птахофабрика» (торговельний бренд «Наша Ряба»), Миронівський м'ясопереробний завод «Легко», «Птахофабрика Снятинська Нова» (агрохолдинг МПХ, спеціалізується на випуску гусячого м'яса та печінки) та «Агромарс» (торговельна марка «Гаврилівські курчата»).

Для адаптації до нових умов на селі необхідно зацікавити особисті господарства у подальшому виробництві продукції тваринництва та не призвести до втрат поголів'я і сировини. В сільській місцевості має розвиватись обслуговуюча кооперація. Оптимальна модель – це створення сімейних ферм та виробничих кооперативів які утримували б від 10 до 20 поголів'я корів. Але і виробництво повинно буде здійснюватись за чіткими санітарно-ветеринарними правилами і вимогами стандартів ЄС. Потрібно провести політику заміни існуючого поголів'я корів на високо генетичне, більш продуктивне. Головна ціль таких об'єднань – поряд із відстеженням якості сировини, можливість її вигідного продажу.

Більшість галузей зараз лише отримує всі необхідні дозволи на експорт в ЄС. Решта товарів ще чекають свого дозволу продаватися в європейських торгових мережах. Окремий виробник не зможе впливати на рівень цін як закупівлі, так і продажу власної продукції. Кооператив в цьому плані має значні переваги, оскільки може реалізувати великий обсяг молочної сировини чи іншої сільськогосподарської продукції. Зростає доходність виробництва, аналізується структура витрат бо в штаті кооперативу є бухгалтер. Відтак з'являється можливість отримання фінансової допомоги від держави та країн Євросоюзу.

Для цього в Україні повинні бути створені відповідні державні програми, які створять комфортне середовище для розвитку кооперації, «сімейних ферм», заготівельно-збутових кооперативів, асоціацій.

На виході виробник і держава будуть бачити свій конкретний результат. Члени фермерського господарства або виробничого кооперативу – гарантований прибуток без різних утисків і бюрократичних перепон, держава – якісну вітчизняну продукцію і відрахування до бюджетів, селяни – робочі місця і гідну заробітну плату.

В) Очікуваний вплив Угоди про асоціацію

Для бізнесу. Як і для рослинницької продукції, зміна стандартів торгівлі живими тваринами та продуктами тваринництва забезпечить кращий доступ вітчизняних товарів на ринок Європейського Союзу, а також до ринку третіх країн. Для реалізації цих переваг аграрні підприємства мають адаптуватись до нових вимог, що вимагатиме від них значних витрат. Крім того, зросте конкуренція на внутрішньому ринку. Конкуренція внаслідок зростання імпорту в Україну, особливо м'ясних і молочних продуктів та овочів, створюватиме тиск на внутрішніх виробників, які вимушені будуть нести додаткові витрати на сертифікацію.

Для домогосподарств. Зростання вимог до якості продукції вимагатиме зміни технології виробництва тваринницької продукції що направляється на реалізацію на ринок. Не забезпечивши належної якості, домогосподарства змушені будуть скоротити поголів'я худоби, що безпосередньо вплине на їх доходи. Через обмеження домогосподарства не матимуть змоги реалізувати власну продукцію на ринку ЄС, тому в майбутньому слід очікувати зменшення частини домогосподарств у виробництві і в реалізації тваринницької продукції. Відповідно відбудуться зміни в структурі доходів домогосподарств, а саме: знизиться частка доходів від реалізації продукції.

Як споживачі домогосподарства отримують дешеві європейські товари. Для споживачів зростання вимог щодо якості продукції сприятиме безпечності продуктів харчування.

Для сільських територій. Розвиток сільських територій залежатиме від перспектив функціонування дрібного бізнесу на селі. За умови його розширення сільські території матимуть перспективи для свого розвитку, особливо це стосується галузей тваринництва, значну частку продукції яких виробляють господарства населення. В цьому плані для розвитку сільських територій є і певні ризики, пов'язані з неможливістю дотримання в повному обсязі стандартів ЄС у більшості приватних господарств. Це, в свою чергу може позначитися і загалом на розвитку сільських територій.

Також, чимало фермерських господарств спеціалізується на тваринництві, проте проблема полягає в тому, що через відсутність забійно-санітарних пунктів ці фермерські господарства змушені здійснювати подвірний забій тварин. Відтак, доходи власників особистих селянських і фермерських

господарств можуть істотно зменшитися, відповідно зменшаться їх платежі до місцевих бюджетів, що в свою чергу негативно вплине на розвиток сільських територій.

З 1 січня 2015 року відповідно до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» забороняється реалізація та обіг необробленого молока, сиру домашнього виробництва, а також м'яса тварин подвірного забою. Також, відповідно до статті 33 зазначеного Закону забороняється здійснювати забій парнокопитних та інших копитних, а також забій свійської птиці та кролів в обсягах, що перевищують 5 голів на день, не на бойні, що має експлуатаційний дозвіл і зареєстрована ветеринарною службою.

На жаль, ці норми Закону призведуть до того, що селяни або перестануть тримати і продавати худобу, або активізуються перекупні комерційні структури.

Тому, залучення населення сільських територій до подальшого розвитку виробництва та переробки продукції тваринництва та виготовлення готових м'ясо-молочних продуктів неможливе без створення повнофункціональної мережі виробничих кооперативних об'єднань сільських громад, забійно-санітарних пунктів або цехів як окремих підрозділів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та регіональних агропромислових ринків. Сервісно-забійні пункти мають надавати селянам послуги не тільки з забою тварин, а й багато інших супутніх сервісних послуг (наприклад, фасування, пакування, охолодження, формування товарних партій та організований збут

м'ясопродуктів).

Водночас, цивілізована господарська діяльність всіх учасників ринку виробництва та продажу тваринницької продукції безперечно позначиться на зростанні добробуту сільських територій.

Розділ 3.

ТОРГІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ В РАМКАХ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ (ЗВТ)

Розділ IV Угоди про асоціацію присвячений розвитку торгівлі та питанням, пов'язаним з торгівлею. Угода про асоціацію передбачає створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС, встановлює правила щодо лібералізації торгівлі товарами і послугами, визначає процедури врегулювання торгівельних суперечок, окреслює інституційні рамки взаємодії сторін в процесі виконання відповідних положень Угоди. Відповідно ЗВТ зачіпає і питання функціонування аграрного сектору.

Показовим в контексті зазначеної теми є опитування, проведене Українським клубом аграрного бізнесу. На запитання «Чи зможе витримати вітчизняна сільськогосподарська продукція конкуренцію на ринку ЄС?», розміщене на офіційному сайті організації, відповіли ствердно 44%, малоймовірно – 41% і тільки 14% вважають, що ні [46].

Аналіз зовнішньої торгівлі

сільськогосподарськими товарами: регіональний аспект

Чернігівська область. За останні п'ять років відмічається позитивна тенденція зростання як обсягів експорту так і імпорту продукції. Проте, якщо у минулому році у зовнішньому товарообігу Чернігівської області відмічалася від'ємне сальдо (30,9 млн. дол. США) то у січні – березні 2014 вже позитивне 36,6 млн. дол. При цьому відбулося зростання частки продукції агропромислового комплексу в загальному обсязі експорту з 47 до 55,1 відсотків.

Але, в загальному обсязі частка імпортованої в область з країн Євросоюзу продукції яка становить – 35,8% , що перевищує експортовану до ЄС (27,2%).

Відповідно до статистичної інформації у 2013 році зовнішній товарообіг підприємств області склав 1141,1 млн. дол. США, при цьому обсяг експорту – 555,1 млн. дол. США, в тому числі з країнами Євросоюзу – 151,1 млн. дол. США або 27,2% від загального обсягу. В той же час, до області було імпортовано товарів на суму 586 млн. дол. США (+7,6% до попереднього року), з них з країн Європейського союзу – 210,0 млн. дол. США (+12,9%), що становить – 35,8%.

У поточному році за перший квартал позитивне сальдо зовнішньої торгівлі склало 36,6 млн. дол. США. Із загального обсягу експорту більше половини (55,1%) припадає на продукцію сільського господарства та харчової промисловості (86,6 млн. дол.).

Якщо проаналізувати товарну структуру експорту сільськогосподарської продукції по Чернігівській області, то найбільшу питому вагу займає продукція рослинництва. У січні-березні 2014 року вона складала 72,4% від загального (це зернові та олійні культури). На готові харчові продукти припадає 16,9%, продукція тваринництва – 8,3%, решта це олія.

Головними торговельними партнерами виробників-експортерів Чернігівщини є Іспанія, Італія, країни Прибалтики. Найбільші імпортні поставки в область надходять з Німеччини, Італії та Іспанії.

Очікується, що реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС має сприяти встановленню тісних економічних зв'язків провідних суб'єктів господарювання агропромислового комплексу Чернігівщини з країнами Європейського Союзу. Перш за все, створення ЗВТ розширить доступ наших експортерів до внутрішнього ринку ЄС.

Чернігівська область має достатні ресурси для експорту м'ясо-молочної продукції, кондитерських та горілчаних виробів, фруктових та овочевих соків, напоїв, олії та комбікормів.

Миколаївська область. Зовнішня торгівля сільськогосподарською продукцією займає все більш помітне місце у зовнішній торгівлі Миколаївської області.

У 2013 році частка торгівлі сільськогосподарською продукцією у загальнообласному експорті товарів Миколаївщини становила 44,8%.

За даними Держмитслужби України, у січні – квітні 2014 року в зовнішньому товарообігу Миколаївської області відмічалось позитивне сальдо (421 млн. дол. США). Частка сільгосппродукції у зазначений період загальнообласному експорті товарів становила 48% (проти 44% у минулому році). Левову частку експорту сільськогосподарської продукції складає продукція рослинництва (90%), де зернові культури займають 86%. Серед зернових культур, що експортуються, 66% складає кукурудза, 16% – пшениця, 15% – ячмінь. Але якщо розглянути географію експорту, то 88% продукції експортується в країни Африки та Близького сходу (Єгипет, Іорданія, Іран, Сирія, Лівія, Туніс, Саудівська Аравія, Ліван). Також зернові експортуються до таких країн ЄС як Іспанія, Бельгія, Нідерланди. Насіння та плоди олійних рослин експортуються до 27 країн світу, здебільшого, теж у країни далекого зарубіжжя.

Продукція тваринництва складає лише 0,5 % у загальному обсязі експорту продукції сільського господарства. Практично весь експорт (99,9%) склала молочна продукція (згущене молоко, сири, вершки, масло), яка експортується до 24 країн світу. Переважно це країни СНД, Азії та Африки, де вимоги до якості нижчі ніж у європейських країнах. Імпортні поставки сільгосппродукції мають значно менші обсяги, ніж її експорт. Протягом останнього десятиліття питома вага сільгосппродукції у загальнообласному імпорті товарів складала

від 0,9% до 5,3%, а найбільші поставки спостерігалися ще у 2008 році (на суму 48,1 млн. дол. США).

Головними партнерами виробників Миколаївської області у країнах ЄС є Італія, Нідерланди, Іспанія, Велика Британія, Франція.

Імпортні поставки сільгосппродукції мають значно менші обсяги, ніж її експорт. Між тим найбільш імпорту надходить від Польщі, Великої Британії, Ірландії, Німеччини, Нідерландів.

З 20 підприємств Миколаївської області, які здійснювали експорт товарів до ЄС у 2013 році лише 8 підприємств сільськогосподарського напрямку. ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «Грінтур-Екс», ТОВ «Югекотоп» займаються оптовою торгівлею зерном, насінням, кормами на експорт не тільки в країн ЄС, а і по всьому світу. ФГ «Органік Системс» експортує до країн ЄС томатну пасту, з якої потім виробляють кетчупи та соуси відомих європейських брендів. ТОВ «Сандора», продукція якої (соки та концентрати) представлена в понад 20-ти країнах світу: США, Великобританії, Німеччині, Швеції, Ізраїлі, Греції, Польщі, Канаді, а також в країнах ближнього зарубіжжя – Росії, Білорусії, Молдові, Литві, Латвії, Естонії, Азербайджані, Вірменії, Грузії, Казахстані, Киргизстані, Туркменії та Таджикистані. ФГ «Владам» поставляє до країн Євросоюзу овочеві та фруктові соки, консервовані овочі. ТОВ «Агро Іст Трейд» експортує до Європи бджолиний мед. А ПАТ «ВОЗКО» вже багато років відомий за межами України як переробник шкір тварин.

Поряд зі стабільним експортом зерна великі шанси мають підприємства переробки продукції рослинництва, а саме виробництво соків, концентратів, томатної пасти, консервованих овочів та фруктів. Цьому сприяють природно-кліматичні умови півдня України, території, яка завжди славилася своїми садами та овочевими ланами.

3.1. НАЦІОНАЛЬНИЙ РЕЖИМ ТА ДОСТУП ТОВАРІВ НА РИНКИ

Сторони домовилися про створення зони вільної торгівлі. ЗВТ буде створюватись протягом перехідного періоду, який триватиме максимум 10 років, починаючи з дати набрання чинності Угодою про асоціацію про ЄС, відповідно до положень цієї Угоди та згідно статті XXIV Генеральної угоди про тарифи та торгівлю 1994 року (ГАТТ–1994). Положення цієї Глави застосовуються до торгівлі товарами (відповідно до ГАТТ–1994), що походять з територій Сторін.

Частина друга «Скасування мит, зборів та інших платежів» Глави «Національний режим та доступ товарів на ринки» стосується скасування мит, зборів та інших платежів. З цією метою використовується класифікація товарів, яка відповідає товарній номенклатурі кожної Сторони, розробленої відповідно до Гармонізованої системи Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1983 року, що включає подальші зміни до неї. В нашому дослідженні зосереджено увагу на товарах 1–24 групи товарної номенклатури.

Відповідно до досягнутих домовленостей кожна Сторона зменшить або скасує ввізне мито на товари (стаття 29 Угоди) відповідно до встановлених графіків, які представлені в Додатку I-A та Додатку I-B Угоди про асоціацію.

Діючий тарифний захист ринку ЄС по Митному тарифу становить 7,6% (діюча середня арифметична ставка ввізного мита), в Україні 5,0%. Для агропромислової продукції тарифний захист ринку ЄС є суттєво вищим. Діюча середня арифметична ставка ввізного мита становить 19,8%, тоді як в Україні – 9,2% (рис. 4). Такий дисбаланс був отриманий після вступу України до СОТ.

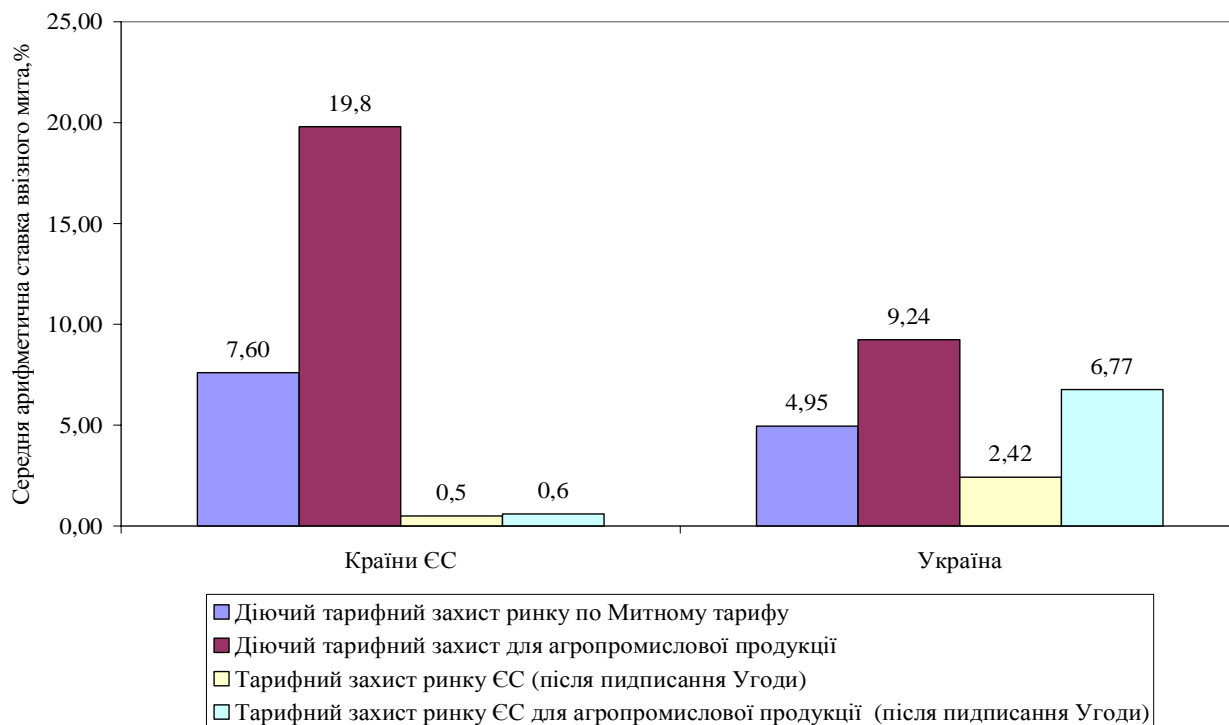

Рис. 4. Діючі і запропоновані в Угоді про асоціацію середньоарифметичні ставки ввізного мита в країнах ЄС та Україні [19]

Після введення в дію положень Угоди про асоціацію середня арифметична ставка ввізного мита в Україні знизиться для товарів з ЄС із 4,95% до 2,42%, а в країнах ЄС для українських товарів – з 7,6% до 0,5%.

Стосовно аграрної продукції з ЄС, то середня арифметична ставка ввізного мита має знизитися із 9,24% до 6,77%, а середня арифметична ставка ввізного мита в ЄС для українських товарів – з 19,8% до 0,6%.

При цьому, основні зміни тарифів для Українських товарів в ЄС відбудуться у перший рік дії Угоди, а для товарів ЄС в Україні знижуватимуться поступово.

Передбачається застосування таких періодів, як:

- 0 – з моменту підписання Угоди,
- 3, 7, 10 – відповідно через 3, 7, 10 років.

Відповідно до п.4 статті 29 через 5 років після набрання цією Угодою чинності Сторони можуть на запит будь-якої Сторони провести консультації між собою з метою розгляду прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита у торгівлі між ними.

Рішення, прийняте на засіданні Комітету асоціації з питань торгівлі, як це визначено статтею 465 цієї Угоди, про прискорення або скасування ввізного мита на товари замінює будь-яку ставку мита або іншу будь-яку проміжну категорію, визначену Графіками для цих товарів. Тобто після 5 років набрання чинності Угоди будь-яка Сторона має зобов'язання провести консультації щодо розширення скасування ввізного мита.

Європарламентом в односторонньому порядку були знижені мита на українську продукцію. З травня по листопад 2014 року надані преференції по 82,2% експорту сільськогосподарської продукції.

Встановлення автономного преференційного торгового режиму (АПТР) регламентується Регламентом Європейського Парламенту та Ради № 374/2014 від 16 квітня 2014 року щодо скорочення або скасування митних тарифів на товари, які походять з України.

Починаючи з моменту введення АПТР ставки ввізного мита ЄС встановлюються на рівні, який має діяти в перший рік після запровадження вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Підставою для застосування до товарів торговельних преференцій має стати сертифікат походження EUR.1. При цьому, діятимуть правила походження товарів відповідно до Регламенту ЄК № 2454/93, яким введено в дію імплементаційні положення Митного кодексу ЄС (Регламент Ради № 2913/92). З моменту початку тимчасового застосування торговельних положень Угоди про асоціацію будуть введені в дію правила походження товарів, які передбачені Угодою.

Протягом дії преференційного режиму сертифікати походження EUR.1 будуть видаватися Торгово-промисловою палатою України та її регіональними підрозділами [1].

Сертифікат EUR.1 або декларація про походження товару для невеликих партій (що за вартістю не перевищують 6000 євро) має відповідати ряду конкретних технічних вимог. Однією з таких вимог є те, що сертифікати повинні бути надруковані на папері з фоновим візерунком із водяних знаків зеленого кольору (гільош). Єдиного зразка не існує, проте на сайті Європейської Комісії (<http://ec.europa.eu/>) можна знайти збільшену ілюстрацію типу друкованого фонового візерунку із водяних знаків зеленого кольору.

Сертифікат має бути складений однією з офіційних мов ЄС. Ці вимоги аналогічні тим, що застосовуються за ГСП (Генеральною системою преференцій) [18].

Зниження мит дозволить вітчизняним експортерам заощадити кошти на сплаті ввізного мита. Це, насамперед, стосується традиційних експортерів сільськогосподарської продукції до ЄС (зерно, насіння олійних культур, олія). Але важливо, щоб і вітчизняні підприємства інших галузей змогли скористатись даним шансом.

Україна буде знижувати ввізні мита протягом перехідного періоду. В Угоді зазначено, що Сторони не повинні запроваджувати або зберігати в силі будь-які мита, податки або будь-які інші заходи, які мають еквівалентний вплив, що накладається на вивезення товарів або запроваджується у зв'язку з вивезенням товарів на іншу територію (стаття 31 Угоди). Мита або заходи, що мають еквівалентний вплив, які застосовуються в Україні та зазначені у Додатку I-D до цієї Угоди, повинні поступово анулюватися протягом перехідного періоду відповідно до Графіку (Додаток I-D Угоди).

Так, експортне мито на насіння соняшнику має знизитись до нульової ставки протягом 10 років до 2023 року (Рис.5).

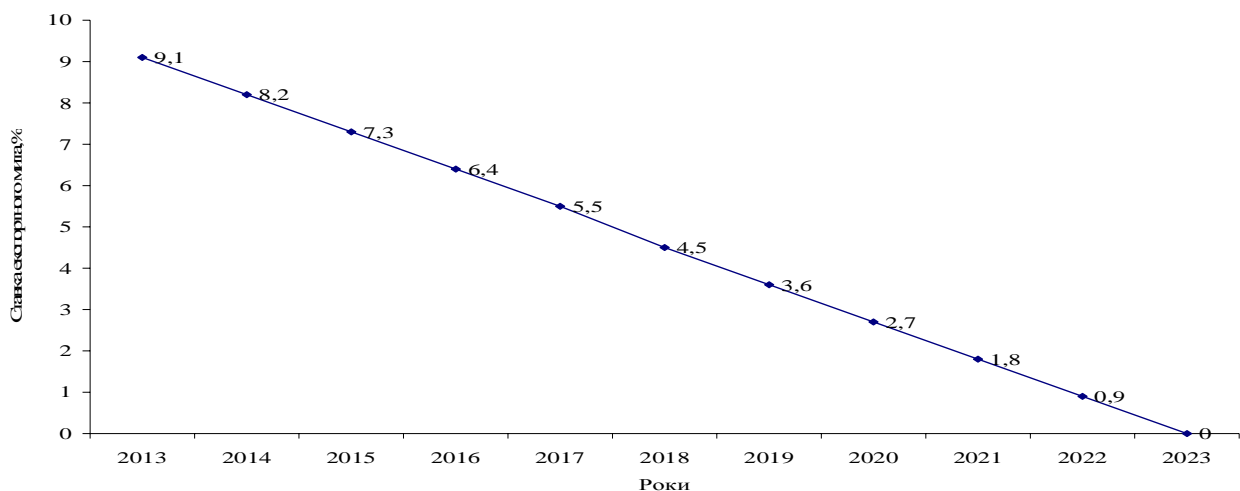

Рис. 5. Скасування ставок ввізного мита на насіння соняшнику (код УКТЗЕД 1206 00 насіння соняшнику, подрібнене або не подрібнене)

Також в Україні скасується експортне мито на живу худобу та шкіряну сировину. Важливим питанням лібералізації торгівлі між сторонами є зобов'язання Сторін не зберігати в силі, не запроваджувати або відновлювати експортні субсидії або інші заходи еквівалентної дії на сільськогосподарські товари, що призначені для продажу на території іншої Сторони (стаття 32 Угоди). Термін «експортні субсидії» має таке саме значення як і у статті 1(e) Угоди, що стосується сільського господарства (Ця Угода охоплює такі товари Глави 1 –24 ГС, за винятком риби та рибних продуктів).

Кожна зі Сторін забезпечує, відповідно до статті VIII ГАТТ–1994, щоб всі збори й платежі будь-якого характеру, крім мита або інших заходів, що справляються у разі імпорту або експорту товарів, обмежувалися сумою приблизної вартості наданих послуг та не представляли собою протекціоністські заходи, направлені на непрямий захист національних товарів або оподаткування імпорту чи експорту з фіскальною метою.

Оцінка можливих наслідків

Для бізнесу. Очікується створення більш чітких, прозорих правил та процедур ведення бізнесу. Це означатиме, що українські підприємства отримають право поле, в якому матимуть можливість ефективно планувати та розвивати власний бізнес на законних підставах. Угода передбачає суттєву лібералізацію ставок ввізного мита на товари (понад 90% ставок дорівнюють нулю). Зниження ввізних мит дозволить підвищити конкурентоспроможність імпоротної продукції на внутрішніх ринках країн. Для українських експортерів підвищиться ефективність експортних операцій. Водночас для найбільш чутливих товарних позицій передбачене запровадження тарифних квот з нульовою ставкою всередині квоти та збереження діючої ставки за межами квоти. Скасування експортних мит може вплинути на зростання експорту сировини, що негативно вплине на завантаженість вітчизняних виробничих потужностей, зокрема, підприємств жиросімейної галузі та борошномельної. Лібералізація тарифного регулювання призведе до зростання конкуренції на аграрному ринку.

Відмова від експортних субсидій країнами ЄС дозволить підвищити конкурентні позиції вітчизняних товаровиробників як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Оскільки субсидування експортних операцій спричиняє зниження світової ціни, що негативно впливає на глобальну торгівлю.

Зона вільної торгівлі з ЄС продовольчими товарами допоможе створити більш прозорий та ефективний механізм взаємовідносин між діловими партнерами України та країн Європейського Союзу, спростити процедури перетину кордонів товарами, розширити ринки збуту українських товарів і послуг, технологічно оновити національне виробництво, відкрити доступ до європейських інвестицій та вільної конвертації валют, збільшити кількість інвесторів.

Ризиком є те, що і після імплементації Угоди права власності у середнього та малого бізнесу можуть не отримати достатнього захисту. Тобто, механізми ведення господарської діяльності можуть суттєво і не змінитися. Відтак звичний рівень рентабельності українського бізнесу із 30-40% може знизитися до загальноприйнятого європейського рівня. Відтак частина підприємців може припинити свою діяльність.

Для домогосподарств. Зниження імпорتنих мит сприятиме зниженню цін на імпорتنу продукцію, що в майбутньому вплине на зниження внутрішніх цін. Це в свою чергу може сприяти зростанню добробуту домогосподарств.

Відмова від субсидування експорту може призвести до незначного зростання цін на імпорتنу продукцію, що буде компенсовано зниженням ввізного мита.

Водночас, як виробники сільськогосподарської продукції, домогосподарства можуть втратити частину вітчизняного ринку через зростання конкуренції з приходом європейських товарів на внутрішній ринок.

Для сільських територій. Не очікується дуже швидкого настання добробуту і процвітання, оскільки перебудова економіки займе кілька років.

В той же час, в разі залучення інвестиційних коштів можливе покращення умов життя, зростання зайнятості та економічного добробуту сільських громад та окремих регіонів, що будуть об'єктом державної підтримки. Сільські території можуть отримати інвестиції для розбудови своєї соціальної та виробничої інфраструктури.

Фактично, будь-яка сільська територія має потенціал до певних видів діяльності, і, при правильному його використанні та додатковій підтримці (інвестиційній, фінансовій, інфраструктурній чи інформаційній), вона може розвинутися у самодостатній комплекс, де поява та розвиток одних видів підприємництва призведе до виникнення інших, тим самим створюючи передумови до постійної соціально-економічної еволюції місцевості.

Спрощення умов ведення малого бізнесу може вплинути на підвищення зайнятості сільського населення. Загалом трансформація економіки, пов'язана з реалізацією Угоди про асоціацію, вплине на попит на ринку праці. Це вимагатиме перетоків робочої сили між сільськими територіями, а також підвищення кваліфікації робочої сили.

3.2. ПОЗАТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Угода не обмежується питаннями тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. В частині 3 «Нетарифні заходи» Глави 1 значна увага приділяється позатарифному регулюванню.

Вітчизняні виробники захищені індикативними тарифними квотами для імпорту в Україну на м'ясо свинини – 20 тис. т, м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці – 18 тис. т з поступовим збільшенням до 20 тис. т, а також цукор – 30 тис. т з поступовим збільшенням до 40 тис. т, протягом 5 років.

Якщо розглядати імпорт свинини, то в Україну в 2011 році було імпортовано 83802 т, в 2012 році – 212221 т. Найбільшим імпортером виступає Бразилія – відповідно 39,9 і 57,8%. Країни ЄС зменшили свою питому вагу з 56,9 до 40,9% за аналогічний період. Україна експортувала 12498 т в 2011 році та 20205 т в 2012 році переважно в Російську Федерацію.

Угодою передбачено, що кожна Сторона надає національний режим товарам іншої Сторони відповідно до статті III ГАТТ–1994. Одним з ключових правил багатосторонньої торговельної системи (Стаття III ГАТТ) є те, що імпортним товарам, незалежно від їх походження, на внутрішньому ринку будь-якої країни має надаватися режим не менш сприятливий, ніж вітчизняним. Це означає, що внутрішні податки та інші стягнення, закони й правила, щодо внутрішнього продажу, купівлі, транспортування, розподілу або використання товарів, не повинні застосовуватися щодо імпортних або вітчизняних товарів таким чином, щоб створювати захист для внутрішнього виробництва.

Вітчизняним товарам на ринку ЄС буде наданий режим не менш сприятливий ніж для власних товаровиробників. Не повинні встановлюватися або застосовуватися щодо імпорту чи експорту товару ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів, чи то у формі квот, імпортних або експортних ліцензій чи інших заходів. Винятком є випадки, передбачені в статті XI ГАТТ–1994, а саме, обмеження імпорту будь-якого сільськогосподарського товару імпортованого у будь-якій формі, необхідні для здійснення заходів уряду, метою яких є:

- обмежити кількість подібного вітчизняного товару, яку дозволяється реалізовувати чи виробляти, або, якщо не існує достатніх обсягів вітчизняного виробництва подібного товару, кількості подібного вітчизняного товару, яким можна безпосередньо замінити імпортний товар;
- усунути з ринку тимчасовий надлишок подібного вітчизняного товару, якщо не існує достатніх обсягів вітчизняного виробництва подібного товару, надлишок вітчизняного товару, яким можна безпосередньо замінити імпортний товар, шляхом надання наявного надлишку певним групам вітчизняних споживачів безкоштовно чи за цінами, нижчими за поточні ринкові ціни;
- обмежити кількість будь-якого товару тваринного походження, яку дозволяється виробляти, виробництво якого прямо залежить, цілком чи здебільшого, від імпортованого товару, якщо вітчизняне виробництво цього товару порівняно незначне.

До інструментів нетарифного регулювання належать квоти на експорт чи імпорт продукції (кількісні обмеження обсягів продукції). В статті 35 Угоди про асоціацію мова йде про обмеження експорту або імпорту.

Країнами ЄС були запропоновані тарифні квоти на такі товари: яловичина, свинина, м'ясо птиці, зернові культури та ін. В результаті переговорів Україна отримала можливість завозити певні обсяги зазначених товарів без справляння ввізних мит (доповнення до додатку А–І). Мова йде не про обмеження обсягів імпорту, а лише про те, що імпорт зазначених товарів понад визначений обсяг підпадатиме під загальний режим імпорту, тобто оподатковуватиметься за тими ж умовами що і сьогодні.

Інформація про поточні залишки тарифних квот, які управляються на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується», доступна в режимі он-лайн на відповідному порталі Служби підтримки експорту [50].

База даних для тарифних квот на веб-сайті Європейської Комісії відображає баланс по кожній тарифній квоті, яку застосовують у даному році та минулого року. Сайт також містить деякі інші важливі відомості, зокрема, дату вичерпання конкретної тарифної квоти. Ця інформація постійно змінюється в результаті щоденних операцій. Інформація про веб-сайт коригується ввечері кожного робочого дня і, отже, є актуальною на цей момент. Вона залишається на веб-сайті незмінною до вечора наступного робочого дня [1].

Таблиця 7.

Квоти на окремі види продукції для імпорту в Європейський Союз

Продукція	Кількість
Яловичина	12 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Свинина	20 000 тон/рік виражених у чистій вазі + 20 000 тон/рік виражених у чистій вазі (для кодів КН) 0203.11.(10), 0203.12.(19), 0203.19.(11-15-59), 0203.21.(10) 0203.22.(19), 0203.29.(11-15-59))
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	16 000 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 20 000 тон/рік виражених у чистій вазі + 20 000 тон/рік виражених у чистій вазі (для КН кодів 0207.12.(10-90))
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	8 000 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 10 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Сухе молоко	1 500 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 5 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Вершкове масло та молочні пасти	1 500 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Яйця та альбуміни	1 500 тон/рік виражених у яйцях в шкарлупі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 тон/рік виражених у яйцях в шкарлупі + 3 000 тон/рік виражених у чистій вазі (для коду КН 0407.00.(30))
Мед	5 000 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 6 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Цукор	20 070 тон/рік виражених у чистій вазі
Інший цукор	10 000 тон/рік виражених у чистій вазі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 20 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Цукрові сиропи	2 000 тон/рік виражених у чистій вазі
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	950 000 тон/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 1 000 000 тон/рік

Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	250 000 тон/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 350 000 тон/рік
Овес	4 000 тон/рік
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	400 000 тон/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 650 000 тон/рік
Ячмінна крупа та борошно; зерно зернових злаків, оброблене іншими способами	6 300 тон/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 7 800 тон/рік

Виділена для України квота – менша, ніж обсяги експорту. Але яка б не була ця цифра, митна ставка на імпорту пшениці висока – від 97 до 186 євро/тонна, і, навіть маючи цю мільйонну квоту, Україна додатково зароблятиме до 186 млн євро щороку [9].

Невеликі розміри квот на ввезення продукції тваринництва насамперед пов'язані з захистом європейських виробників. Вітчизняні ж підприємства в останні роки практично не експортували продукти тваринництва через невідповідність продукції європейським вимогам.

В довгостроковій перспективі Україна може потіснити європейських виробників, оскільки вже сьогодні побудовані і працюють сучасні тваринницькі комплекси, які дозволяють виробляти продукцію, що відповідає сучасним вимогам. Крім того в Україні є унікальна, єдина в світі вертикальна інтеграція – від землі до продажів, тому і собівартість української продукції не вища, ніж у світових лідерів з виробництва продукції тваринництва Бразилії і США.

Не зважаючи на те, що діятиме АПТР впродовж лише 6 місяців, обсяги тарифних квот залишаються на тому ж рівні, як визначено положеннями Угоди про асоціацію. Отримавши преференції від ЄС вітчизняні експортери можуть двічі використати квоти для безмитного експорту в країни Євросоюзу, передбачені Угодою про асоціацію.

За словами Валерія П'ятницького, Україна має намір скористатися правовою колізією, яка виникла в результаті одностороннього введення Євросоюзом торгових преференцій для українських експортерів: «Ми отримуємо унікальну ситуацію – річний обсяг наших квот ми використовуємо двічі – в режимі автономних преференцій і в режимі вільної торгівлі після підписання УА» [21].

В частині 4 «Специфічні положення щодо товарів» зазначено, що нічого у цій Угоді не повинно тлумачитися як таке, що перешкоджає вжиттю або застосуванню будь-якою Стороною заходів згідно зі статтями XX та XXI ГАТТ–1994 та їх примітками щодо тлумачення.

В частині 5 «Адміністративне співробітництво та співробітництво з третіми країнами» Угоди на Сторін покладено зобов'язання боротися з незаконними діями та шахрайством в митних питаннях, пов'язаних з імпортом, експортом, транзитом товарів та їх розміщенням під будь-яким іншим митним режимом або процедурою, зокрема заходи заборони, обмеження або контролю.

В положеннях першої глави частини угоди, що стосується вільної торгівлі зазначено, що ця Угода не перешкоджає збереженню або встановленню митних союзів, зон вільної торгівлі або домовленостям про прикордонну торгівлю за тим винятком, коли вони вступають у конфлікт з торговельними домовленостями, передбаченими цією Угодою (стаття 39 «Угоди з іншими країнами»). Це забезпечує для України можливість заключати угоди з іншими країнами чи групами країн.

Оцінка можливих наслідків

Для бізнесу. Національний режим забезпечує надання не менш сприятливих умов ніж для власних товаровиробників. Відповідно це сприятиме виходу вітчизняних товаровиробників на ринок країн Європейського Союзу. При цьому на вітчизняний ринок придуть європейські підприємства, що суттєво загострить конкурентну боротьбу на внутрішньому ринку.

Стосовно кількісного обмеження, позитивним є те, що за тарифними квотами дозволений безмитний імпорт зазначеної продукції, водночас негативним є незначний обсяг квот та збереження діючого тарифного режиму по зазначених товарах (особливо продукція рослинного походження).

Домовленості щодо квот сприятимуть лібералізації торгівлі, зменшаться ризики та витрати підприємств при здійсненні зовнішньоторговельних операцій. Також будуть збережені преференції, що мали підприємства бізнесу за угодами, підписаними раніше.

Позитивним моментом також є подолання корупції в державних органах сертифікації та на митниці, що дозволить товаровиробникам заощадити кошти і час на експортні операції.

Підвищення прозорості та ефективності діяльності контролюючих структур таких як, Антимонопольний комітет України, Державна митна служба позитивно вплине на бізнес-середовище в Україні.

Для домогосподарств. Заходи з лібералізації торгівлі сприятимуть зростанню доступності товарів для споживачів, що в свою чергу підвищуватиме їхній добробут. Споживачі матимуть можливість більш широкого вибору товарів. Щоправда, це станеться не миттєво, а протягом 5–6 років.

Проте, є і негативні сторони, зокрема, у молокопереробній промисловості 50% молока надходить від господарств населення – це в основному молоко 2 гатунку, яке не повинно використовуватися для виробництва молочних продуктів, які реалізуватимуться на експорт. Відтак домогосподарства у цій сфері можуть зазнати суттєвих втрат.

Також, викликає занепокоєння те, що за Угодою про асоціацію Україна зобов'язується пропускати товари з Європи без санітарного контролю, що призведе до надходження на внутрішній ринок, до споживачів і неякісних товарів.

Загострення конкурентної боротьби на внутрішньому ринку може призвести до витіснення вітчизняних підприємств, що призведе до втрати робочих місць. Відповідно скоротяться доходи домогосподарств в статті «заробітна плата». Як виробники продукції вони матимуть ті ж преференції та ризики, що і підприємства крупного бізнесу.

Для сільських територій. Підвищення добробуту домогосподарств сприятиме розвитку сільських територій. Але закриття неконкурентоспроможних підприємств матиме як позитивний так і негативний вплив. Наприклад, цукробурякова галузь має низьку конкурентоздатність. Високі витрати на транспортування цукрових буряків вимагають територіального розміщення цукрових заводів поблизу сировинних зон, що сприятиме зайнятості населення в сільській місцевості та розвитку інфраструктури села.

Водночас, витіснення вітчизняних харчопереробних підприємств, що підтримують розвиток сільських територій, але є неконкурентоспроможними (наприклад, підприємств спиртової промисловості) може погіршити і до того складну ситуацію.

3.3. ЗАХИСНІ ЗАХОДИ

Глава 2 «Засоби захисту торгівлі» частини IV Угоди про асоціацію стосується питань захисту торгівлі.

Україна та ЄС підтвердили можливість застосування захисних заходів у взаємній торгівлі відповідно до прав та зобов'язань, що передбачені статтею XIX ГАТТ–1994 та Угодою СОТ про захисні заходи. Європейський Союз також зберіг за собою права та зобов'язання, передбачені в статті 5 Угоди СОТ про сільське господарство, крім випадків преференцій, що надані цією Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Сторони зобов'язались дотримуватись принципів прозорості у проведенні розслідувань та застосуванні захисних заходів, зокрема в тому, що стосується:

- офіційного повідомлення,
- надання інформації,
- надання можливості проведення консультацій, у тому числі двосторонніх.

Захисні заходи мають вживатись у такий спосіб, який матиме найменший вплив на двосторонню торгівлю [10].

Україна та ЄС підтвердили можливість застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів у взаємній торгівлі відповідно до прав та зобов'язань, що передбачені статтею VI ГАТТ–1994, Угодою про застосування статті VI ГАТТ–1994 та Угодою СОТ про субсидії та компенсаційні заходи.

Після отримання компетентними органами Сторони належним чином задокументованої заяви про порушення антидемпінгового розслідування щодо імпорту з іншої Сторони та не пізніше ніж за 15 днів до порушення

розслідування, перша Сторона зобов'язана подати письмове повідомлення іншій Стороні про отримання скарги.

Антидемпінгові та компенсаційні заходи не можуть бути застосовані Стороною у випадках, коли на підставі інформації, яка була отримана в ході розслідування, можна чітко зробити висновок, що застосування таких заходів не відповідатиме національним інтересам. Висновок щодо відповідності національним інтересам необхідно робити з урахуванням усіх різноманітних інтересів в цілому, зокрема інтересів національної промисловості, користувачів, споживачів та імпортерів у тому обсязі, в якому вони забезпечили надання відповідної інформації органам, що проводять розслідування.

Важливою частиною Угоди є положення про проведення діалогу з питань торговельних заходів, що мають здійснюватися з метою:

- підвищення рівня знань та розуміння однією Стороною законів, підходів та методів іншої Сторони стосовно торговельних заходів;
- розгляду виконання цієї Глави;
- покращення співробітництва між органами Сторін, які відповідають за питання торговельних заходів;
- обговорення міжнародного розвитку в сфері торговельного захисту;
- співробітництва з будь-яких інших питань щодо торговельних заходів.

Засідання мають відбуватися за запитом будь-якої із Сторін. Порядок денний кожної такої зустрічі повинен бути заздалегідь спільно погодженим.

Угодою передбачено, що Сторони зміцнюватимуть співробітництво у сфері технічного регулювання, стандартизації, ринкового нагляду, акредитації та робіт з оцінки відповідності з метою поглиблення взаєморозуміння відповідних систем та спрощення доступу до відповідних ринків. З цією метою вони започатковують діалог з нормативно-правових питань як на горизонтальному, так і на галузевому рівнях.

Україна вживатиме необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності й ринкового нагляду ЄС та зобов'язується дотримуватися принципів і практик, викладених в актуальних Рішеннях та Регламентах ЄС.

Оцінка можливих наслідків

Для бізнесу. Приведення українського законодавства в галузях сільського господарства у відповідність до вимог ЄС сприятиме поліпшенню внутрішнього інвестиційного клімату. Перехід до більш прозорих правил ведення бізнесу, дозволив би зробити внутрішнє економічне середовище більш привабливим для іноземних та вітчизняних інвесторів.

Створення постійно діючого експертного форуму з питань співробітництва у сфері торговельних заходів, за умови активної участі бізнес-асоціацій,

сприятиме кращому розумінню бізнесом відповідних норм і практик ЄС, а отже підвищить можливості бізнесу захищати свої інтереси на цьому ринку.

У випадку стрімкого зростання імпорту продукції, що може зашкодити національному виробництву, українські товаровиробники можуть ініціювати розслідування та застосування захисних заходів.

Україна та ЄС підтвердили можливість застосування у взаємній торгівлі антидемпінгових та компенсаційних заходів на основі Угоди СОТ про захисні заходи. Це зобов'язання не обмежено у часі і дозволяє українським виробникам ініціювати відповідні розслідування у випадку недобросовісної конкуренції з боку виробників ЄС, що завдає або може завдати шкоди національному виробництву. Водночас, таке саме право мають і європейські виробники.

Для домогосподарств. Застосування захисних засобів торгівлі за європейськими стандартами зумовить не лише підвищення безпеки товарів та послуг, але й сприятиме кращому інституційному захисту прав споживачів у випадку дефектної продукції. Це призведе до витіснення низькоякісних, більш дешевих товарів з ринку, що може негативно вплинути на споживачів з низьким доходом. У довгостроковій перспективі користування безпечнішими товарами сприятиме покращенню здоров'я населення, зменшенню випадків травмування, що може компенсувати витрати на купівлю безпечніших товарів.

Для сільських територій. Використання спеціальних захисних заходів у випадку, коли обсяги імпорту або ціна імпортованої продукції загрожують внутрішньому ринку має певні вигоди та ризики. Угода про ЗВТ між ЄС і Україною є корисною в довгостроковій перспективі, стимулюючи зростання реального ВВП і підвищення добробуту жителів сільських територій. Більшість питань потребує подальшого глибокого аналізу витрат і вигод, оскільки пов'язане з ними законодавство може спричинити значні витрати суб'єктів господарювання в Україні як країні з нижчими доходами на душу населення, ніж в ЄС, а відтак і загалом вплинути на сільські території.

3.4. САНІТАРНІ ТА ФІТОСАНІТАРНІ ЗАХОДИ

Одним із вагомих розділів частини щодо створення зони вільної торгівлі Угоди про асоціацію є розділи щодо торгівлі товарами та санітарні й фітосанітарні заходи, в яких закріплені основні механізми зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі, зокрема в сфері технічного регулювання та санітарного й фітосанітарного контролю. Сторони у відповідних розділах частини щодо створення зони вільної торгівлі підтверджують взаємні поступки та зобов'язання, взяті в рамках Угоди СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угоди СОТ по технічним бар'єрам торгівлі, а також зобов'язання щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС [22].

Сфера застосування даної Угоди поширюється на всі санітарні та фітосанітарні заходи, що прямо або опосередковано можуть справляти вплив на міжнародну торгівлю.

Кожний Член СОТ має право вживати санітарні та фітосанітарні заходи, необхідні для захисту життя чи здоров'я людини, тварин чи рослин, якщо такі заходи не суперечать положенням даної Угоди.

Для забезпечення виконання цілей даної Угоди кожний Член СОТ має забезпечити, щоб будь-який санітарний або фітосанітарний захід:

- застосовувався лише в обсязі, що є необхідним для захисту життя чи здоров'я людини, тварин чи рослин;
- базувався на наукових принципах;
- мав достатнє наукове обґрунтування тривалості своєї дії.

3.4.1. Загальні положення

Санітарні та фітосанітарні заходи або стандарти застосовуються до сільськогосподарських та харчових продуктів для того, щоб забезпечити захист життя та здоров'я людини, тварин та рослин, а також для підвищення безпечності харчових продуктів для споживання. За правилами СОТ уряди держав повинні застосовувати ці заходи на основі процесів оцінки ризику з тим, щоб ці заходи не вживалися як бар'єри в торгівлі. Створення ЗВТ в рамках Угоди про асоціацію може бути використано для приведення у відповідність законодавства та стандартів обох сторін з метою сприяння та спрощення експорту.

Санітарні та фіто-санітарні заходи, які можуть прямо чи опосередковано вплинути на здійснення торгівлі між Сторонами, зазначені у Додатку IV до Угоди (Стаття 61 Угоди про асоціацію).

3.4.2 Компетентні органи

В Угоді передбачено створення Підкомітету з управління санітарними та фіто-санітарними (СФЗ) заходами на який покладено наступні функції:

- контролю імплементації цієї Глави та розгляду будь-якого питання стосовно цієї Глави, а також вивчення будь-яких питань, що можуть виникати у зв'язку з її імплементацією;
- перегляду Додатків стосовно СФЗ, зокрема стосовно прогресу, якого було досягнуто у ході консультацій та процедур внесення змін, шляхом прийняття рішень до Додатків IV–XIV цієї Угоди, а також надання висновків та рекомендацій іншим органам.

Підкомітет має зібратися через 3 місяці з дати набрання чинності цією Угодою та, після цього, на прохання будь-якої зі Сторін або не менше ніж раз на рік. Він регулярно звітуватиме перед Комітетом з питань торгівлі про свою діяльність та рішення, прийняті в межах своєї компетенції. Будь-які рішення, рекомендації, звіти та інші дії Підкомітету з управління СФЗ або будь-якої групи, заснованої Підкомітетом з управління СФЗ, пов'язані з отриманням дозволу на імпорт, обміном інформацією, прозорістю, визнанням регіоналізації, еквівалентністю та альтернативними заходами і будь-якими іншими питаннями приймаються консенсусом між Сторонами.

3.4.3 Нормативно-правове наближення.

Відповідно до домовленостей Україна має наблизити своє законодавство про санітарні та фіто-санітарні заходи щодо охорони тварин до законодавства Сторони ЄС (Додаток V до цієї Угоди). Сторони мають співпрацювати в цьому. Підкомітет з управління СФЗ регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу наближення, щоб надавати рекомендації щодо заходів з наближення.

Не пізніше ніж протягом трьох місяців після набрання чинності цією Угодою Україна надасть Підкомітету з управління санітарними та фіто-санітарними заходами комплексну стратегію стосовно імплементації цієї частини Угоди. Стратегія має бути розділена за пріоритетними секторами, які пов'язані з заходами, що спрямовані на сприяння торгівлі певним товаром або групою товарів. Сторони мають співпрацювати в цьому питанні. Підкомітет з управління СФЗ регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу наближення, з метою надання рекомендацій щодо заходів з наближення. Визначення еквівалентності відбувається після наближення законодавства в даній сфері (Стаття 64 Угоди).

3.4.4. Визнання для цілей торгівлі стану здоров'я тварин та статусу шкідників і регіональних умов.

Відповідно до статті 65 Сторона-імпортер має визнавати статус здоров'я тварин Сторони-експортера та її регіонів. Підставою для визнання статусу хвороб тварин Сторони чи регіону є Кодекс здоров'я наземних тварин МЕБ. Але якщо Сторона вважає, що її територія, регіон, галузь або підгалузь мають спеціальний статус по відношенню до окремої хвороби або інфекції тварини та пов'язаних з цим ризиків, вона може вимагати визнання цього статусу.

Країна-імпортер може вимагати гарантій щодо безпеки живих тварин та продуктів тваринного походження, які відповідають статусам Сторін відповідно до Угоди про асоціацію. Це не має спричиняти обмежень у торгівлі, якщо Сторони визнають відповідні статуси та не звертаються офіційно за консультаціями або перевітками.

Хвороби тварин визначені у Додатку VI-A до зазначеної Угоди. Про статус шкідливих організмів йде мова у Додатку VI-B Угоди.

Сторони мають визнавати регіоналізацію/зонування, зони, вільні від шкідників та охоронні зони, визначені відповідно до Міжнародної конвенції про захист рослин 1997 року Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН та міжнародних стандартів для фітосанітарних заходів (МСФЗ), і зон, що охороняються від шкідливих організмів відповідно до Директиви № 2000/29/ЄС, які вони узгодили між собою з метою здійснення торгівлі між ними.

Країна-експортер, яка прагне визнання її рішення регіоналізації, має надати всю необхідну для цього інформацію країні-імпортеру. Якщо країна-імпортер явно не започатковує процедуру запиту додаткової інформації, консультацій або перевірок впродовж 15 робочих днів з моменту отримання нотифікації, то вважається, що вона приймає повідомлене їй рішення регіоналізації. Перевірки, у випадку їх проведення, мають проводитись

впродовж 25 робочих днів та відповідати процедурі перевірок, що закріплена в Угоді [10].

Якщо Сторона потребує визнання своєї території як зони, вільної від шкідників, вона надсилає повідомлення, надає обґрунтування та іншу інформацію, якщо така вимагається. У разі відсутності чітких заперечень впродовж 3 місяців іншою Стороною, рішення щодо регіоналізації вважається прийнятим.

Угодою передбачено втілення на практиці *принципу роздробленості*. Мається на увазі розділення підвидів тварин, враховуючи різний стан їхнього здоров'я для контролю захворювань та/або цілей міжнародної торгівлі. Контроль мають здійснювати ветеринарні служби сторін Угоди.

Основна різниця між термінами зонування та роздробленості полягає в тому, що зонування відбувається за географічною ознакою, а роздробленість відповідно до практик ведення тваринницького господарства, враховуючи біобезпеку (відповідно до Санітарного Кодексу МЕБ).

ЄС має визнати, що тварини вирощуються/походять із зон, вільних від хвороб, а рослини – із зон, вільних від шкідників та шкідливих організмів. Тобто Україна має забезпечити регіоналізацію, або зонування тваринництва й рослинництва – як це визначено в міжнародних документах.

Про отримання певним регіоном/зоною такий статус (який в подальшому має офіційно підтримувати) – необхідно повідомити імпортера (ЄС). Якщо він не розпочав процедуру додаткових перевірок, то через 3 місяці вважається, що рішення про надання території статусу зони, вільної від шкідливих організмів, та зони, вільної від хвороб, прийняте – продукція тваринництва теоретично отримує доступ на ринки ЄС [9].

Стосовно управління роздробленістю, ветеринарна служба має отримати від компанії, окрім плану біозахисту, задокументовані дані щодо фізичних або просторових чинників, які впливають на стан біозахисту.

Серед них, наприклад, епідеміологічний стан територій (боєнь, ринків, виставок чи змагань тварин, зоопарків, млинів, заводів тощо) та інфраструктури (наприклад, пунктів пропуску і дезінфекції транспортних засобів і робітників, постачання води та повітря тощо). Також документація має включати раціони харчування, лабораторні дослідження тощо.

Слід зауважити, що в Україні не всі підприємства зможуть дотриматись зазначених критеріїв. Переважно це будуть великі сучасні підприємства, які зможуть забезпечити високий рівень біобезпеки. Тому існує значна ймовірність, що в короткостроковій перспективі українські компанії будуть програвати європейським в отриманні переваг від втілення на практиці принципу роздробленості [10].

3.4.5. Визначення еквівалентності.

Домовленості України про наближення свого законодавства про санітарні та фітосанітарні заходи дозволяє застосовувати принцип еквівалентності в Угоді.

Еквівалентність – це достатність різних результатів оцінки відповідності для забезпечення одного і того ж рівня підтвердження відповідності стосовно одних і тих же встановлених вимог. У відповідності з статтею 66 Угоди еквівалентність може бути визнана щодо індивідуальних заходів (групи заходів), системи, яка застосовується до сектору, підсектору, товару або групи товарів. На прохання Сторони-експортера стосовно визнання еквівалентності Сторони повинні без затримок і не пізніше ніж через три місяці після отримання Стороною-імпортером такого прохання, розпочати процес консультацій. У випадку отримання декількох запитів від Сторони-експортера, Сторони, на прохання Сторони-імпортера, мають узгодити у рамках Підкомітету з управління СФЗ календарний план, згідно якого вони мають розпочати та провести процес. Країна-імпортер завершує оцінювання еквівалентності протягом 360 днів з дати отримання, крім випадків, що стосуються сезонних культур, коли затримка у оцінюванні виправдана з метою одержання підтвердження у період зростання сезонних культур. Щодо рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів Сторона-імпортер визначає еквівалентність відповідно до МСФЗ (за необхідності).

Еквівалентність визначається, базуючись на таких принципах:

- еквівалентність може бути встановлена для окремого заходу, групи заходів або систем стосовно певного продукту чи групи продуктів або їх обох;
- прийняття еквівалентності Стороною-імпортером на прохання Сторони-експортера для визнання заходів стосовно специфічного продукту не є підставою для припинення торгівлі чи імпорту товару під питанням від Сторони-експортера;
- визначення еквівалентності заходів є процесом взаємодії між Стороною-експортером та Стороною-імпортером. Процес включає об'єктивну демонстрацію еквівалентності окремих заходів Стороною-експортером та об'єктивне оцінювання цієї демонстрації з точки зору можливого визнання еквівалентності Стороною-імпортером;
- остаточне визнання еквівалентності відповідних заходів Сторони-експортера залишається виключно за Стороною-імпортером.

Процес визначення еквівалентності залежить від статусу здоров'я або шкідливих організмів, законодавства та ефективності системи перевірки та контролю стосовно товару Сторони-експортера. Для цього може братись до уваги законодавство у відповідному секторі, а також повноваження, операційні процедури та ресурси, виконання повноважень щодо систем перевірки та контролю, включаючи рівень тиску стосовно товару, регулярність та швидкість інформування Сторони-імпортера у випадку виникнення небезпеки. Це визнання має бути документально підтверджене, перевірене та забезпечене попередньою документацією. Крім того, Сторона-експортер може ініціювати процес, лише якщо до неї не застосовуються захисні заходи стосовно товару, що накладені Стороною-імпортером.

Якщо еквівалентність офіційно визнана, то Підкомітет з управління СФЗ має визнати завершення визнання еквівалентності у торгівлі між Сторонами. Це

рішення має забезпечувати скорочення фізичних перевірок на кордоні, спрощення отримання сертифікатів та полегшення процедури схвалення потужностей.

3.4.6. Прозорість та обмін інформацією

Сторони мають співпрацювати задля покращення взаємного розуміння з питань їх структури офіційного контролю та механізмів, через які відбуватиметься застосування санітарних і фітосанітарних заходів та їх виконання. Це має досягатися шляхом оприлюднення звітів міжнародного аудиту, що дозволяє Сторонам проводити обмін інформацією стосовно результатів таких звітів та іншої інформації, якщо це необхідно.

У рамках наближення законодавства Сторони мають надавати інформацію щодо законодавства та інших процесуальних змін. В цьому контексті Сторона ЄС має завчасно інформувати Україну про внесення будь-яких змін до законодавства Сторони ЄС, щоб надати Україні можливість внести відповідні зміни до свого законодавства. При виникненні будь-яких серйозних або важливих ризиків здоров'ю населення, тварин, рослин, зокрема, контролю надзвичайних ситуацій в харчовому ланцюгу, кожна Сторона має повідомити іншу Сторону у письмовій формі протягом двох робочих днів.

У випадках, коли Сторона має серйозні занепокоєння стосовно ризиків для здоров'я населення, тварин, рослин, консультації з цього питання мають розпочатися як тільки можливо та у всіх випадках, протягом 15 робочих днів. Протягом 20 робочих днів з дати повідомлення мають розпочатись консультації з питань утримання та поводження з тваринами. Кожна Сторона має докласти всіх можливих зусиль для надання всієї необхідної інформації, задля попередження зупинення торгівлі, та задля досягнення взаємоприйнятних рішень, сумісних із захистом здоров'я населення, тварин та рослин.

Система швидкого інформування та механізм раннього попередження у разі виникнення будь-якої ветеринарної чи фіто-санітарної надзвичайної ситуації буде застосовуватись пізніше, після імплементації Україною необхідних у цій сфері правових актів та створення умов правильного функціонування таких механізмів на місцях.

3.4.7. Торговельні умови

Щодо товарів, які підлягають СФЗ, до них застосовуються загальні умови імпорту. Загальні умови імпорту Сторони-імпортера мають застосовуватись до всієї території Сторони-експортера. Сторона-імпортер повідомляє Сторону-експортера про свої санітарні та фітосанітарні вимоги імпорту стосовно товарів.

Нотифікації щодо змін або пропозицій змін до відповідного законодавства мають відповідати Угоді СОТ про СФЗ та наступним рішенням, а також враховувати час транспортування продукції від експортера до імпортера під час встановлення дати набрання чинності відповідним регулюванням Сторони-імпортера. Якщо Сторона-імпортер не виконала цю умову, вона має застосовувати попереднє регулювання до продукції Сторони-експортера протягом 30 днів з моменту набрання чинності змінами умов імпорту.

3.4.8. Еквівалентність

Протягом 90 днів після дати прийняття рішення про визнання еквівалентності, Сторони мають вжити необхідні законодавчі та адміністративні заходи щодо здійснення визнання еквівалентності щодо визначеного переліку товарів в галузях та підгалузях, для яких всі відповідні СФЗ Сторони-експортера визнаються Стороною-імпортером як еквівалентні.

З дати набрання чинності Угодою про асоціацію значна частина сільськогосподарських товарів не вимагатиме отримання дозволу для імпорту.

Для імпорту продуктів тваринного походження на прохання Сторони-експортера, що супроводжуються відповідними гарантіями, Сторона-імпортер має попередньо схвалити переробні підприємства. Таке схвалення має відповідати умовам та вимогам цієї Угоди, окрім випадків, коли запитується додаткова інформація Сторона-імпортер вживає необхідні законодавчі та/або адміністративні заходи, що дозволяє здійснення імпорту на цих підставах, протягом 30 робочих днів з дати отримання запиту та відповідних гарантій Стороною-імпортером. Попередній перелік підприємств має бути схвалений відповідно до процедури.

3.4.9. Сертифікація продукції

Засобом нетарифного регулювання залишається процедура сертифікації продукції. Для здійснення процедури сертифікації та видачі сертифікатів й офіційних документів Сторони погоджуються з принципами, викладеними у відповідних Міжнародних стандартах з фітосанітарних заходів. Стосовно продуктів тваринного походження: компетентні органи Сторін забезпечують наявність необхідних знань з ветеринарного законодавства у перевіряючих стосовно тварин та продуктів тваринного походження, що проходять сертифікацію, та загальну інформованість щодо правил складання й видачі сертифікатів та – якщо необхідно – природи та складу запитів, тестів та перевірок, які проводяться перед сертифікацією. Засвідчення здоров'я в сертифікаті показує стан відповідності певного товару Сторони-імпортера. Засвідчення стану здоров'я відбувається згідно з стандартами виробництва Сторони-експортера, що визнані еквівалентними Стороною-імпортером.

Підкомітет з управління СФЗ може погодитися із правилами, що застосовуватимуться у випадку електронної сертифікації, припинення та заміни дії сертифікатів.

З метою забезпечення впевненості у процедурі ефективної імплементації частини Угоди, що стосуються питань СФЗ, кожна Сторона має право підтверджувати всю або частину програми контролю іншої Сторони чи інші застосовані заходи. Витрати на процедуру такого підтвердження покладаються на Сторону, яка його проводить.

3.4.10. Верифікація

З метою забезпечення впевненості у процедурі ефективної імплементації, кожна Сторона має право на наступне:

- підтверджувати всю або частину програми контролю іншої Сторони чи інші застосовані заходи;
- отримувати на своє прохання від іншої Сторони інформацію щодо всіх або частини програм повного контролю та звіти щодо результатів контролю, проведеного за даною програмою;
- на прохання Сторони та за необхідності брати участь у періодичній порівняльній програмі тестування стосовно певних випробувань, що організовані контрольною референт-лабораторією іншої Сторони.

Витрати на проведення підтвердження та участь у проведенні випробувань покладаються на Сторону, яка його проводить.

Результати верифікації можуть іти на користь заходів, а саме: нормативно правового наближення, визнання еквівалентності та імпорتنних перевірок.

3.4.11. Перевірки імпорту

Сторони домовились, що імпорتنний контроль при ввезенні Стороною-імпортером товарів Сторони-експортера, має відповідати міжнародним принципам. Частота перевірок імпорту, які можуть застосовуватись кожною Стороною, регламентована у частині «В» Додатка XI до цієї Угоди. За запитом Сторона-імпортер на вимогу повідомляє Сторону-експортера стосовно будь-яких змін, зокрема причини таких змін, стосовно заходів щодо імпорتنних перевірок та інспекційних платежів й стосовно будь-яких суттєвих змін щодо адміністративного проведення таких перевірок. З дати, що буде визначена Підкомітетом з СФЗ, Сторони можуть домовитись про умови, які покращать системи контролю кожної з них з метою пристосування та взаємного зниження фізичних перевірок імпорту.

При виникненні певних підстав, що можуть призвести до серйозної загрози здоров'ю людей, тварин або рослин, Сторона-імпортер в межах своєї території приймає заходи стосовно контролю ситуації, що виникла над будь-якими підставами.

Сторони можуть застосовувати захисні заходи. Так, якщо Сторона-імпортер в межах своєї території приймає заходи стосовно контролю над будь-якими підставами, що можуть призвести до серйозної загрози здоров'ю людей, тварин або рослин, Сторона-експортер приймає еквівалентні заходи, щоб попередити занесення такого ризику на територію Сторони-імпортера. Країна-імпортер може застосовувати відповідні запобіжні заходи. Що стосується норм транспортування між Сторонами, то Сторона-імпортер обирає найбільш придатні рішення щоб уникнути непотрібних збоїв під час здійснення торгівлі.

Відповідно до Угоди Україна має наблизити своє законодавство у галузі СФЗ та добробуту тварин до законодавства Європейського Союзу в сфері санітарних та фітосанітарних заходів. Угода охоплює всі санітарні та фітосанітарні заходи, які необхідні для торгівлі тваринами, тваринними товарами, рослинами та рослинними товарами. Крім того, Угода поширюється на заходи щодо харчових та кормових добавок (усі харчові добавки та барвники, допоміжні засоби обробки, харчові ензими та ферменти, добавки та домішки до кормів, кормові матеріали, складові; комбікорм та їжа для тварин,

небажані речовини у кормах), стандарти добробуту тварин, а також інші заходи щодо генетично модифікованих організмів, хімікати, що з'явилися внаслідок переходу речовин з пакувальних матеріалів, композитивні продукти. Натомість Угода визначає і ті заходи, які не охоплюються Угодою на етапі загальної апроксимації. Але Україна з часом, за необхідності, може повернутись до наближення свого законодавства до законодавства ЄС в цих сферах. Це зокрема стосується гормонів, що сприяють росту, тиреостатиків, деяких гормонів та В-агоністів, клонів, іонізації, хімікалій для дезінфекції харчових продуктів [22].

Завершення процедури визнання еквівалентності в торгівлі між сторонами забезпечить:

1. Скорочення фізичних перевірок на кордоні.
2. Полегшення отримання сертифікатів.
3. Поліпшення або полегшення процедури затвердження потужностей.

Оцінка можливих наслідків

Для бізнесу. Наближення законодавства у сфері СФЗ сприятиме зниженню нетарифних торговельних бар'єрів для українських експортерів тваринної і рослинної продукції до Європейського Союзу. Але це вимагатиме дотримання міжнародних правил, що в свою чергу вимагатиме від вітчизняних експортерів понесення додаткових витрат, пов'язаних з необхідністю досягнення вищих стандартів якості. Створення підкомітету сприятиме імплементації положень управління СФЗ. Підкомітет проводитиме консультації з питань, що можуть виникати у зв'язку з її імплементацією, надаватиме рекомендації. Це забезпечить вдосконалення державного управління у сфері СФЗ, що буде мати прямий вплив на ведення бізнесу.

Після завершення процесу наближення законодавства України до ЄС, зменшаться торговельні бар'єри для виходу українських компаній на ринок Європейського Союзу, що в свою чергу сприятиме зниженню витрат, пов'язаних з виходом на європейський ринок. Еквівалентні вимоги (стандарти) щодо СФЗ сприятимуть розширенню торгівлі, а також дозволять економити від масштабу виробництва.

При управлінні роздробленістю ветеринарна служба має отримати від компанії окрім плану біозахисту, також дані, що впливають на стан біозахисту (серед них велика кількість фізичних і просторових чинників). Тому можна стверджувати, що лише дуже обмежена кількість підприємств зможе дотриматись цих критеріїв.

Саме адаптація законодавства України до законодавства ЄС встановить до національного виробника та імпортера рівні вимоги. На сьогодні більш лояльні та менш гнучкі вимоги українського законодавства дискримінують українського споживача та виробника. Це обумовлено тим, що імпортер легко долає вимоги України, а національний виробник не в змозі подолати вимоги країн Євросоюзу. Дрібні підприємства ризикують випасти із законодавчого поля одразу після завершення процедури визнання еквівалентності. Уникнути

даного ризику можливо шляхом популяризації європейського законодавства та встановлення гнучких перехідних періодів, обмежуючи зони реалізації для продукції підприємств, що не досягли рівня відповідності законодавству, тим самим заохочуючи підняття рівня виробництва дрібних підприємств до європейського. Витрат із державного бюджету не передбачається, так як вдосконалення внутрішніх систем виробництва та систем контролю є зацікавленістю виробників й буде виправданим вкладенням до системи виробництва безпечних та якісних харчових продуктів.

Ще одним ризиком є недостатня кількість вітчизняних фахівців для проведення інспекцій підприємств на відповідність вимогам європейського законодавства.

Вже сьогодні Державна ветеринарна служба України в рамках технічної допомоги з боку ЄС проводить заходи з підготовки тренерів з метою проведення навчання і надання необхідних знань з підтвердженням статусу інспекторів на міжнародному рівні.

Посилення конкуренції саме по собі сприятиме покращенню ефективності та якості виробництва.

Для домогосподарств. Як виробники продукції домогосподарства будуть змушені спрямувати зусилля на досягнення вищих стандартів якості своєї продукції, що не під силу буде багатьом з них. Крім того переважна більшість не зможуть приймати участі у створенні зон із спеціальними умовами у зв'язку із складністю їх виконання. Відповідно це вплине на доходи та їх структуру. Як вихід, можливе об'єднання домогосподарств на умовах кооперації, що дозволить виробляти більш високоякісну продукцію.

Зросте захист споживачів через підвищення якості продукції. Але через додаткові витрати на досягнення вищих стандартів якості бізнесові структури можуть підняти ціни. Однакові вимоги до якості (стандарту) знизять інформаційні витрати споживачів та збільшать їх впевненість у якості імпортованих продуктів.

Для сільських територій. Скорочення доходів домогосподарств негативно вплине на розвиток сільських територій. Необхідно буде залучити додаткові ресурси для того, щоб переорієнтувати діяльність домогосподарств з виробництва сільськогосподарської продукції в сферу надання послуг (зелений туризм) та розвиток народних ремесел й художніх промислів, що приведе до зростання попиту на фахівців нових спеціальностей.

Одним із таких напрямків стане здійснення несільськогосподарських видів діяльності на сільських територіях (як альтернативних джерел доходів та передумов до подальшого соціально-економічного розвитку окремих місцевостей, про що свідчить досвід європейських країн).

Використання досвіду Європейського Союзу у сприянні розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності на сільських територіях може вплинути на розвиток таких потенційних напрямів: агротуризму; виробництва енергії на основі відновлювальних джерел; діяльності у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини; упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів; розвитку соціальних послуг;

здійснення віддаленого надання послуг (інформаційних, торгівельних, науково-дослідних) шляхом використання мережі Інтернет.

Завдяки відповідним державним механізмам підтримки та сприяння розвитку як сільського господарства, так і несільськогосподарських видів економічної діяльності, ці території можуть перетворитися на повноцінну частину національного господарства, де населення буде користуватися благами за якістю та кількістю максимально прирівняними до урбанізованих систем з ідентичними можливостями особистого (кар'єрного) розвитку та забезпечення економічного достатку.

Тобто, диверсифікація видів економічної діяльності на сільських територіях покликана знизити рівень бідності та забезпечити максимально можливу кількість населення джерелом доходів.

ВИСНОВКИ

Дефіцит продовольства в світі дозволяє стрімко розвиватися аграрному сектору. Сільське господарство України використовує менше половини закладеного в нього економічного потенціалу і потребує залучення значних обсягів інвестицій для свого розвитку.

Приведення регуляторного середовища функціонування аграрного сектору у відповідність до законодавства ЄС дозволить створити в Україні більш сприятливий інвестиційний клімат, що забезпечить надходження інвестицій для подальшого розвитку галузей АПК. Приведення ж системи якості і безпечності харчової продукції в Україні у відповідність до передової практики країн ЄС зробить більш захищеними інтереси споживачів продовольства в Україні, а також посилить конкурентні позиції вітчизняних експортерів на ринках третіх країн.

Від введення в дію положень Угоди очікуються як виклики, так і можливості. Відтак, для реалізації природних і економічних переваг необхідно направити зусилля на швидке пристосування сільськогосподарських галузей до нових умов функціонування.

Угода про асоціацію забезпечить наступні *можливості*:

- запровадження посиленої зони вільної торгівлі дозволить українським сільгоспвиробникам збільшити обсяги експорту на ринок країн ЄС, через лібералізацію торговельного режиму;
- створення спільних підприємств із залученням іноземного капіталу;
- можливість диверсифікувати постачання своєї продукції, оскільки на ринку Росії вітчизняній продукції ставиться досить багато перепон;
- вигоди для вітчизняних споживачів від покращення стандартів охорони здоров'я та безпеки продукції, як імпортного виробництва, так і вітчизняної, яка буде вироблена у відповідності з новими вимогами;
- отримання синергетичного ефекту від реалізації великих інтеграційних проектів;
- використання європейського досвіду функціонування і розвитку сільського господарства на основі впровадження сучасних інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору;
- нарощування обсягів виробництва органічної продукції підприємствами Миколаївської і Чернігівської областей;
- приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог ЄС сприятиме створенню більш прозорих правил ведення аграрного бізнесу, що призведе до поліпшення інвестиційного клімату;
- зросте інвестиційна привабливість для вкладення капіталу у галузі сільського господарства та розвиток сільських територій. Високий рівень рентабельності в певних галузях (40-100%) сприятиме залученню інвестицій, оскільки в ЄС досить складно отримати рівень більше 10%;

- покращиться доступ до ринків третіх країн, що буде забезпечено завдяки гармонізації технічних регламентів та стандартів з вимогами ЄС.

Очікуються і *певні виклики* для українських аграріїв після введення в дію положень Угоди:

- обмеження доступу вітчизняних товарів на ринок ЄС через невідповідність європейським стандартам;
- посилення конкуренції на внутрішньому ринку з боку країн ЄС, що відбудеться внаслідок зниження Україною ввізних мит. Значна державна підтримка сільського господарства ЄС яка становить понад 45% вартості валової продукції, тоді як в Україні тільки 6%, що теж впливає на конкурентоздатність аграрної продукції;
- втрата частини вітчизняного ринку, як наслідок, припинення чи диверсифікація діяльності частини підприємств, що не зможуть адаптуватися до нових умов;
- збільшення технічного і технологічного відставання від конкурентів;
- зниження вивізних мит може зумовити сировинну спрямованість експорту, що призведе до не повної завантаженості вітчизняних заводів;
- зростання соціальної напруги через закриття вітчизняних виробництв;
- обмеження доступу на ринок країн СНД;
- зменшення реалізації сільськогосподарської продукції домогосподарствами, через неможливість виконання нових вимог, що вплине на зниження доходів від реалізації продукції. Тому необхідно сприяти розвитку обслуговуючої кооперації, сільського туризму, а також забезпечити консультаційні послуги та навчання.

Сильними сторонами сільського господарства Миколаївської і Чернігівської областей є:

- сприятливі природно – кліматичні умови для виробництва аграрної продукції;
- родючі ґрунти, які забезпечують високу природну урожайність, що сприяє вирощуванню продукції з меншими витратами (за інших рівних умов);
- значний потенціал росту рівня врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин (в ЄС даний потенціал практично вичерпаний);
- можливість ведення органічного землеробства, за умови зростання попиту на дану продукцію;
- вигідне географічне положення (проходять транспортні шляхи, що сполучають ринки Європи і Азії);
- наявність вертикально інтегрованих виробництв, які можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію.

Слабкі сторони сільського господарства Миколаївської і Чернігівської областей:

- низький рівень продуктивності праці в сільському господарстві (відповідно і низькі доходи зайнятих в сільському господарстві);
- низький рівень впровадження інноваційних розробок аграрними підприємствами;
- відсутність науково-технічної інформації щодо самих розробок і їх впровадження на підприємствах;
- невиправдано довга і складна процедура розгляду інвестиційних та інноваційних проектів з метою надання їм певних пільг;
- загроза витіснення національного товаровиробника з деяких секторів внутрішнього аграрного ринку через надходження дешевших імпортованих товарів;
- переважна більшість тваринницької продукції виробляється господарствами населення, що призводить до високих витрат та низької якості продукції;
- фізичний і моральний знос основних фондів підприємств;
- низька конкурентоспроможність продукції через високу собівартість її виробництва;
- недостатній рівень використання сучасних систем ресурсозбереження призводить до зростання матеріаломісткості аграрної продукції;
- низький розвиток інфраструктури аграрного ринку;
- низькі доходи населення.

Для виробництва конкурентоспроможної продукції необхідно організувати високоефективні сільськогосподарські підприємства повного циклу з рослинництвом та тваринництвом. Це дасть можливість, з одного боку – здешевити корми (за рахунок власної кормової бази), з іншого боку – зменшити витрати на добрива для рослинництва, що важливо при органічному землеробстві. Крім того, це забезпечить збільшення доданої вартості, а також забезпечить розвиток сільських територій. До того ж такі дії дозволять вирішити проблему зайнятості населення у сільській місцевості протягом всього року. З цією метою мають бути залучені європейський досвід та інвестиції.

Успішна діяльність в аграрному секторі часто не позначалася належним чином на якості життя мешканців сільській місцевості. Тому ефективна організація аграрного сектору, яка має бути результатом ефективної спільної аграрної політики, однозначно передбачає врахування соціального ефекту, необхідності консолідації або інтеграції економічних і соціальних питань, сільського розвитку в цілому.

Імплементация Угоди сприятиме підвищенню ефективності законодавства України, покращить систему адміністрування, що сприятиме зростанню інвестиційної привабливості аграрного сектору. Угода про асоціацію це важливий етап для руху вперед, що має стати важливим фактором мотивації для модернізації України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Автономний преференційний торговий режим ЄС для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?tag=SpivrobotnitstvoMizhUkrainoiuTaYevropeiskimSoiuzom>.
2. Аналіз наслідків впровадження актів *acquis communautaire* у законодавство України в сфері виробництва продукції тваринного походження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minjust.gov.ua/file/23478.
3. Ветеринарно-санітарна експертиза з основами технології і стандартизації продуктів тваринництва / За ред. О.М. Якубчак, В.І. Хоменко. – К., 2005.
4. Влияние ГМО на человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://my-health-info.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=43:2011-09-01-16-46-34&catid=10:2011-09-01-14-14-53&Itemid=11.
5. Вплив створення поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ між ЄС та Україною на торгівлю сільськогосподарськими товарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2013/PolPar_01-2013_DCFTA_ukr.pdf.
6. Генетично модифіковані організми в системі продовольчої безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-2/doc/3/03.pdf>.
7. Декларація Міжнародної конференції «Розвиток органічного ринку в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdf-archive.com/2013/12/31/fibl-ifoam-world-of-organic-agriculture-2013-ua-final/>.
8. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ier.com.ua/.../Report_version_for_public_debates_2013-07-01.pdf.
9. Експорт в ЄС після Угоди про асоціацію: товари сільського господарства (ІНФОГРАФІКА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/49316/Jeksport_v_JeS_pisla_Ugody_pro_asociaciju.
10. ЄС–Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eeas.europa.eu/...ukraine/documents/virtual...dcfta...
11. З турботою про здоров'я. 5 законів, які зроблять продукти безпечними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2014/06/16/7023418/>.
12. Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818–VI «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/page2>.

13. Закон України від 23 грудня 1997 року N 771/97–ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/go/771/97-вр.
14. Закон України від 25 червня 1992 року N 2498–XII «Про ветеринарну медицину» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>.
15. Закон України від 23 лютого 2012 року № 4441–VI «Про внесення змін до Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4441-17>.
16. Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180–XIV «Про захист рослин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/180-14>.
17. Закон України від 30 червня 1993 № 3348–XII «Про карантин рослин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3348-12>.
18. Інструкція щодо правил походження, які будуть застосовуватися при експорті до держав членів ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?tag=SpivrobotniststvoMizhUkrainoiuTaYevropeiskimSoiuzom>.
19. Інформаційна довідка стосовно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukraine-partners.org/wp-content/uploads/2013/06/...
20. Інформаційна довідка щодо можливих бізнес-партнерів в державах – членах ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=AvtonomniiPreferentsiiniTor.govelnniRezhimYesDliaUkraini>.
21. Квота у подарунок. Україна має шанс вдвічі збільшити експорт в ЄС Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/06/19/7023530>.
22. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України у сфері нетарифних бар'єрів в торгівлі між Україною та ЄС: технічні бар'єри та санітарія і фітосанітарія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minjust.gov.ua/file/23501.pdf.
23. Кузнецов В.В. Генно-модифіковані організми та отримані із них продукти: реальні і потенціальні ризики /В.В. Кузнецов, А.М. Куликов/ Рос. Хіміч журнал – Т XLIX–2005.
24. Наказ МОЗ України від 29 грудня 2012 року № 1140 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил “Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0088-13>.
25. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості України: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс].

- Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U13_ukr.pdf.
26. Оносова І.А. Законодавче регулювання гарантованої якості як частина продовольчої політики ЄС / І.А. Оносова., Т.О. Шевчук/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/technical-sciences-313/technology-of-food-products-313/19580-313-1093>.
 27. Органік в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
 28. «Про затвердження Порядку державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням» ПКМУ від 18 лютого 2009 року №114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/114-2009-%D0%BF>.
 29. Президент України підписав закони України «Про метрологію та метрологічну діяльність» та «Про стандартизацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bcdst.kiev.ua/index.php/home/791>.
 30. Про затвердження Положення про державний ветеринарно-санітарний нагляд та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання щодо забою тварин, переробки, зберігання, транспортування й реалізації продукції тваринного походження від 1 вересня 2000 року №45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0760-00>.
 31. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року: Розпорядження КМУ від 10 серпня 2004 року N 573-р // Офіційний вісник України від 27 серпня 2004 року, № 32.
 32. Ринок молока: порівняльно-правове дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/23510.
 33. Розвиток сільських територій (стан, проблеми, перспективи) / Є. І. Бойко, І. Р. Залуцький, Х. М. Притула та ін.; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2011.
 34. Роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ) між Україною та ЄС. , підготовлені Марком Хейлієром та Валерієм Пятницьким [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/news/298/seminar_torgivlya_z_es_v_ramkah_pogliblenoyi_i_vseosyazhnoyi_ugodi_pro_vilnu_torgivlyu_zvt.
 35. Сільське господарство (Директиви, регламенти, рекомендації Ради (Комісії) ЄС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/45890>.
 36. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України / Аналітична доповідь. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011.
 37. Статистичний Щорічник «Чернігівщина – 2012», «Чернігівщина в цифрах – 2012». – Чернігів: Головне управління статистики у Чернігівській області, 2013.

38. Стосовно аграрного сектору експерти прогнозують, що аграрії більше виграють ніж програють. Аграрії більше виграють, ніж програють [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/agrariyi-bilshe-vigrayut-anizh-prograyut/>.
39. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/249201/Selling2theEU_ukr.pdf.
40. Угода про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_uk.htm
41. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.
42. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів від 15 квітня 1994 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/981_006.
43. Уряд схвалив три євроінтеграційні законопроекти Мінагрополітики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/13405>.
44. Хто скористається європейським подарунком в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/3/7021283/>.
45. Фабрика експортної курятини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/2005.html?ed=97>.
46. Чи витримає українська сільськогосподарська продукція конкуренцію на ринках ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucab.ua/ua/widgetsright/opituvanya/?archive=45014#>.
47. ISO 9001 – ДСТУ ISO 9001:2009 «Система управління якістю». Основні положення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gereho.dp.ua/index/info_dstu_iso_9001-2009.html
48. EU agriculture – Statistical and economic information – 2012[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2012/index_en.htm.
49. EU-Ukraine Association Agreement – the complete texts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/ukraine/pdf/1_ua_preamble_en.pdf.
50. Tariff quota consultation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en

АНАЛІЗ
результатів підсумкового анкетування учасників публічних заходів
«Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор Миколаївського регіону»
травень 2014 року

Анкетування учасників здійснювалось з метою оцінки ефективності публічного заходу, досягнення очікуваних результатів, врахування побажань, зауважень, коментарів.

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 78 чоловік.

1. Серед них, на запитання «Чи актуальна для Вас тема заходу?», дали відповідь:

- «так» – 91 % учасників анкетування;
- «швидше так, ніж ні» – 1%;
- «ні» – 8%.

2. Стосовно запитання «Які сфери агропромислового сектору, на Вашу думку, потребують першочергових змін?» більшість опитуваних зазначила, що це повинно бути «тваринництво» – 51% учасників. Серед інших сфер сектору найчастіше наводились наступні:

- Переробка сільськогосподарської продукції та її стандартизація – 13%;
- Землеробство та рослинництво – 9% ;
- Відновлення та розвиток зрошування земель на півдні України – 5 %;
- Всі сфери сектору – 8 %;
- Не можу відповісти – 13%.

3. У відповіді на запитання «На які зміни в агропромисловому секторі Миколаївської області Ви очікуєте у випадку підписання Угоди про Асоціацію з ЄС?» думка учасників розподілилась наступним чином:

- Позитивні зміни – 46%;
- Негативні зміни – 10%;
- Значні проблеми – 25%;
- Нічого не зміниться – 2%;
- Не можу відповісти – 17%.

4. Більшість слухачів залишили без уваги розділ «На які запитання чи очікування Ви не отримали відповіді?» та 4% отримали вичерпні відповіді на всі запитання. Разом з тим, прозвучали і наступні звернення:

- Як вижити селу в даний час – без європейських дотацій на сільське господарство?
- Які негативні наслідки підписання Угоди?

- Які наслідки для ринку праці агропромислового сектору та соціальний захист його працівників?

5. Із запропонованої тематики занять слухачів найбільш зацікавили:

- Зміст Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі;
- Безлімітні тарифні квоти на чутливі товари;
- Органічне фермерство та механізми контролю за якістю продукції;
- Торгівля сільськогосподарськими товарами, відміна експортного мита, переробка продуктів, сировини на місці;
- Фітосанітарні та санітарні правила.

6. Серед зауважень, коментарів, побажань учасники публічних заходів вважають за доцільне більш активно проводити роз'яснювальну роботу щодо змісту, наслідків та результатів підписання Угоди, використовувати дані Миколаївського агропромислового комплексу, наводити більше прикладів по іншим країнам. 28 % слухачів висловили вдячність за надану інформацію та побажання частіше проводити такі заходи.

АНАЛІЗ
результатів опитування виробників та переробників продукції
агропромислового комплексу Миколаївської області – учасників
публічних заходів «Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор Миколаївського регіону»
травень 2014 року

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 16 чоловік. Результати опитування виглядають так.

1.	Які види продукції Ви виробляєте?	Зернові, борошно – 33% Рослинництво – 17% Не має відповіді – 50%	
2.	Чи контролюється якість виробленої Вами продукції?	так – 8% ні - 92%	
3.	Чи проходить вироблена Вами сільськогосподарська продукція сертифікацію?	• так 8%	• ні 92%
4.	Чи експортується Ваша продукція?	• так 0 %	• ні 100%
5.	Якщо Ваша продукція буде сертифікована, чи вплине це на її ціну?	• так 92%	• ні 8%
6.	Чи готові Ви до виробництва органічної продукції?	• так 17 %	• ні 83%
7.	Чи підвищення санітарних норм до продукції відповідно до європейських вимог вплине на її ціну?	• так 92 %	• ні 8%
8.	Чи вважаєте Ви вироблену Вами продукцію конкурентоспроможною?	• так 58 %	• ні 42%
9.	Чи діюча законодавча база допомагає розвитку Вашого підприємства?	• так 17 %	• ні 83%
10.	Чи відомий Вам зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС?	• так 33%	• ні 67%
11.	Які галузі української промисловості, на Вашу думку, можуть виграти від створення зони вільної торгівлі з ЄС?	всі – 8% переробна – 8% не має відповіді – 84%	
12.	Чи з'являться нові можливості для експорту в ЄС української продукції завдяки зниженню тарифних та нетарифних бар'єрів для виходу на ринок ЄС?	• так 67%	• ні 33%
13.	Чи поліпшиться доступ на ринки третіх країн завдяки гармонізації українських технічних регламентів та стандартів із відповідними нормативними актами ЄС?	• так 77%	• ні 23%
14.	Чи покращиться внутрішній бізнес-клімат у випадку підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС??	• так 17%	• ні 83%
15.	Чи добре Ви обізнані зі стандартами та вимогами Євросоюзу?	• так 17%	• ні 83%
16.	Чи готові Ви до значних інвестицій у виробництво з метою більшої конкурентоспроможності виробленої вами продукції?	• так 75 %	• ні 25%

АНАЛІЗ
результатів опитування споживачів продукції
агропромислового комплексу Миколаївської області – учасників
публічних заходів «Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор Миколаївського регіону»
травень 2014 року

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 60 чоловік. Їх відповіді розподілились наступним чином.

1.	Яким продуктам харчування Ви надаєте перевагу?	• імпортного виробництва 1%	• вітчизняного виробництва 99%
2.	Чи задоволені Ви якістю продуктів, які споживаєте?	• так 36	• ні 64%
3.	Скільки коштів Ви витрачаєте на продукти харчування? (на місяць)	>500 - 21% >1000 - 25% 2000 - 23% 3000 - 5% не має відповіді - 23%	
4.	Чи споживаєте Ви органічні продукти?	• так 75%	• ні 25%
5.	Чи задовольняють вас ціни на органічні продукти ?	• так 14%	• ні 86%
6.	Якщо продукт стане більш якісним, але дорожчим, чи будете Ви його споживати?	• так 69%	• ні 31%
7.	Чи вплине підписання Угоди на якість вітчизняної продукції?	• так 67%	• ні 33%
8.	Чи підвищиться рівень соціальної захищеності при входженні України до ЄС?	• так 43%	• ні 57%
9.	Як Ви вважаєте, чи зростуть доходи громадян України за рахунок створення нових робочих місць і зростання обсягів виробництва?	• так 76%	• ні 24%
10.	Чи підвищиться рівень безпеки товарів, які пропонуються на внутрішньому ринку, внаслідок гармонізації вимог до безпеки продукції з міжнародними стандартами?	• так 77%	• ні 23%
11.	Чи відомий Вам зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС?	• так 41%	• ні 59%

АНАЛІЗ
результатів підсумкового анкетування учасників публічного заходу
«Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор Чернігівського регіону»
лютий – червень 2014 року

Анкетування учасників здійснювалось з метою оцінки ефективності публічного заходу, досягнення очікуваних результатів, врахування побажань, зауважень, коментарів.

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 207 чоловік.

1. Серед них, на запитання «Чи актуальна для Вас тема заходу?», дали відповідь:

- «так» – 98 % учасників анкетування;
- «швидше так, ніж ні» – 2%;

2. Стосовно запитання «Які сфери агропромислового сектору, на Вашу думку, потребують першочергових змін?» більшість опитуваних зазначила, що це повинно бути «тваринництво» – 48% учасників. Серед інших сфер сектору найчастіше наводились наступні:

- Переробка сільськогосподарської продукції – 25%;
- Заготівля та збут сільгосппродукції – 17%;
- Всі сфери сектору – 7 %;
- Не можу відповісти – 3%.

3. У відповіді на запитання «На які зміни в агропромисловому секторі Чернігівської області Ви очікуєте у випадку підписання Угоди про Асоціацію з ЄС?» думка учасників розподілилась наступним чином:

- Позитивні зміни – 37%;
- Негативні зміни – 15%;
- Значні проблеми – 33%;
- Не можу відповісти – 15%.

4. Більшість слухачів на питання «На які запитання чи очікування Ви не отримали відповіді?» отримали вичерпні відповіді, залишили без уваги цей розділ 10%. Разом з тим, прозвучали і наступні звернення:

- Як вижити домогосподарствам та соціальний захист селян?
- Як поповнювати бюджет сільських територіальних громад?
- Зниження рівня безробіття та працевлаштування селян?

5. Із запропонованої тематики занять слухачів найбільш зацікавили:

- Зміст Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі;
- Доля виробників приватного сектору (домогосподарств) після підписання Угоди з ЄС;

- Цінова політика та вимоги ЄС до виробників продукції АПК;
- Співпраця країн ЄС з виробниками та переробниками сільськогосподарської продукції;
- Фітосанітарні та санітарні правила.

6. Серед зауважень, коментарів, побажань учасники публічного заходу вважають за доцільне більш активно проводити роз'яснювальну роботу щодо змісту, наслідків та результатів підписання Угоди, проводити семінари-тренінги та наводити більше конкретних прикладів в питаннях законодавства України та Євросоюзу, залучати до участі у міжнародних поїздках до Польщі, Чехії, Німеччини.

Більше третини слухачів висловили вдячність за надану інформацію та побажання частіше проводити такі заходи.

АНАЛІЗ

результатів опитування виробників та переробників продукції агропромислового комплексу Чернігівської області – учасників публічного заходу «Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом на агропромисловий сектор Чернігівського регіону» лютий – червень 2014 року

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 25 чоловік. Результати опитування виглядають так.

1.	Які види продукції Ви виробляєте?	Рослинництво (зернові) – 41% Тваринництво (молоко) – 33% Тваринництво (мясо ВРХ, свиней) – 13% Картопля – 13%	
2.	Як контролюється якість виробленої Вами продукції?	Ветеринарна лабораторія, насінна інспекція	
3.	Чи проходить вироблена Вами сільськогосподарська продукція сертифікацію?	• так 53%	• ні 47%
4.	Чи експортується Ваша продукція?	• так 13 %	• ні 87%
5.	Якщо Ваша продукція буде сертифікована, чи вплине це на її ціну?	• так 86%	• ні 14%
6.	Чи готові Ви до виробництва органічної продукції?	• так 37 %	• ні 63%
7.	Чи підвищення санітарних норм до продукції відповідно до європейських вимог вплине на її ціну?	• так 87 %	• ні 13 %
8.	Чи вважаєте Ви вироблену Вами продукцію конкурентоспроможною?	• так 66 %	• ні 27% 1. не можу сказати – 7%
9.	Чи діюча законодавча база допомагає розвитку Вашого підприємства?	• так 33 %	• ні 65% 1. не можу сказати – 2%
10.	Чи відомий Вам зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС?	• так 48%	• ні 50% 2. частково – 2%
11.	Які галузі української промисловості, на Вашу думку, можуть виграти від створення зони вільної торгівлі з ЄС?	Рослинництво і тваринництво – 50% Переробна – 12% Машинобудування і металургія – 13% Не можу сказати – 25%	
12.	Чи з'являться нові можливості для експорту в ЄС української продукції завдяки зниженню тарифних та нетарифних бар'єрів для виходу на ринок ЄС?	• так 73%	• ні 20% 3. не можу сказати – 7%

13.	Чи поліпшиться доступ на ринки третіх країн завдяки гармонізації українських технічних регламентів та стандартів із відповідними нормативними актами ЄС?	<ul style="list-style-type: none"> • так 73% 	<ul style="list-style-type: none"> • ні 27%
14.	Чи покращиться внутрішній бізнес-клімат у випадку підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС??	<ul style="list-style-type: none"> • так 53% 	<ul style="list-style-type: none"> • ні 34% 4. не можу сказати - 13%
15.	Чи добре Ви обізнані зі стандартами та вимогами Євросоюзу?	<ul style="list-style-type: none"> • так 27% 	<ul style="list-style-type: none"> • ні 73%
16.	Чи готові Ви до значних інвестицій у виробництво з метою більшої конкурентоспроможності виробленої вами продукції?	<ul style="list-style-type: none"> • так 57 % 	<ul style="list-style-type: none"> • ні 43%

АНАЛІЗ
результатів опитування споживачів продукції
агропромислового комплексу Чернігівської області – учасників публічного
заходу «Аналіз впливу асоціації з Європейським Союзом
на агропромисловий сектор Чернігівського регіону»
лютий – червень 2014 року

В анкетуванні виявило бажання взяти участь 198 осіб. Їх відповіді розподілились наступним чином.

12.	Яким продуктам харчування Ви надаєте перевагу?	• імпортного виробництва 1%	• вітчизняного виробництва 99%
13.	Чи задоволені Ви якістю продуктів, які споживаєте?	• так 38	• ні 62%
14.	Скільки коштів Ви витрачаєте на продукти харчування? (на місяць)	>500 >1000 2000 3000 не має відповіді - 15%	- 20% - 38% - 23% - 4%
15.	Чи споживаєте Ви органічні продукти?	• так 73%	• ні 27%
16.	Чи задовольняють вас ціни на органічні продукти ?	• так 24%	• ні 76%
17.	Якщо продукт стане більш якісним, але дорожчим, чи будете Ви його споживати?	• так 79%	• ні 21%
18.	Чи вплине підписання Угоди на якість вітчизняної продукції?	• так 80%	• ні 20%
19.	Чи підвищиться рівень соціальної захищеності при входженні України до ЄС?	• так 50%	• ні 50%
20.	Як Ви вважаєте, чи зростуть доходи громадян України за рахунок створення нових робочих місць і зростання обсягів виробництва?	• так 70%	• ні 30%
21.	Чи підвищиться рівень безпеки товарів, які пропонуються на внутрішньому ринку, внаслідок гармонізації вимог до безпеки продукції з міжнародними стандартами?	• так 75%	• ні 25%
22.	Чи відомий Вам зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС?	• так 21%	• ні 79%

Інформаційна довідка щодо можливих бізнес-партнерів в державах – членах ЄС

Застосування з боку ЄС автономних торговельних преференцій та, у подальшому, початок тимчасового застосування положень Угоди про асоціацію щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС має сприяти значній активізації українського підприємницького середовища у контексті пошуку бізнес-контактів у державах – членах Євросоюзу.

Відтак, в українських експортерів можуть виникати питання щодо базової інформації про потенційних контрагентів, їх юридичного статусу, фінансової надійності тощо [19].

Таким чином, українським аграріям може бути корисною наступна інформація, розміщена, в мережі Інтернет:

Доступну інформацію щодо потенційних бізнес-партнерів можна переглянути на веб-сторінці e-Justice (https://e-justice.europa.eu/content_business_registers-104-en.do). Через дану електронну адресу забезпечується доступ до національних бізнес реєстрів держав – членів Євросоюзу (https://ejustice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-en.do), а також до єдиного на цей час **комерційного** Європейського бізнесреєстру (European Business Register – EBR, <http://www.ebr.org/>).

Ресурс EBR надає користувачам за принципом «єдиного вікна» доступ до баз даних комерційних реєстрів, що дозволяє отримати офіційну інформацію стосовно більше ніж 20 млн. компаній, у 13 державах – членах ЄС (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Латвія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Іспанія, Швеція), а також у Гібралтарі та Норвегії.

Щодо галузевих агропромислових асоціацій ЄС

COCERAL (Європейська Асоціація виробників зернових та олійних культур, рису, кормів, оливкової олії та масла) – конфедерація національних аграрних бізнес-асоціацій 19 країн-членів ЄС. Структурно COCERAL поділена на 5 тематичних секцій – «ринок та загальна аграрна політика», «безпечність продукції та екологія», «рис», «оливкова олія», «агropостачання». Секретаріат COCERAL знаходиться у Брюсселі.

Контактна інформація: Rue du Trône 98, 4th Floor 1050, Brussels, telephone: +3225020808, fax: +322/5026030, e-mail: secretariat@coceral.com. Веб-сайт: <http://www.coceral.com>.

FEDIOL (Європейська федерація виробників рослинної олії та білків) – бізнес-асоціація ЄС, до складу якої входить 35 компаній з 17 країн ЄС, що у сукупності представляють 85% ринку. Секретаріат FEDIOL розташований у Брюсселі.

Контактна інформація: Avenue de Tervuren 168 (box 12) - 1st floor B-1150, Brussels. Tel: +3227715330, fax: +3227713817, e-mail: fediol@fediol.eu. Веб-сайт: <http://www.fediol.eu>.

EUCOLAIT (Європейська бізнес-асоціація виробників молока та молокопродуктів) – нараховує 14 членів з числа країн ЄС, охоплює більшу частину ринку молочних продуктів ЄС. EUCOLAIT також включає асоційованих членів – крупних виробників молочної продукції Японії, США та Швейцарії.

Контактна інформація: rue Belliard 199, B-1040 Brussels, tel: +3222304448, fax: +3222304044, e-mail: info@eucolait.eu. Веб-сайт: <http://www.eucolait.be/home>.

CLITRAVI (Центр взаємодії м'ясопереробної промисловості в ЄС) – бізнес-асоціація ЄС, до складу якої входять національні асоціації 28 країн ЄС у галузі переробки м'яса.

Контактна інформація: Boulevard Vaudouin, 18 bte4, BE-1000, Brussels, tel: +3222035141, fax: +3222033244, e-mail: clitravi@skypro.be. Веб-сайт: <http://www.clitravi.eu>.

EERA (Європейська асоціація виробників яєць) – нараховує більше 50 компаній з 15 країн-членів ЄС, що спеціалізуються на виробництві столових яєць. Секретаріат асоціації розташований у м. Брюгге (Бельгія).

Контактна інформація: Bिल्ске 93, 8000 Brugge, tel: +3250440070, fax: +3250440077, e-mail: info@eera.info. Веб-сайт: <http://www.eera.info>.

AVES (Європейська асоціація виробників та трейдерів птиці) – заснована у 1966 році бізнес-асоціація ЄС, членами якої є 17 національних асоціацій переробників м'яса птиці.

Контактна інформація: Rue du Luxembourg 47-51, B-1050, Brussels, tel: +3222381082/83, fax: +3222381084, e-mail: avec@avec-poultry.eu. Веб-сайт: www.avec-poultry.eu.

Поряд з іншими потенційними можливостями пошуку інформації про партнерів у державах Євросоюзу можна використовувати потенціал відповідних галузевих асоціацій вітчизняних товаровиробників, а також Торгово-промислової палати України. Зокрема остання може надати сприяння як у пошуку потенційних партнерів, так і представленні додаткових відомостей про конкретні компанії, у тому числі отримані через торгово-промислові палати держав-членів ЄС, а також інші мережеві організації бізнесу на кшталт Eurochambers або Enterprise Europe Network, що функціонує під егідою Єврокомісії та об'єднує малі та середні підприємства держав-членів ЄС [19].

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Бойко Володимир Миколайович – директор Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, кандидат історичних наук. Закінчив Київський державний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «історія, історія України». Автор низки публікацій та навчально-методичних розробок з питань європейської інтеграції України.

Дибченко Дмитро Миколайович – директор Миколаївського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. Закінчив Миколаївський сільськогосподарський інститут за спеціальністю «аграрний менеджмент» та Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за спеціальністю «державне управління». Має досвід роботи помічником голови Миколаївської облдержадміністрації з питань агропромислового розвитку, підготовки аналітичних довідок, доповідей з питань АПК.

Олексенко Римма Михайлівна – заступник директора Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської облдержадміністрації, член робочої групи з розробки Стратегічного плану соціально-економічного розвитку Ріпкинського району до 2020 року. Закінчила Сумський сільськогосподарський інститут за спеціальністю «економіст – організатор сільськогосподарського виробництва». Має досвід роботи у підготовці та написанні проектів та програм, організації тренінгів, семінарів, «круглих столів».

Селінний Михайло Михайлович – в.о. доцента кафедри природокористування та техногенної безпеки Чернігівського інституту економіки та управління, кандидат економічних наук. Закінчив Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва за спеціальністю «аграрний менеджмент». Має досвід проведення аналітичних досліджень агропромислового сектору. В даний час займається вивченням розвитку і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та аналізом біоенергетичного ринку.

Сич Ганна Іванівна – заступник начальника управління харчової і переробної промисловості, розвитку сільських територій, ринків сільськогосподарської продукції та інвестицій – начальник відділу харчової та переробної промисловості Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської облдержадміністрації. Закінчила Київський торговельно – економічний інститут, отримала спеціальність товарознавство та організація торгівлі продовольчими товарами. Має досвід роботи у проведенні аналізу стану та тенденцій розвитку агропромислового комплексу.

**АНАЛІЗ ВПЛИВУ АСОЦІАЦІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
НА АГРОПРОМИСЛОВИЙ СЕКТОР
ЧЕРНІГІВСЬКОГО ТА МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНІВ**

Редактор: Л.А.Чабак
Комп'ютерний набір та верстка: О.О. Шакур
Коректор: Т.К. Карпенко

Підписано до друку 4 серпня 2014 року
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк на копії. Ум. друк. арк. 5,04. Обл.-вид. арк. 6,20
Тираж 250. Зам. № 9-12/14

Комунальний заклад «Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
держаних підприємств, установ і організацій»
(офіційна скорочена назва – Сіверський центр післядипломної освіти)
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4438 від 13 листопада 2012 року

14000, м. Чернігів, проспект Миру, 43
Тел. (0462) 774-312 Факс (0462) 676-052
Електронна пошта: chcppk@gmail.com
Інтернет: <http://cppk.cg.gov.ua>